

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
FÖLDRAJZ- ÉS FÖLDTUDOMÁNYI INTÉZET
Földrajztudományi Központ
Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék

A közösségi alapú helyi gazdaságfejlesztés

Kertész Gergő

Geográfus MSc

Diplomamunka

Témavezető:

Schwertner János

Budapest, 2014

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	4
2. Módszertan	7
3. Helyi gazdaságfejlesztés a válság tükrében.....	8
3.1. A fenntarthatóság felé.....	8
3.2. Új paradigma születőben	9
4. A helyi gazdaságfejlesztés eltérő megítélése.....	12
4.1. Globalizáció - lokalizáció	12
4.2. A helyi gazdaságfejlesztés területi dimenziói.....	14
4.3. A helyi gazdaságfejlesztés definíciós lehetőségei	16
4.4. A helyi gazdaságfejlesztés sajátos nézetből – a HGF háromszög modellje	19
5. Egy központi pillér a helyi gazdaságfejlesztésből: a közösség.....	23
5.1. A helyi gazdaságfejlesztés lehetséges szereplői	23
5.2. A hiányzó láncszemek	26
5.3. A közösségfejlesztés	28
5.4. A közösségi tervezés.....	32
5.5. A közösségfejlesztéssel- és tervezéssel járó előnyök	35
6. Egy sikeres helyi gazdaságfejlesztési esettanulmány	37
6.1. Nagypáli: magyar falu Zalából, avagy egy megfiatalodott ökofalu	38
6.1.1. A kezdetektől a változásig	38
6.1.2. A faluvezetés modellje.....	39
6.1.3. A külső erőforrások szükségessége	41
6.1.4. Lépések a siker felé.....	43
6.1.5. Lakossági megítélés	48
6.1.6. Tervek a jövőre nézve.....	52
7. Kitekintés a helyi gazdaságfejlesztésnek az Európai Unió és a hazai fejlesztéspolitikai dokumentumokban való megjelenésére	55
7.1. Az Európai Unió vonatkozásában	55
7.1.1. Megalakulástól a Lisszaboni Szerződésig	55
7.1.2. A területi kohézió értelmezése – Területi Agenda, Zöld Könyv és az Ötödik Kohéziós Jelentés.....	56
7.1.3. Európa 2020 Stratégia.....	59
7.2. Hazai vonatkozásban	61

7.2.1. Új Széchenyi Terv	61
7.2.2. Országos Fejlesztési- és Területfejlesztési Konceptió	64
7.2.3. Magyar Növekedési Terv és a Nemzeti Vidékstratégia.....	66
8. Összegzés	70
 Forrásjegyzék	 74
Melléklet	80

1. Bevezetés

Az elmúlt évek folyamán kialakult bennem egy elképzelés a diplomamunka tárgyát illetően, ami napjaink egyik közkedvelt és egyre inkább előtérbe kerülő témája: a helyi gazdaságfejlesztés (HGF). Annak fényében vágtam bele a kutatómunkába, hogy a téma iránti elköteleződésem visszaköszönjön az egész munkám során, a felelősségteljesség megmutatkozzon a problémafelvetéstől kezdve az adekvát módszereken át a következtetések levonásáig és az eddig kidolgozott irányvonalakhoz képest egy merőben más aspektust beemelve új eredmények kerüljenek publikálásra.

Miért éppen a helyi gazdaságfejlesztés? Mindig is valamiféle nosztalgiával tekintettem a vidékre. Bár nem vagyok budapesti, vidékinek se tartom magam. A fővárosiak szemében agglomerációban élőként lehet vidékinek számítok, ám a vidékkel kapcsolatos elképzeléseimet, mint a csend, a nyugalom, a tiszta levegő, a természetközelség vagy a közösséghez tartozás nem teljesedik ki. Pedig pont ezek az értékek azok, melyek megkülönböztetik a vidéket a városi terektől. Lehetséges, hogy ezen értékek eltűnőben vannak, ám egy nyüzsgő világból kiszabadult embernek még mindig megnyugvást tudnak jelenteni.

Azonban a vidék kezd átalakulni! A közelmúltban egyre több vidéki település próbál kitörni a kilátástalanságból és bekerülni a globális gazdaság vérkeringésébe. A hazai területfejlesztési gyakorlatban sokáig a külső erőforrásokra (pl. támogatásokra) alapozott fejlesztéseket részesítették előnyben, amik nem jelentettek tartós, fenntartható megoldást a leszakadás elkerülésére. A kívülről beemelt döntések nem vették figyelembe a közösség érdekeit, nem adtak reális válaszokat a helyi problémákra, ezért a gyors fellendülést sokszor a még gyorsabb hanyatlás követte.

A külső erőforrásokra támaszkodás eredménytelenségéből kiindulva, ezért egy olyan szemléletváltásra, egy újfajta gondolkodásmódra volt szükség, amely a korábbi rendszer gyengeségeit nem mutatja, a tudományos világ és a társadalom egyaránt elfogad, irányítja gondolkodásunkat, cselekedeteinket, és módszereket fogalmaz meg a fenntarthatóság elérése érdekében. Ezt testesítheti meg a belső erőforrásokra alapozott helyi gazdaságfejlesztés.

A témám körvonalazódott, a megközelítés még nem. A következő lépésben a hasonló témában kidolgozott ELTE-s diplomamunkákat futottam végig. A téma népszerűsége kétségtelen. Az elmúlt években több munka is született a HGF-ről, de mindegyik más irányból közelít.

Rapkay Bence (2012) filozofikus magasságokban közelíti meg a téma elméleti keretét, gondolati momentumait. A hazai társadalmi- és gazdasági válság viszonyai között vizsgálja a HGF lehetőségeit, közben olyan mankókra támaszkodik, mint pl. a nemzeti minimum fogalma.

Hogyor Veronika (2012) munkájában egy többoldalú fogalmi megközelítés jelenik meg érintve a helyi szereplőket és eszközöket. Kitér az EU-s gyakorlatra, a LEADER szerepére, ám a középpontban a szociális gazdaságot, mint a HGF egy lehetséges eszközét járja végig. Dolgozatának szerves részét képezi az esettanulmányok formájában bemutatott mezőgazdasági tevékenységekre alapozott falugazdasági programok, melyek pozitív példaként szolgálhatnak más hasonló sorsú községeknek.

Váry Zsolt (2013) egyfajta helyzetértékelést választott. Alapos fogalmi meghatározást ad, majd a hazai szakirodalmak feldolgozása után vizsgálta meg a HGF elméleti megjelenését. Kitér a hazai fejlesztéspolitikában betöltött szerepére az egyes törvények és dokumentumok tükrében, emellett érinti az EU-s gyakorlatot és jövőképet is. Esettanulmányaiban már több fejlesztési eszközt is ismertet, ám másfajta konszenzusban mutatja be, mint azt Hogyor Veronikánál láthatjuk.

Az említett munkák ismeretében igyekeztem új területeket végig járni a HGF-vel kapcsolatban. A szakirodalmak forgatása közben a Területfejlesztési füzetek 2. című kiadvány egyik bevezető gondolata ragadta meg a figyelmemet a helyi gazdasággal kapcsolatban. A helyi gazdaságra a mai gazdasági rendszerünknek a legalsó működési szintjeként tekintünk, ahol a termelés és a fogyasztás közvetlen összekapcsolódik.¹ Ebből kiindulva fogalmazódik meg az a nézőpont, miszerint: *„ez a típusú helyi gazdaság egyszerre tradicionális, mert a világ számos pontján máig létezik, és újszerű, mert újra felfedezik, mint a fogyasztói társadalom alternatíváját.”* (Czene-Ricz, 2010. 13. o.) Ennek alapján munkám egyik központi kérdéseként fogalmaztam meg a következőt:

- Milyen folyamatok játszhattak szerepet a helyi gazdaságfejlesztés újbóli felfutásához?

A HGF utóbbi időkben mutatott felemelkedése kétségtelen, ezért is igyekeztem válaszokat találni az ezzel kapcsolatos miértekre. A válaszokat globális és Unió

¹ Ez a megközelítés párhuzamba vonható az arisztotelészi gazdaság (ökonómia) értelmezésével, ahol a gazdaság egy rendszer részeként jelent meg, melyben a közösség jeleníti meg vonatkoztatási alapot. A kifejezés a görög oikosz (=ház) szóból származik és eredetileg a háztartás irányításával kapcsolatos ismeretekre terjedt ki.

folyamatokban egyaránt kereshetjük és a szemléletváltás – mint azt látni fogjuk – már a magyar fejlesztéspolitikai dokumentumokban is tetten érhető.

Reméljük a lokális gazdaság felől közelített nézőpont a gyakorlatban is egyre többször meg fog mutatkozni, azonban kisebb probléma, hogy továbbra sem tisztázott még a helyi szint területi értelmezése és a HGF fogalmi megközelítése. Mivel nem akartam csupán a szerzői gondolatoknál leragadni, ezért saját ideákat, felvetéseket is bele fűztem a gondolatmenetbe, sőt saját HGF modell megalkotására is vállalkoztam a szükséges értelmezésekkel kiegészítve. Ebből értelemszerűen következhet a következő vizsgált kérdésem:

- A szerzői megközelítéseket a saját álláspontommal összevetve milyen mindenki által elfogadható magyarázatot adhatnánk a helyi szint területi értelmezésére, illetve a helyi gazdaságfejlesztés meghatározására?

Ezen fogalmi kérdések tisztázása után a HGF egyik sarkalatos pontjaként is megjelenő helyi közösséggel foglalkoztam, mely nagyobb figyelmet is érdemelhetne a lokális fejlesztéseknél. Mivel ezek a fejlesztések nem feltétlenül a gazdaságra irányulnak, hanem egyfajta társadalmi elmozdulást, életszínvonal javulást is eredményezhetnek, ezért célcsoportként is tekinthetünk rájuk, emellett aktív szereplőként a megfelelő értékek és technikák birtokában segíthetnek a települési problémák megoldásában. Mivel minden nemű fejlesztés a település és a közösség érdekében történik, ezért a megkérdésük nélkül semmilyen beavatkozás sem valósulhatna meg.

Sajnálatosan a gyakorlat nem minden esetben követi az elméletet és sokszor csak a külső szemlélői státuszba kerülnek és utólag informálják őket a településen történt változásokról. Ez semmiképpen se a helye tervezési gyakorlat, amiben a települési vezetés mellett a közösség ugyanúgy hibás lehet. Elöljáróban annyit, hogy a helyi közösség az általam konstruált modellnek is az egyik fő pillérét képezi, így végezetül a vele kapcsolatos tudnivalókat a következő kérdéskörök vizsgálatával jártam végig:

- Milyen értékekkel kell rendelkeznie a település fejlődéséért tenni akaró helyi közösségnek és ezek hiányában hogyan lehetne őket aktivizálni?
- Miért fontos a lokális fejlesztésekbe bevonni a helyi érintetteket?

2. Módszertan

A téma kidolgozásának nagyobbik részét a szakirodalmi feldolgozások jelentették, melynek során megjelennek nevesebb szerzők, illetve művek is, melyek elkerülhetetlenül visszaköszönnek a HGF esetében. A teljesség igénye nélkül említeném meg pl. G. Fekete Éva, Mezei Cecília, Bajmócy Zoltán nevét, akik fontos szerepet játszanak a kutatásokban és az összefüggések megértésében.

A helyi közösséggel foglalkozó résznél azonban más jellegű szakirodalmakba is bele kellett mélyednem, melyek több oldalról közelítik meg a közösséggel kapcsolatos tudnivalókat. Itt ragadnám meg az alkalmat, hogy kiemeljem a Közösségfejlesztős Egyesület munkásságát, melynek küldetése többek között a közösségi kezdeményező és cselekvőképeség fejlesztése, a helyi cselekvések inspirálása és a demokrácia építése. A közösségfejlesztő szakemberek az ország minden részén tevékenyen jelen vannak és közülük is elsősorban Vercseg Ilonát és a témát széles körben végig járó, alapos és könnyen értelmezhető írásait emelném ki. Híres külföldi szakemberek munkái elsősorban ennél a résznél kerülnek beemelésre, így említhetném pl. Paul Henderson vagy Jim Cavaye nevét is.

A fentebb említetteken kívül különböző szervezetek tanulmányai (pl. VÁTI Területfejlesztési füzetek), illetve Európai Unió és hazai fejlesztéspolitikai dokumentumok is terítékre kerültek, melyek segítettek a HGF mögött húzódó folyamatok megismerésében vagy éppen a jövőt érintő kérdések boncolgatásában.

A Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék HGF-vel kapcsolatos műhelyvitái mellett többek között ezen tanulmányokban, cikkekben való elmélyülés is ihletett adott saját álláspontok, vélemények megfogalmazására, ennek eredménye lett a már említett modell kidolgozása is.

A szakirodalmak mellett egy általam bemutatott esettanulmányra is támaszkodtam. A Nagypáliban folytatott kutatómunka jó példát jelenthet a kilátástalanságban szenvedő településeknek, ötletadó megoldásokat nyújthatnak, melyeket adaptálni lehetne az egyes közösségeknek. A személyes tapasztalatok, a mélyinterjúk és a kérdőívek elegendő segítséget nyújtottak, hogy megismerhessük az eddigi fejlesztéseket és a jövőbeli elképzeléseket, illetve az interjúalanyok és a tágabban vett közösség véleményét a településsel kapcsolatban. Az esetfeldolgozásnál a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által kiadott Települési Statisztikai Rendszer (T-STAR) 2000-2012 közötti adatsorára támaszkodtam, melynek elemi egysége az általam is vizsgált települési szint.

Reményeim szerint ezek a forráshalmazok segítenek megtalálni az általam keresett kérdésekre a válaszokat, le tudom vonni a megfelelő következtetéseket, hogy egy használható képet kapjon az Olvasó a lokális gazdaságfejlesztésről és benne a közösség szerepéről.

3. Helyi gazdaságfejlesztés a válság tükrében

3.1. A fenntarthatóság felé

A mai világunkra ránézve nehezen tudjuk elképzelni, hogy valamikor az emberiség és a természet között harmonikus kapcsolat állt fenn. Az egykor vadászó-halászó életmódot folytató népcsoportok csak annyit vettek el a természettől, hogy a természetes szaporulatot fenntartsák. Tudták, hogy ha beavatkoznak a természet folyamataiba saját élelmiszerellátásuk kerül veszélybe. (Láng, 2008) Ez a harmónia valahol és valamikor felborult. Az emberiség a letelepedés és kizsákmányolás útjára lépett felborította a hosszú időn át fenntartó kiegyensúlyozott kapcsolatát a természettel. Ez az egyoldalú kapcsolat a mai napig fennáll és több ezer évnek kellett eltelni, hogy erre mi is rájöjjünk.

A megvilágosodásra – ha szabad egy kis iróniával élnem – a 20. század második feléig kellett várnunk.² A Római Klub jelentései megrázó jövőképet prognosztizáltak a népesség növekedését, a környezet szennyezését és az erőforrások kimerülését illetően. A világ vezető nagyjai közül egyesek kétkedve, mások beletörődve fogadták a vészjósló tényeket, ami cselekvésre és a változtatások szükségességére ösztökélte a világot, és ennek eredményei lettek a különböző konferenciák, kiadványok, előreszámítások stb.

Miért is beszélek minderről? A Római Klub által felvázolt jövőképek ellen valamit tennünk kell, különben a Földünk belátható időn belül élehetlenné fog válni. Már most vannak a Földön olyan területek, ahol az élelmiszerekhez és ivóvízhez való jutás szinte luxuscikknek számít, míg a világ más részein ezt alapvetőnek vesszük. Tisztában vagyunk vele, hogy ez is a világ megoldandó problémái közé tartozik, azonban ha továbbra is feléljük a Föld adta szükségleteket, akkor a jövő generációinak életben maradását veszélyeztetjük. Ennek érdekében változásokat kell eszközölni a túlnépesedés, az energiahordozók fogyása, a

² Ha nagyon szigorúan nézzük, akkor már a 19. század második – 20. század első felében is látható jelei voltak a természet és környezet megóvásának, de globális méreteket csak a 2. világháború után öltött. Pl. 1872-ben megnyílt a világ első nemzeti parkja a Yellowstone, de hazánkban is történtek előrelépések, így az 1879-es első magyar erdőtörvényt, az 1935-ös első magyar természetvédelmi törvényt vagy a debreceni Nagyerdő 1939-es első magyar természetvédelmi területté való avatását is meg lehet említeni.

tengerszint-emelkedés és a további globális kihívások megfékezésére. Egy olyan fenntartható világképet kell kialakítanunk, amely esélyt ad a jövő nemzedékének is.

A fenntarthatósággal vagy fenntartható fejlődéssel kapcsolatos gondolatokat a Brundtland Bizottság definíciójából merítem, miszerint „*a fenntartható fejlődés egy olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generáció szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációik szükségleteinek kielégítését.*” (NFFK, 19. o.) A fenntarthatóság az emberiség folyamatos megújulását, a jövőért érzett felelősségét és a változó környezethez való alkalmazkodását jelenti a természeti erőforrások minőségi és mennyiségi megőrzése érdekében, a fejlődés pedig az alkalmazkodásban bekövetkező javulást jelenti.³

A fenntartható fejlődés nem zárja ki a társadalom és gazdaság progresszivitását, csupán a környezettel való harmónia megteremtésére kell törekednünk. Figyelnünk kell a természeti erőforrások felhasználására, a környezetkímélő gazdálkodási módokra, a fogyasztási szint ökológiai határokon belüli maradására, ugyanakkor az emberi alapszükségleteket a világon mindenütt ki kell elégítenünk. (Kerényi, 2006)

Engedjék meg, hogy Daniel Quinn⁴ B története című regényének egy gondolatával zárjam eme eszmefuttatásomat: „*A világot nem régi szemléletű emberek fogják megmenteni új programokkal. Ha a világ megmenekül, új szemléletű emberek fogják megmenteni – programok nélkül*” (Quinn, D. 2008. 238. o.) Előfordulhat, hogy a fenntarthatóságra törekvést kéne az új szemléletű embereknek megteremtienie B története alapján. Átlépve az új évezredbe a fenntarthatóság egyre nagyobb teret fog kapni, amit a 2008-ban kirobbanó események csak tovább erősítettek. A válság alapjaiban rendítette meg a döntően transznacionális vállalatok által befolyásolt globális gazdaságot és a hangsúly egyre inkább áttevődött – vagy át fog tevődni – a lokalizáció által irányított gazdasági térszerveződésre.

3.2. Új paradigma születőben

A pénzügyi-gazdasági válság korlátozta a jövőbeli gazdasági növekedés és fejlődés lehetőségeit, akadályozza a fellendülést, az egyes szereplők nehézségekkel szembesülnek. Az egyes szektorokra gyakorolt hatásairól külön tanulmánykötet is születhetne, ám a rurális térségeink számára talán fontosabb volt az ezzel egyidőben fellépett munkaerő-piaci válság. A munkanélküliség növekedése, a munkaerő-kereslet csökkenése Magyarországot sem kerülte el

³ Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2013

⁴ Amerikai író, aki nagysikerű trilógiájában (Izmael (Ishmael), B története (The Story of B), Az én Izmaelem (My Ishmael)) a világgal való összhangban élés alapjait, az túlnépesedés pusztító tevékenységének következményeit tárja fel, illetve fenntarthatósági és a társadalmi kultúrákkal kapcsolatos kérdéseket vizsgál.

és bár a legfejlettebb területeinket érintette leginkább a visszaesés, az alapból hátrányos helyzetből induló térségeink jobban megsínylették a folyamatot. Az elmaradott térségeink, településeink számára meg kellene találni a gödörből való kijutás lehetőségét.

A finanszírozás kérdése mindig kritikus a helyi fejlesztéseknél és a pénz hiánya a HGF hátráltatójává válik. Mint a legtöbb kelet-közép európai állam esetében, úgy Magyarországon is jellemző a helyi önkormányzatok kedvezőtlen finanszírozási helyzete, az elégtelen mértékű saját forrás, ezért mind inkább hozzányúlnak a külső támogatások adta lehetőségeihez (Unió és állami források, hitelfelvétel stb.). (Mezei C. 2006/b)

A hitelezést Gyulai Iván (2008) a pénzügyi válságra adott rossz válaszként jelöli meg. Írásában kifejti, hogy a hitelezés egyfajta pénzügyi fedezetet nyújt a túlfogyasztáshoz. A hitelezéssel fogyasztást előlegezünk meg a jövőtől, amit a Földünk még nem termelt meg, és amit mi sem fogunk tudni visszafizetni. Ahogy fogalmaz: „*ma a pénzügyi rendszer, holnap az ökológiai rendszer fog összeomlani.*” Az államnak⁵ nem érdeke az ökológiai katasztrófa, de cselekedetei sem mutatják az ellenkezőjét. Szinte minden állam el van kötelezve a fenntarthatóság felé, de nem ismerik annak tartalmát. A hitelezés és az ebből következő túlfogyasztás érdekük, hiszen fenn tudja tartani a gazdasági növekedést, azonban megalapozzák a fenntarthatatlan fejlődést is. Éppen ezért a pénzügyi válságot nem szabadna pénzzel kezelni, mint ahogyan a társadalmi és környezeti problémákat sem szabadna pénzzel orvosolni. Ez erkölcs és felelősség kérdése.⁶ Lokális szinten gondolkodva a hitelezéssel is az a probléma, hogy kívülről jön, így nem készíti összefogásra a közösséget. Nem jelent megoldást a kilátástalanságra, emellett fenntarthatatlanságot is eredményez.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk óta főként az közösségi források játszanak kiemelkedő szerepet a hazai fejlesztéspolitikában a csekély mértékű állami támogatások mellett.⁷ Népszerűségük vitathatatlan. A fejlesztésekben résztvevő szereplők, legyenek akár KKV-k, civil szervezetek vagy önkormányzatok egyből lőnek a különböző pályázati pénzekre és alig várják egy-egy pályázatnak a kiírását. Nem győzöm hangsúlyozni ezen források fontosságát, amelyek elindítói vagy életben tartói lehetnek egy-egy ötletnek, de csak ezekre alapozni nem célszerű. A támogatási források is felfelé irányíthatják a figyelmet, statikusan

⁵ Az állam itt általánosságban értendő és nem Magyarországra.

⁶ Természetesen a felelősség kérdése minden területi szinten meg kell, hogy jelenjen, így a lokális szinten is az egyénnél, családnál, vállalkozásnál, önkormányzatnál stb.

⁷ Az Európai Unió számos alapot (pl. ERFA, ESZA) és programot (pl. Jeremie – vállalkozásfejlesztés, LEADER – vidéki gazdaság fejlesztését célzó közösségi kezdeményezés, URBACT – város-vidék kapcsolat erősítése) fel tud mutatni, amelyek jelentős szereppel bírnak a hazai fejlesztéspolitikában, Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a 2014-2020 programidőszak pályázati pénzeinek kb. 85 %-a az EU-tól fog érkezni.

hagyva ezzel a közösséget, nem törődve a helyben rendelkezésre álló erőforrások kiaknázásával. (Kígyóssy - Czene, 2012)

A támogatási pénzekon kívül különféle befektetők és fejlesztők is megjelenhetnek a térségben, de ezek az emberek gyakran nem rendelkeznek helyismerettel, nem tudják reálisan felmérni a helyi közösség érdekeit és szembe is mehetnek a közösség elképzeléseivel. A döntések kívül születnek meg, ami semmi esetre sem eredményez tartós fenntarthatóságot. (Czene – Ricz, 2010)

Talán az egyik leggyakoribb külső erőforrás stratégia a különböző vállalatoknak a térségbe vonzása és igyekszenek olyan feltételeket teremteni nekik (pl. infrastruktúra fejlesztés, telephelyek építése, adókedvezmények), hogy itt hozzanak létre új telephelyeket vagy ide telepítsék át a meglévőket. Rövid- és hosszú távú előnyeikkel (pl. munkahelyteremtés, adóbevételek, jövedelemtermelő képesség növelése) vonzóvá válhatnak a térség számára, de alapvető kockázatokat is hordoznak magukban,⁸ ezért a lehetséges betelepülésüket hosszas mérlegelésnek kell megelőznie. (Bajmócy, 2011)

Bár a kevésbé időtálló fenntarthatóságot pozitívabban értékelem, mint a fenntarthatatlanságot, a külső erőforrásokra alapozott építkezés hosszú távon mégsem lehet kifizetődő. Érvényesíteni kéne valahogy a fenntartható fejlődést, amit a világválság által generált új gazdaságpolitikai paradigmaváltás hozhat meg. A pénzügyi-gazdasági válságnak köszönhetően a fenntarthatóság egyre nagyobb teret nyer, amely szoros összefüggésben van a helyi gazdasággal, mondhatni a fenntarthatóság áll a HGF mögött. A Kígyóssy Gábor – Czene Zsolt (2012) szerzőpáros írásukban szintén a helyi gazdaság központi elemeként tekintenek a fenntarthatóságra, mivel egyrészt a termelés és fogyasztás egy helyen való megvalósulása kevesebb szállítást és így kisebb környezeti terhelést jelent, másrészt lehetővé válik saját erőforrások hosszú távú megújuló használata. Arra kell törekednünk, hogy az anyag-, energia- tudás- és jövedelmáramlások minél tovább a térségben maradjanak vagy lehetőség szerint zárjuk őket.

Természetesen ez a megközelítés nem zárja ki abszolút mértékben a külső erőforrások megjelenését, csupán optimális ötvözetre van szükség, melynek célja egy élhetőbb környezet megvalósítása.

⁸ Például az egyik ilyen kockázat lehet, hogy a munkahelyteremtés érdekében olyan cégek letelepedését is ösztönzik, amelyek versenytársai lehetnek a már működő vállalkozásoknak és a növekedésük a másik kárára történik így akár a munkahelyek számának csökkenése is bekövetkezhet.. Egy másik kockázat lehet, ha az adókedvezményrel odacsábított cég túl hamar elhagyja a térséget, így a hosszútávon megelőlegezett adóbevétel növekedés elmarad.

4. A helyi gazdaságfejlesztés eltérő megítélése

4.1. Globalizáció – lokalizáció

A régi időkben, amikor az önellátásra termelés még fokozottan megmutatkozott, a termelés és fogyasztás helyben valósult meg és az áruk nagy távolságra történő szállítása kevésbé volt jellemző. Az emberek maguk termelték meg a terményeiket és maguk állították elő a termékeiket, amit vagy saját fogyasztásra és használatra, vagy a helyi piacon való értékesítésre szántak. Ez a fajta gazdálkodási mód változott meg a modern kori gazdaság kialakulásával.

Napjaink egyik divatos kifejezésévé vált a globalizáció fogalma, amely Földünk minden részére valamilyen szinten beékelődött. Számos elemével találkozhatunk a nagyvilágban, így mindenki számára ismert jelenség. A globalizáció révén nincsenek áthidalhatatlan távolságok, amely növekvő kapcsolatrendszert és kölcsönös függést eredményez. Egyes szakértők szerint minden ország profitál a folyamatból, ám a tények azt mutatják, hogy az egyes országok között és az egyes országokon belül is inkább nő a differencia, mint sem csökkennének. Ez a megállapítás igaz a társadalmi különbségekre is, ennek eredményeként egyesek győztesen, mások vesztesen kerülnek ki.

A globalizáció megjelenésével egyre inkább előtérbe került a külső meghatározottság, a külső piacokra való termelés lehetősége. A helyi piacokra való termeléssel a vállalkozásokat a megélhetés veszélye fenyegette, ezért a termelés és fogyasztás helyben való összekapcsolódása megszakadni látszott. Az export-import növekedésével a helyi piacokat már nem a helyi erőforrásokra alapozott termékek, hanem a kívülről bejövő áruk jellemezték. A probléma a helyi (belső) piacoktól való elzárkózás volt, mivel a HGF egyik alapkövét ez jelenti. Ezekből is látszik, hogy a globalizáció alapjaiban változtatta meg a világgazdaságot és az egyes térségek életkilátásai döntően azon is múltak, hogy mennyire voltak képesek integrálódni a globális gazdaság vérkeringésébe.

A globalizációval egyidőben elkezdtek megjelenni a globális (társadalmi, gazdasági, környezeti stb.) kockázatok, ezért ezek a kihívások szorosan összefüggnek az általam már sokszor emlegetett fenntarthatóság kérdéskörével. A *„gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan”* (angolul: „think globally, act locally” vagy „think global, act local”) kifejezést

elsősorban a környezetvédelmi problémák hívták életre, ám mára már számos területen – a HGF-ben (vidékfejlesztésben) is⁹ – divatossá vált ez a szókapcsolat.

Egyesek szerint a *globalitás* és a *lokalitás* egymásnak ellentmondó fogalmak, de ellenkezőleg inkább előfeltételei egymásnak, mivel a lokális elemek összessége révén alakul ki a globalitás és fejtenek ki hatást a globális folyamatokra. A globalitás és a lokalitás megférnek egymás mellett és összekapcsoltságukat is jelzi a köztudatban gyökeret verő **glokalizáció**¹⁰ kifejezés. A lokalitás szó jelentése is megváltozott az utóbbi időkben: míg régebben egyenlő volt az elszigeteltséggel, addig napjainkban inkább önálló érdekérvényesítést feltételez.¹¹

Petrás Ede (2005) merőben érdekes gondolatokat fogalmaz meg a globalizáció-lokalizáció kapcsolatrendszerével kapcsolatban. Az előző bekezdésben - egy a vidékfejlesztésről szóló online könyv szerint - a globalitás a lokális elemek összessége révén alakul ki. Petrás Ede másik oldalról közelít, mivel éppen a globalizáció az előfeltétele a 20. század második felében kialakult lokalizációs folyamatoknak. Véleménye szerint a lokalizáció egyre inkább globális jelenséggé válik, melynek több oka is van. Legfőbb magyarázata, hogy a nemzetállami szuverenitás a globalizáció hatására egyre inkább elveszőben van, így nem képes a társadalmi problémákra megoldást találni, ezért a helyi társadalmaknak maguk kell megvédeniük az érdekeiket. A másik magyarázat az lehet, amiben egyetért az előző bekezdés gondolatával, hogy a korábban zárt entitású lokalitások elszigetelődése megszűnik és a kiteljesülés útjára lépve új nyitott lokalitások alakulnak ki, melyek színfoltjai lehetnek napjaink globalitásának. Egy bizonyos a lokalitások nemzeti érdeke egyre nagyobb teret fog nyerni a nemzeti politikákban.

Lengyel Imre (2003) szerint a globalizáció és a lokalizáció egyazon gazdasági-társadalmi folyamat két vetülete, amiben a vállalatok gazdasági tevékenységeiket globalizálják, de versenyelőnyeik forrásai lokális/regionális szinten jelennek meg. A globális gazdaságot formáló folyamatok egy új hármas kötődésű térszerveződést¹² alakítottak ki, amiben a lokalizáció „újrafelfedezését” az motiválta, hogy a vállalatok közötti piaci versenyben döntő tényezővé lépett elő a gazdasági tevékenységek földrajz elhelyezkedése, amiben a versenyelőnyeik realizálódnak.

⁹ Ebben az esetben szebben hangzik, ha „*gondolkodj nagyban, cselekedj kicsiben*” értelemben használjuk.

¹⁰ Roland Robertson szociológust szokták leggyakrabban a fogalom elterjesztőjeként megnevezni, de a fogalom tényleges elsődleges megjelenésében még viták vannak. A robertsoni értelmezésben „*a globális hatásoknak a helyi, lokális feltételekhez való hozzáigazítására, vagyis az univerzalizmus és a partikularizmus, az általános és az egyedi egyidejű jelenlétére utalva használunk*”. (Bakonyi E, 2005. 95. o.)

¹¹ videkfejlesztes.net

¹² A gazdaság térbeli működése a globális, nemzeti és regionális/lokális szinthez egyaránt kapcsolódik.

Nemes Nagy József (2009) a lokalizációt, mint a társadalmi szerveződés egy folyamatát írja le,¹³ mely során az induló egységként megjelölt település lokalitássá válik. Ez az új entitás csak akkor jöhet létre, ha a település szerepe felerősödik a társadalomszerveződésben, vagyis társadalmi aktivitást és azonosságtudatot mutat a település. A fejekben így kialakult eszmerendszert nevezi lokalizmusnak.

A lokalizáció a globalizáció mellett egyre meghatározóbb lesz napjaink társadalmi-gazdasági térszerveződésében és ezt a gondolatot erősíti Lengyel Imre szavai is, aki szerint „*a lokalizáció nem csak egy divat, hanem egy olyan gazdasági törvényszerűség, amely az egész globalizálódó világban, elsősorban a tudásalapú gazdasághoz kapcsolódva, a fejlett országokban szinte mindenütt megfigyelhető.*” (Lengyel I. 2003. 3. o.) A gazdaság lokalizációja, a helyi, sajátos egyedi értékek felfedezése és hasznosítása a globalizáció veszteségeinek egyfajta védekező mechanizmusa lehet, illetve a globális versenybe való sikeres bekapcsolódás záloga is egyben. (G. Fekete, 2011./b)

4.2. A helyi gazdaságfejlesztés területi dimenziói

A korábbi fejezetben kifejtett lokalizáció erősödése is a helyi szint fokozatos jelentőségét sugallja. A mai világunkban, amikor a globalizáció mindenhova beteszi a lábát, fontos szempont lehet a függőség kérdése. Bajmóczy Zoltán (2011) szerint ha egy helyi szintű nyitott gazdaság túlságosan függ a világpiacon folyó folyamatoktól az a gazdaság működését veszélyeztetheti, azonban a teljes bezárkózás politikája sem jelenthet megoldást. A helyi szint lehetőséget biztosít a globalizáció nyújtotta kiszolgáltatottság elkerülésére, a gazdasági önrendelkezésre, de a beavatkozások révén meg kell találni a nyitottság-zártság legoptimálisabb ötvözetét.

A helyi szint megváltozott megítéléséből adódik, hogy a „hely” passzív fogalomból aktív szerephez jutott, amiben az együttműködési attitűdök és az emberi, közösségi viszonyok fontossá válnak (Lengyel I. 2003.), nem mellesleg lehetőséget nyújt az aktív részvételhez, hogy a mindennapi életünket befolyásoló döntések a helyi közösség megkérdezése nélkül ne szülessenek meg. Emellett nem csak a döntések meghozatalában jelent előnyt, hanem az egyedi problémák kezelésében is segít, melyekre nincsenek előre megírt receptek. Végül pedig láthattuk, hogy a lokális szemléletmód a nagy gazdasági teljesítményű transznacionális

¹³ Nemes Nagy József a lokalizáció mellett más szerveződési típusokat (pl. regionalizálódás, globalizáció) is megjelöl, melyek méretben, minőségileg, mennyiségileg és tartalmilag is elhatárolódnak a többi szinttől a hozzájuk kapcsolódó eszmerendszerekkel és entitásokkal együtt.

vállalatok számára sem mindegy, hiszen a helyi sajátosságok (kereslet, vevők, versenytársak, erőforrások stb.) döntő jelentőséggel bírnak.

A helyi szint fontosságának mértéke talán a következő Bajmócy Zoltán (2011) gondolat adja meg a választ: *„számos esetben a globális problémák kezelésének kiindulópontja a helyi szint.”* Ezért is lényeges, hogy a lokalizációhoz köthető tevékenységek a világ minden részén teret nyerjenek, tehát a helyhez kötöttség esszenciája vitathatatlan a problémák hatékony kezelésében, itt inkább területi dimenziók kijelölése okozza a nagyobb fejtörést.

A HGF kutatások első lépéseként meg kell határoznunk, hogy mit értünk helyi szint alatt, mivel ennek értelmezése nagymértékben meghatározza a kutatások további menetét. A „helyi” szint mindig relatív és csak összefüggéseimben szabad vizsgálni (Mezei C. 2006/a), és mivel ennek meghatározása számos tényezőtől (pl. földrajzi, történelmi, közigazgatási) függhet, (Lengyel I. 2003) ezért országonként, szerzőnként is eltérő az értelmezése.

Egyes szerzők (pl. Pálné Kovács I., 2003.) a régiót, mint legmagasabb szintet definiálják lokálisként, amely megköveteli a helyi szereplők regionális együttműködését.

Mivel a HGF egyik legfőbb sajátossága a munkahelyteremtés, ezért mások (pl. Lengyel, 2003.) a munkaerő-vonzáskörzetet azonosítják területi egységként, amiben a rendszeres munkába járás még lakóhelyváltoztatás nélkül megoldható.

Bajmócy Zoltán (2011) megközelítése is erre hajaz, mivel szerinte a gazdaság térszerveződése nem követi a közigazgatási határokat, hanem ún. csomóponti régiókat rajzol ki. Ezt a csomóponti szemléletet fedi le a lokális térség, amely egy város és munkaerő-vonzáskörzetét jelenti. Utal még arra, hogy a statisztikai fogalomhasználat kétféle helyi szintet különít el: a kistérségek és a települések szintjét. Szerinte a kistérségi lehatárolás tűnik célszerűen, ami jobban visszatükrözi a csomóponti régiókat.

Míg G. Fekete Éva (2001) munkájában szintén a kistérségeket jelöli ki földrajzi keretként a helyi fejlesztéseknél, addig a hétköznapiakban legtöbbször a településekkel azonosítják a helyi szintet. Végezetül megemlíteném még azokat a külföldi (pl. amerikai) kutatókat, ahol a városi terekre való leképezés jelenik meg, ami némileg eltér a hazai szakirodalmak HGF-i gyakorlatától.

Bennem is a településekkel aposztrofált helyi szintű megközelítés alakult ki, ami nem jelenti azt, hogy ne tudnék azonosulni egyik vagy másik lehatárolással. Valószínűleg azért alakult ki bennem ez a nézet, mivel az esettanulmányok többsége települési határokon belül foglalkozik a témával, viszont hiba lenne összemosni a HGF-t a településfejlesztés

fogalmával, mivel az előbbi lokális térségekben gondolkodik, azaz több település együttműködését is eredményezheti.

A most felvázolt szerzői véleményekből is látszik, hogy nincs bevált recept, egyértelmű válasz a HGF optimális területi szintjéről. A fejlesztéssel megoldandó probléma és az érintett térség aktorainak együttese kell a lépték kialakítására. (Mezei, 2012) A hazai kutatások változatos területi hatókörrel rendelkeznek, így ahány szerző, annyi féle elképzelés születik a lokális szint földrajzi kereteiről. Az alulról szerveződő (bottom-up) kezdeményezés a kisebb területi szinteken erősebben jelentkezik, mint a nagyobb területi szinteken, ami a helyi fejlesztések lényeges stratégiai eleme. Nincs értelme HGF-ről beszélni, ha az alulról jövő közösségi kezdeményezés eltűnik és a felülről szerveződő (top-down) megközelítés veszi át a helyét. Ezért kérdőjeleződik meg a regionális szintnek a hitelessége, amely a külső források elosztásának a színtere.

4.3. A helyi gazdaságfejlesztés definíciós lehetőségei

Ha a lokális szint lehatárolásánál azt mondtuk, hogy színes a paletta, akkor ez még inkább igaz a HGF meghatározásánál. Nincs egy mindenki által elfogadott a definíció, így mindenki mást helyez a középpontba, eltérő hangsúly esik a szereplőkre, más célokat kell elérni stb. Az egyes definíciók tartalmazhatnak hasonló elemeket, de más-más lépések kerülnek kihangsúlyozásra, amelyet többek között az előző fejezetben bemutatott helyi szint lehatárolása is befolyásolhat. A következőkben néhány magyar és külföldi definíciós lehetőséget vázolnék fel.

A világszintű szervezeteket is foglalkoztatják a lokális térségek fejlesztési lehetőségei, és a HGF-ről alkotott megítélésük kevés pontban tér el egymástól. Elsőként a Világbank Helyi Gazdaságfejlesztésért felelős munkacsoportja által elkészített kézikönyvet említeném, melyben főként a LED (helyi gazdaságfejlesztés angol megnevezése – Local Economic Development) stratégiai tervezési folyamatát vázolják fel, de a LED-del kapcsolatos álláspontjuk is kifejtésre kerül. Véleményük szerint *„a helyi gazdaságfejlesztés célja, hogy kiépítse egy térség gazdasági kapacitását annak érdekében, hogy biztosítsa a térség gazdasági jövőjét, és a népesség megfelelő életszínvonalát. Ez egy olyan folyamat, melyben az köz-, a vállalkozói- és a civil szféra partnerei közösen dolgoznak azért, hogy kedvezőbb feltételeket teremtsenek a gazdasági növekedés és a munkaerőpiac számára.”* (Swinburn et al, 2004. 11. o.) A kitűzött céloknál a gazdasági oldal mellett a társadalmi fejlődés is megfogalmazódik, melynek egyik sarkalatos pontja a munkalehetőségek biztosítása. A

versenyképes HGF-hez át kell látni a fejlesztési folyamatokat és hatékonyan kell reagálni a világgazdasági változásokra. A kézikönyv alcíme („*A változás városai*”) sokat elárul a helyi szint lehatárolásáról, de a szerzők szerint kisebb településméretekre is adaptálhatók a sikeres gyakorlatok.

Ettől a megfogalmazástól nem sokban tér el az ENSZ HABITAT (ENSZ Emberi Települések Központja) definíciója, akik kiadványukban¹⁴ szintén a stratégiai tervezés oldaláról közelítették meg a HGF-t. Az ENSZ szakosított szervezetének álláspontja a következő: „*a helyi gazdaságfejlesztés egy részvételi alapú folyamat, melyben minden szektor helyi szereplője együtt ösztönözzé a helyi gazdasági tevékenységét egy önjáró és fenntartható gazdaság kialakítása érdekében. A cél a megfelelő munkalehetőségek létrehozása és az életszínvonal biztosítása mindenki számára, beleértve a szegény és hátrányos helyzetű társadalmi csoportokat.*” (UN-HABITAT, 2005. 2. o.) A definíció egy nagyon fontos elemében különbözik a Világbankéhoz képest, ez pedig a fenntarthatóságra törekvésnek a beemelése, mivel végtére egy hosszú távú folyamatról beszélünk. Ne kívánságlistákat alkossunk és ne a gyors eredményekben reménykedjünk, hanem mérjük fel miben jó a térség, miket tud biztosítani, milyen gyengeségek, veszélyek és lehetőségek állnak fenn, valamint mire van szükség, mit akarunk elérni. Rövid távon látható eredményekre valamilyen szinten mégis szükség van, mert a fenntarthatóság hajtóerői lehetnek és ezek tovább fejlesztése vagy éppen változtatása a hosszú távú sikereket alapozhatja meg.

Érdemes megemlíteni az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezetének (ILO) HGF-vel kapcsolatos gondolatait is: „*A helyi gazdaságfejlesztés többet jelent, mint gazdasági növekedés. Előmozdítja a társadalmi részvételt, a helyi párbeszédet, az emberi kapcsolatokat és ezek forrásait a jobb foglalkoztatás és a magasabb életszínvonal elérése érdekében a férfiak és nők között egyaránt.*”¹⁵ A komparatív előnyökre és a helyben rendelkezésre álló egyedi erőforrásokra építve elő kell mozdítani a foglalkoztatás lehetőségét. A szervezet számára a hangsúly a kapcsolatok, az együttműködés kialakítására helyeződik és a munkalehetőségek biztosítása révén a társadalmi oldal jobban előtérbe kerül nyomatékosan mindkét nem képviselőit kiemelve.

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezettel¹⁶ (OECD) kapcsolatban az ún. LEED¹⁷ programot kell megemlíteni, melyet a helyi gazdaság és –foglalkoztatás

¹⁴ Promoting Local Economic Development through Strategic Planning (Helyi gazdaságfejlesztés stratégiai tervezéssel történő ösztönzése)

¹⁵ ilo.org

¹⁶ A szervezet a világ fejlettebb országaira fókuszál, de az itt kidolgozott ötletek, elemzések, irányelvek stb. jó például szolgálhatnak a világ fejletlenebb térségeiben is.

fejlesztése fémjelez. A program 1982 óta segíti a helyi önkormányzatokat és közösségeket a komplex problémák kezelésében és a globális trendekre való alkalmazkodásban. A mai napig főszerepet játszik abban, hogy a HGF, a helyi cselekvések és a helyi politikai rugalmasság elengedhetetlen a gazdasági irányításban. A következő gondolatokat fogalmazták meg: *„A helyi fejlesztések célja, hogy egy adott térségben – általában helyi vagy regionális szinten – kiépítsük a kapacitásokat, illetve fejlesszük a gazdaság jövőjét és a lakosság életszínvonalát. Ez a meghatározás a Világbank, az ENSZ, az OECD és különböző akadémiák és tapasztalt szakemberek közös megegyezésével került elfogadásra.”* (Clark et al., 2010. 22. o.) Lényegében semmiben se különbözik a Világbank definíciójához képest és a maga egyszerűségével tömör, lényegre törő célkitűzésével általános meghatározást ad.

Áttérve a magyar oldalra a VÁTI Nonprofit Kft. munkatársai által kidolgozott Területfejlesztési füzetek 2. című kiadvány a HGF elméleti oldalát járja végig és ötletadó megoldásokkal a gyakorlati oldalt is bemutatja. A tanulmány a következő meghatározást adja: *„a helyi gazdaságfejlesztés minden olyan beavatkozás, amely a helyi gazdaság bármely komponensének, vagy a helyi gazdaság egészének módosítása által, és /vagy korábban hiányzó komponens(ek) bevonása révén, és/vagy kihasználatlan komponensek újraélesztésével a helyi gazdaság egy vagy több jellemzőjét (eredményességét, hatékonyságát, jövedelmezőségét, a kibocsátott termékek/szolgáltatások minőségét a foglalkoztatottságot, a rendszer fenntarthatóságát) javítja.”* (Czene – Ricz, 2010. 15. o.) A helyi földrajzi ismeret szükséges az itt említett komponenseket megváltoztatására, módosítására, ezért nem lehet központi gazdaságfejlesztési eszközökkel célokat elérni. Nem ezeket az eszközöket kell allokálni a helyi szintekre, hanem a helyi ismeretek birtokában kell új módszereket kidolgozni, amelyekkel csak a helyi szereplők rendelkeznek.

Mezei Cecília miután munkájában különböző szerzők helyi gazdaságfejlesztés értelmezésével, céljaival kapcsolatos elképzeléseit, gondolatait vetette össze, maga is megalkotta a saját definícióját: *„a helyi gazdaságfejlesztés olyan a helyi gazdaság életében történő, külső és/vagy belső erőforrásokat hasznosító, tudatos beavatkozás, melynek kezdeményezője lehet külső szereplő (pl. kormányzat, EU, külföldi tőke), de a folyamat kulcsa mégis a helyi szereplők részvétele, akik vagy kezdeményezőjeként, vagy a fejlesztési elképzelés elfogadóiként, támogatóiként és alakítóiként lépnek fel.”* (Mezei, 2006/a 93. o.) A szerző az erőforrások felől közelít, melyek közül a belső erőforrásoknak kéne hosszú távon érvényesülnie, de átmeneti jelleggel külső erőforrások is beemelhetők. A beavatkozásoknál

¹⁷ Local Economic and Employment Development Programme (Helyi gazdasági- és foglalkoztatási-fejlesztési program)

mindenképpen szükség van a helyi kontrollra, tehát a helyi aktorokat nem lehet kihagyni a folyamatból.

4.4. A helyi gazdaságfejlesztés sajátos nézetből – a HGF háromszög modellje

A most felvázolt definíciók egy-egy önálló nézőpontból közelítenek, melyben mindenki más elemet hangsúlyoz ki. Nem lehet azt mondani, hogy egyik vagy másik ne állná meg a helyét, de tény, hogy egyik se fedi te teljes egészében a HGF folyamatát. Egyáltalán elvárható-e egy olyan definíció megalkotása, amely maradéktalanul minden elemet magába foglal? Vélhetően nem, hiszen ennyi sajátosságot beemelni egy tudományos meghatározásba nem lehetséges, ha ez mégis sikerülne, akkor pedig a definíciókra jellemző sajátos jegyek vesznének el.

Az egymással összevetett szerzői megközelítések egyikét se fogadnám el maximálisan, azonban az ENSZ HABITAT és a Mezei Cecília féle nézőpontot egybevetve egy valamivel teljesebb képet kaphatunk. Tulajdonképpen a saját olvasatomban a két definíció kiegészítené egymást, így megalkotva egy hosszabb, tartalmasabb megközelítést a HGF-nek kipótolvá néhány általam fontosnak vélt kulcsszóval: *„a helyi gazdaságfejlesztés egy részvételi alapú, külső és/vagy belső erőforrásokat hasznosító tudatos beavatkozási folyamat a helyi gazdaság érdekében úgy, hogy kezdeményezője lehet külső szereplő, de a kulcs mégis a lokálpatrióta helyi közösség részvétele, együttműködése és kontrollja a rugalmas, autonóm és fenntartható gazdasági teljesítmény eléréséhez, amely egyben biztosítja a lakosság megfelelő életminőségét is.”*

Amíg nincs a tudományos világban egy mindenki által elfogadott definíció, addig minden más megközelítést kritikával lehet kezelni. Csak ismételni tudom önmagam abban a tekintetben, hogy ennyi sajátos elemet, mint ami a HGF-re jellemző, szinte képtelenség beemelni egyetlen meghatározásba. Ebből kifolyólag az általam megfogalmazott gondolatok se fedik le a teljes valóságot, de igyekeztem több szemszögből is közelíteni a folyamatra, amit inkább neveznék egy tömör, több oldalt is bemutató rövid meghatározásnak, mint sem egy tudományos jellegű definíciónak.

A témával kapcsolatban kifejtett elképzeléseimet egy önálló, egyszerűsített HGF modell megalkotásával is szemléltetném. (1. ábra)

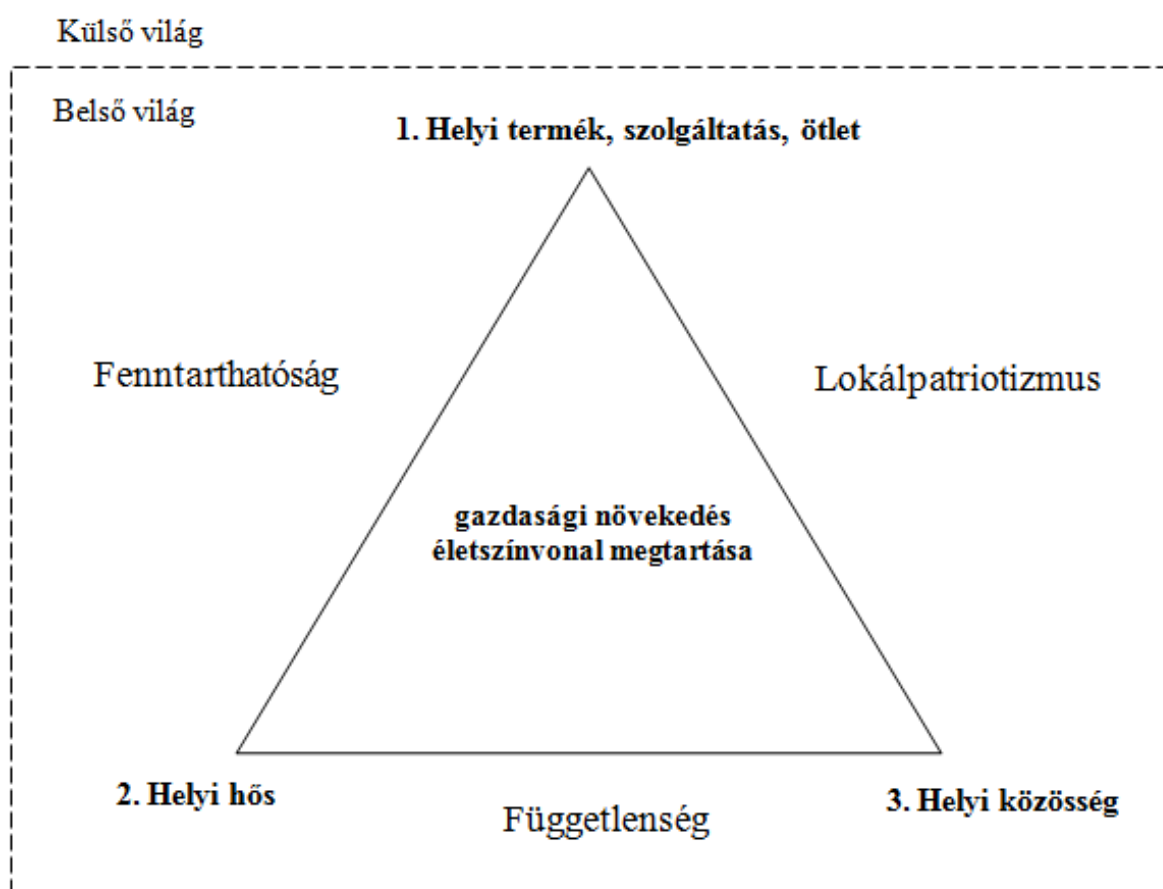
A modell alapja a **belső és külső világ** elkülönülése. Belső világ alatt ebben az esetben egy települést képelek el, de mivel feszegettem a helyi szint lehatárolásának problémáját akár egy városi vonzáskörzet, kistérség stb. is a modell alapját képezheti. Jelen esetben egy

településben gondolkodva a belső világot a települési gazdálkodás alá tartozó bel- és külterületek egysége tenné ki, tehát ahol a település HGF tevékenysége folyik. Értelem-szerűen a külső világ minden, ami ezen kívül helyezkedik el és valamilyen módon hatással van a település életére (befektetők, fejlesztők, más települések stb.)

A számozott pontok jelentik a modell pillérét, amiből az egész HGF tevékenység felépül. Értelmezésük szűk és tág határok között is mozoghat, ezért röviden érdemes kitérni, hogy milyen tartalommal tölteném meg az egyes pontokat:

A helyi gazdaságfejlesztés háromszög modellje

1.ábra

Forrás: saját szerkesztés

1. **Helyi termék** alatt olyan termékeket értek, amelyek a településen vagy egy szűkebb térségben (Orfűi Helyi Termék és Kézműves Piac, Pannon Helyi Termék stb.) kerülnek értékesítésre, tehát nem az ország egyik részéből a másikba szállítanak és nem is külföldről hoznak be. Általában nem tömegáruként, hanem helyi specialitásként szolgálnak és döntően

helyi alapanyagokból dolgoznak és helyi munkaerőt alkalmaznak. A helyit termékek tehát munkahelyteremtéssel és –megtartással is járnak, a helyben elköltött forint visszaforgó a helyi fejlesztésekbe és segítenek egy élhetőbb, fenntarthatóbb világot megteremteni. Ezt az élhetőbb világot azonban nem csak termékekkel lehet megteremteni, hanem akár olyan **ötletekkel, gondolatokkal**, amelyek szintén a fenntarthatóságot igyekeznek elősegíteni. Csak egy példát hozva ilyen ötletként szolgálhat a megújuló energiaforrások szorgalmazása, a zöld gondolatoknak az érvényesítése, melyekkel megkíméljük a pénztárcánkat és közben óvjuk a környezetünket. Természetesen egy **helyi szolgáltatás** (pl. borászat, kézművesség) ugyanúgy szolgálhatja a település/térség élhetőbb mindennapjait.

2. **Helyi hősöknek** nevezzük azokat a vezető személyiségű embereket, akik energiájukat és idejüket beleölve mindent megtesznek a helyi közösség fejlődéséért. Segítségükkel a HGF helyi kezdeményezésként valósul meg. Megfelelő szaktudással és helyismerettel kell rendelkezniük, bár ez utóbbi nem zárja ki, hogy helyi születésűnek is kell lenniük, mindenesetre a település iránti lokálpatriotizmus feltétlenül meg van bennük. A hazai gyakorlatot elnézve általában egy ember kezében összpontosul ez a szerepe és az legtöbbször a települési polgármester szokott lenni. Felelősséggel tartoznak a közösségért, bizalmi tőkével kell rendelkezniük és minden fejlesztésnél a település érdekeit kell nézniük. Ez a helyi hős egy olyan erős vezető személyiség, akire fel tudnak nézni a helyi lakosok, mert mindent megtesz egy élhetőbb környezetért. Sok település azért nem tud kimozdulni a kilátástalanságból, mert éppen ezek a helyi hősök hiányoznak a település vezetéséből.

3. A **helyi közösség** alatt értem azokat a lokálpatrióta szemléletű települési lakosokat és hálózatukat, akik munkájuk révén aktívan részt vesznek a település HGF folyamataiban. A közösségnek egyetértésre, összhangra kell törekedni a siker érdekében és a döntéseknek egy konszenzus alapján kell megszületnie, amiben minden szereplő képviselve van. Ez a fajta közös gondolkodás segít egy demokratikus jelleget megteremteni, amiben az egyes szereplők nem egymással versenyeznek, hanem a különböző tapasztalatok, tudáskészletek és érdekek révén közös megegyezésre próbálnak jutni. Amellett, hogy a közösségnek más szereplőkkel együtt közösen kéne meghoznia a döntéseket, a külső beruházók felé egyfajta helyi kontrollt is képeznek és kinyilvánítják véleményüket a nekik nem tetsző fejlesztéseknek, ezzel is igyekeznek védeni a helyi érdekeket.

A modell középpontjában olvasható két gondolat a HGF tevékenység célját hivatott képviselni. Minden ilyen beavatkozással a **gazdaság teljesítményét próbálják éleníteni**, ám sokan elfelejtik a társadalmi oldalt, pedig a **megfelelő életminőség biztosítása** épp oly fontos egy település életében. Egyesek ezt a rendelkezésre álló munkalehetőségekkel

apostrofálják, de ugyanígy idetartozik a civil szervezeteknek a megléte, a közbiztonság, egy kulturált településkép és még sorolni lehetne. Ezzel csak azt szeretném hangsúlyozni, hogy a HGF – hiába van a nevében a gazdaság szó – ne merüljön ki a gazdasági érdekekben, hanem a társadalmi oldal igényit is vegyük figyelembe.

Végezetül három releváns tulajdonságot is megemlítettem a modellen belül, melyek nélkülözhetetlen tényezői minden ilyen jellegű beavatkozásnak.

A **fenntarthatóságot**, a hosszú távra törekedést többször ecseteltem már, egy örök tanulási folyamat, ahol a szerzett tapasztalatokat folyamatosan bővülnek és beépülnek a fejlesztésekbe.

Kevesebb szó esett eddig a **lokálpatriotizmusról**, amely a HGF elengedhetetlen feltétele és egyben járulékos haszna is lehet, hiszen egy pozitív példaként szolgáló gyakorlat tovább erősítheti a helyi közösség identitását. A lokálpatrióta szemlélet, az erős kötődés, ragaszkodás, elfogultság a települési (vagy nagyobb térségi) egységhez segítheti a helyi értékek megőrzését és a közös tervezés sokkal könnyebben megy, ha a közösség részéről megvan az elköteleződés és magukénak érzik a település problémáit. Ezzel a hazafias szellemmel a helyi érdekek minden más érdekkal (pl. nemzeti és globális) szemben előrébb valók lesznek, viszont a túlzóan egyoldalú szűk látókörű szemlélet a fejlődés lehetőségét is háttérbe szoríthatja.

Végül a harmadik helyet kapó fogalom a **függetlenség** kérdése. Ez a gondolat valamennyire érintve volt az által, hogy a munkám elején feszegettem a belső-külső erőforrások kérdéskörét. A függetlenségre, vagy ha jobban tetszik szabadságra, önfenntartásra, önellátásra, autonómiára való törekvés a külső függőség növekedésének a megállítását jelzi. Az önállóság növelésével a hangsúly a belső értékekre helyeződik, a közösség számára helyben rendelkezésre álló erőforrásokra, viszont ez nem jelent teljes el- vagy bezárkózást a külvilágtól, mivel a közösségi ismeretek folyamatos bővítése a külső világból érkező tudásból alapszik. Nyitottnak kell lenni a külső információk felé, de megfelelő óvatossággal is kell kezelni, hiszen ha valami működik nálunk az nem biztos, hogy más hol is működni fog és ugyanez fordítva. Ezért van szükség a külvilágból érkező tudáson kívül a helyi tapasztalatokra és ismeretekre is.¹⁸

Az általam kidolgozott modell tartalmi elemeit így lehetne röviden felvázolni, mellyel betekintést adtam a HGF-vel kapcsolatos sajátos nézőpontomba. Már a definíció felvázolásánál is igyekeztem némiképp elrugaszkodni az eddigi megközelítésektől, de egy

¹⁸ okotaj.hu

önálló definíció megalkotására nem mertem vállalkozni, így született meg az ENSZ HABITAT és Mezei Cecília nézőpontjának egy sajátos ötvözete általam beemelt kulcsfontosságúnak tartott gondolatokkal kiegészítve. A definíció egyes elemei a modellben is visszaköszönnek, míg további elemek külön lettek beemelve. Úgy gondolom, hogy a modell a maga egyszerűségével az általam tett magyarázatokkal együtt egy egészet alkot, melyet természetes tovább lehetne még gondolni és egyéb elemekkel kiegészíteni vagy éppen helyettesíteni a meglévőket, esetleg egy teljesen új modell megalkotásával egy teljesen más szemszögből is rá lehetne világítani a folyamatokra.

5. Egy központi pillér a helyi gazdaságfejlesztésből: a közösség

5.1. A helyi gazdaságfejlesztés lehetséges szereplői

Mielőtt részletesen kitérek a helyi közösség szerepére, előtte egy fejezet erejéig érdemes lenne szót ejteni a HGF-ben megjelenő egyéb lokális szereplőkről is, és ezután pozicionálni a közösséget a szereplők rendszerén belül.

A helyi fejlesztések a lehetséges szereplők széles tárházát vonultatják fel, ezért kitüntetett szerepet kap az együttműködés kérdése. Ez abban az esetben lehet sikeres, ha a szereplők tevékenysége egy irányba mutat, viszont eltérő célokkal és értékekkel ez nem ígérkezik könnyű feladatnak. Ezért fontos minden egyes szereplő részvétele, hiszen a dolgok megvitatása során új információkra tehetünk szert és új érdekeket és (ellen)érveket ismerhetünk meg, melyek végig hallgatásával az eddig rögzített szempontjaink is új irányt vehetnek fel, így könnyebben juthatunk egyezségekre. Részvétel és megvitatás nélkül tehát nem lehet felelősségteljes döntést hoznunk. (Bajmócy, 2011)

Az egyes szereplők csoportosítására több kísérlet is született már, végül Bajmócy Zoltán (2011) munkájában olvashatjuk a HGF „négy lábának” az elkülönítését, amely a következő négy legfontosabb szereplői kört mutatja be és jellemzi részleteiben:

- helyi kormányzati szektor
- üzleti szféra
- tudástranszfer intézmények
- fejlesztő ügynökségek

Ebből a felsorolásból kitűnik, hogy a HGF nem a központi kormányzat elképzelésein alapuló, felülről irányított tevékenységsorozat, de nem is csak a helyi kormányzati szerveknek

a feladata. Ebből a szereplőkörből az első „két láb” játssza a legfontosabb szerepet a folyamatok alakításában, speciális helyet foglalnak el és átlagon felüli érdekérvényesítő képességgel rendelkeznek.

A **helyi kormányzati szektor** domináns, sokszor kizárólagosnak mondható szerepe van a folyamatokban. Szerepvállalását három tényező befolyásolja:

- Az *uralkodó politika* irányvonal befolyással van a célokra, mivel helyi kormányzati tevékenység mögött ott lebeg saját célként az újraválasztás igénye.
- A *jogszabályi környezet* az önkormányzati cselekvés keretét és kötelezettségét fogja meghatározni, bár kifejezetten a gazdaságfejlesztésre vonatkozó kötelezettségek csak áttételesen vannak.
- Végül az *önkormányzati szervezet* a feladatok ellátásával rendelkezik és ezeket illesztik hozzá a kialakult szervezeti struktúrához és kultúrához.

Napjainkban az önkormányzatok újfajta jelenségekkel szembesülnek, amely a meglévő működési gyakorlatokat is módosítják. Az egyik a különböző területi szinteken zajló folyamatok, melyek hatékony kezeléséhez a különböző területi szintek közötti együttműködésre – többszintű kormányzásra (multi-level governance) – van szükség, a másik a szakterületi határokat átlépő komplexebb problémáknak a megjelenése, melyeket a meglévő szervezeti struktúrákban nehezen tudnak kezelni. A globalizációval megjelenő ezen új típusú problémák kezeléséhez egy megoldást jelenthet a hálózatosulás, vagyis a partnerségi együttműködés, melyben az állampolgárok közvetlen részvétele is nagyobb teret nyer. (Bajmócy, 2011, Pálné Kovács, 2003) Az együttműködésben az önkormányzatok versenytársai egymásnak, de ún. „win-win” megoldásokra is törekcsenek, így tesznek szert kölcsönös előnyökre. Ezekben a fajta együttműködésekben viszont nem csak önkormányzatok szerepelhetnek, hanem gazdasági szereplők és a civil szektor is, így ezek egyfajta „governance-típusú” kooperációk. (Kollár, 2012) Ez az új szemléletmód segíthet a felmerülő problémák kezelésében, bár Magyarországon ennek még csak egyes elemeivel találkozhatunk.

A helyi kormányzati szektor mellett az **üzleti szféra**, vagyis a vállalkozások is központi szerepet játszanak a HGF tevékenységekben, és a fejlesztéseknél célcsoportként és aktív szereplőként is tekinthetünk rájuk. A gyakorlatban ritkán beszélünk róluk általánosságban, inkább bizonyos csoportjaira fókuszálunk. Ezek a csoportok a vállalatok eltérő szerepvállalása és érdekérvényesítő képessége révén közel se mondhatók

egységesnek,¹⁹ ennek ellenére bevonásuk a fejlesztési programok kidolgozásába, megtervezésébe elengedhetetlen a települési versenyelőnyök megalapozásakor, viszont csupán a vállalatokra alapozni egy HGF stratégiát megalapozatlan döntésnek tűnhet. Mindig szem előtt kell tartani, hogy a vállalati versenyelőnyök megerősítése egy eszköz a helyi népesség jólétének növeléséhez és önmagában célként nem szabad megjelennie. Ez azért is fontos, mivel a vállalati érdekek nem feltétlenül a kívánatos állapotba mutatnak.

Azonban egyre inkább kezd elterjedni a gyakorlat, hogy a cégek nem külön-külön, hanem kapcsolatokat kialakítva, a közös infrastrukturális feltételekre, közös tudásbázisra és a térbeli közelségre építve vesznek részt a piaci folyamatokban. Ennek alapján hálózatokba és klaszterekbe tömörülő vállalatokról is beszélhetünk. Kollár Katalin munkájában először Angyal Ádámmra hivatkozva a hálózatokat olyan szervezeteknek írja le, melyek *„önállóak, komplexek, nyitottak, tagjai között a kapcsolat tartósnak, ismétlődőnek tekinthető, és a kooperáció a meghatározó”* (Kollár, 2011. 5. o.), míg a klaszterek kapcsán pedig Lengyel Imrétől idéz, aki szerint a klaszterek *„egy adott iparághoz tartozó független vállalatok és velük kapcsolatban álló üzleti partnereik, valamint a hozzájuk kapcsolódó gazdasági szektorok és intézmények egy adott térségben tömörülő olyan halmaza, amelyek relatíve nagy arányban használják egymás termékeit és szolgáltatásait, ugyanazon tudásbázisra és infrastruktúrára támaszkodnak, valamint hasonló innovációkat tudnak hasznosítani”*. (Kollár, 2011. 6. o.) Két lényeges különbség, hogy a hálózatokban csak vállalkozások vehetnek részt, míg a klasztereknél jelen vannak egyéb intézmények és szakmai szervezetek is, illetve a klasztereknél az együttműködés mellett rivalizálás is előfordulhat. Egységként kell kezelni ezeket a csoportosulásokat, akiknek a közös fellépése hatással lehet a HGF tevékenységre.

A következő két „lábról” kevesebb szót ejtenék, bár ezek is fontos szerepet tölthetnek be a lokális fejlesztéseknél. A **tudás-transzfer intézmények** - különös tekintettel a helyi felsőoktatási intézmények, de középfokú intézmények, szakképző- és felnőttképző intézmények is - befolyásoló hatással lehetnek egy lokális térség versenyképességére a humán erőforrás képzések és az új tudás megalkotása és áramoltatása révén. A felsőoktatási intézményeknél maradv a sokrétű hatásuk megmutatkozhat az input oldalon az egyetem jelenlétéből fakadóan, viszont ezek statikusak és nem képesek a térség hosszú távú dinamizálására. HGF szempontból az output oldali hatás nagyobb jelentőséggel bír, ami az egyetem működéséből, funkcióiból ered. Ez utóbbit nevezhetjük „tudáshatásnak” is, amely

¹⁹ A nagyobb vállalatok a nagyobb érdekérvényesítő képességük révén közvetlen tárgyalópartnerei lehetnek a helyi kormányzásnak, egyszerűbben be tudnak kapcsolódni a stratégiaalkotás folyamatába és az egyedi érdekeiket jobban nyomatékosítani tudják, míg a kisebb vállalkozásoknak hosszabb utat kell bejárniuk érdekeik érvényesítéséhez.

különösen az üzleti szféra felé mutat erőteljes kapcsolatot, hiszen a vállalatok innovációs aktivitását, teljesítményét, új innovatív vállalatok létrejöttét és a termelékenység növekedését is alapvetően befolyásolja.

Utolsó szereplői körként a **fejlesztő ügynökséges** kerülnek említésre, amelyek a kormányzati és üzleti szférához is kapcsolódhatnak. Több tevékenységi területen is érdekelt lehetnek, így jellegzetes típusokat tudunk elkülöníteni pl. innovációs- vállalkozásfejlesztési-, regionális- vagy éppen HGF-i ügynökségeket. Ez utóbbi lehet számunkra érdekes, amely a HGF elképzeléseket koordinálja, elősegíthetik a szereplők közötti párbeszédet és a stratégiai tervezési folyamatokat is menedzselhetik. Bár leírva elég imponálóan hangozhat ez a feladatkör, a gyakorlatban nem igazán működnek ezek a fajta ügynökségek, és ha igen, akkor se minden esetben érvényesül a kormányzati szférától való függetlenség feltétele, amely a sikeres működésük alapfeltételének kéne lennie.

Természetesen nem csak a helyi szintű szereplők lehetnek befolyással a lokális folyamatokra, ezért a nemzeti szint feletti- (pl. Európai Unió), nemzeti szintű- (pl. központi kormányzat) és területi szintű szereplőkkel (pl. önkormányzati társulások) is számolnunk kell.

5.2. A hiányzó láncszemek

A fentebb említett „négy láb” jó szemléltetését adja a szűken bevonható szereplői körnek, ám nagyon fontos csoportokat a feledés homályába merít. A HGF-t nem lehet egy szűk kör feladatának tekinteni, hanem lehetőség szerint a település egészének részt kell benne vennie, már pedig a **helyi közösséget** (lakosokat) és az általuk alapított **civil szervezeteket**, akár ötödik és hatodik lábként is megállnák a helyüket.

Az ember létezése óta beszélhetünk közösségekről. A fogalom évszázadokra tehető megjelenése során több jelentéstartalmat is felvett. Egy olyan tág fogalomról beszélünk, amelyik szorosan kötődik más emberi együttesekhez, mint a csoporthoz,²⁰ a társuláshoz vagy a társadalomhoz, így nem csoda, hogy a vele kapcsolatos irodalomkészlet óriásira duzzadt. Amit mindenképpen ki kell emelni, hogy a szó jelentéstartalma egy fontos dimenzióval, a lokalitással is összefüggésbe került. Amíg nálunk elsősorban az emberi közösséget értjük alatta, addig a nyugati szakirodalom előszeretettel használja a hely vagy a lokalitás

²⁰ Főként a csoport fogalmával szokták összekeverni. Heller Ágnes filozófus szerint a csoport egy alacsonyabb, kezdetlegesebb foka a társadalmi integrációnak, míg a közösség egy magasabb rendű integráció. Robert K. Merton szociológus szerint viszont a közösség a csoporthoz képest kevésbé szoros kötelék, hiszen olyan nagyszámú sokaságot alkotnak, ahol a társadalmi interakciók nem minden esetben állnak fenn, noha egyazon társadalmi normákat tartanak érvényesnek. Szerinte a közösség akkor tekinthető csoportnak, ha a tagok közötti interakciók megvannak.

szinonimájaként is.²¹ (Varga – Vercseg, 1998) Ez az jelenti, hogy a közösség kifejezés az emberek összetartozását és a helyhez kötöttséget is egyaránt magába foglalja.

Az itt említett szerzőpáros egy gondolatával folytatva: „*a közösség valóban értéktartalommal bíró fogalom, s számunkra ez a minőség emberek közös és szabadon meghatározott tartalmú cselekvése önmaguk boldogulása, érvényesítése, helyzetük javítása érdekében, mely közvetve a közjót is gyarapítja*” (Varga – Vercseg, 1998. 49. o.) Jóllehet a közösségre nem tekintünk központi szereplőként, de végső soron minden beavatkozás az jólét növelését is hivatott előidézni, ezért célcsoportként, illetve aktív szereplőként is számításba kell vennünk. A központi szereplők számára a versenyképességi feltételeket biztosítani kell a gazdasági növekedés elérése érdekében, de napjaink globalizált világában a központi szereplők nem minden problémára tudják a megoldást. A közösség a települési vezetőségnek egy befektetési lehetőséget is kínál, hiszen számos társadalmi problémát ingyen vagy költségkímélő módokon meg tudnak oldani, amelyekhez a helyi hatalomnak nincs meg a kapacitása. (Varga – Vercseg, 1998)

Az újonnan megjelenő komplex problémák sokféle bizonytalanságot rejtenek és gyakran szakterületi határokat is átlépnek. Ilyen komplex problémának tekinthető a HGF is, hiszen társadalmi-, gazdasági- és környezet aspektussal is bír. A szakértői tudás, tapasztalat sok esetben a segítségünkre lehet, de néhány aspektus társadalmi döntést igényel. (Bajmócy, 2011.) A közösségi részvétel sokszor azért is fontos, ugyanis az újítások, a kreatív gondolatok gyakran a közösség soraiból jönnek, ezért a központi szereplők által biztosított szakértelem mellett mindig ott kell lennie a helyi társadalomnak is. (G. Fekete, 2001)

A közösségi munka gyakran a civil szervezetekben nyilvánul meg. Ezek a szervezetek a lakosok öntevékeny megmozdulásaiból jönnek létre és különböző társadalmi célok érdekében szerveződnek. Ezek hol lazábban, hol szigorúbban vannak megfogalmazva, de mindenképpen állampolgári viselkedésre ösztönözhet. Egy erős társadalmi szervezet meghatározó szereplője lehet a tervezés egyes fázisainak, hiszen legjobb esetben olyan tulajdonságok birtokában vannak, melyekkel más szereplők nem rendelkeznek. Általános helyismeretük révén segíthetnek a helyi problémák feltárásában, javaslatokat tehetnek a fejlesztési lehetőségekre, a lakosságnak érdekképviselőt jelenthetnek, elláthatnak társadalmi kontroll funkciót, partnerek lehetnek önkéntességi és szakmai feladatoknál, de akár ellenőrzési és monitoring feladatokat is elláthatnak. Feladatuk sokrétű lehet, ezért egy átütő érdekképviseléssel rendelkező civil szervezet jó hatással lehet a település életére. Azonban

²¹ Pl. az angolban és a németben is két értelemben használják a közösség szót: lakóhelyi közösség (residence community; Gemeinde) és erkölcsi közösség (moral community; Gemeinschaft).

érdeemes vigyázni is velük, mivel nem minden esetben közvetítenek társadalmi érdeket, hanem bújtatottan politikai vagy üzleti érdekeken is nyugodhatnak.

5.3. A közösségfejlesztés

Az eddigiek alapján talán világossá vált, hogy a HGF-nek nem célként, hanem eszközként kell megjelennie, amely maga is több eszközből tevődik össze. Ám ahogy a pályázatiírói szakmai egyik arany szabálya, hogy projekthez választjuk a pályázatot és nem fordítva, így a helyi adottságokhoz mérten kell megválasztani az eszközöket a helyi szereplőknek.

A HGF pont abban különbözik az általános gazdaságfejlesztéstől, hogy központi eleme a helyi kezdeményezés, részvétel és a kontroll, ezért a közösségnek minden egyes lépésnél ott kell lennie. Egy jól működő helyi gazdaság érett közösséget feltételez és ez fordítva is igaz. (Czene-Ricz, 2010.) Ezek után nyilvánvalónak tűnik, hogy miért olyan kardinális kérdés egy jó közösségnek a megléte és erősítése. A közösségfejlesztés ezért jelenik meg gyakran a HGF egyik eszközeként (2. ábra), míg más szerzők szerint a közösségfejlesztés a tágabb fogalom és olyan területeket is magába foglal a gazdasági tényezőkön túl, mint pl. az egészségügy, oktatás vagy a környezeti minőség. (Capkova, 2005)

A szöösszetételből kiindulva a közösségfejlesztés (community development) a közösség gyengeségét vagy elvesztését sugallja, ezért szükség van a fejlesztésére. Ám a community development nem csak közösségfejlesztésnek, hanem közösségi fejlesztésnek is fordítható, ami valamivel optimistább módon közelít, hogy a közösség képes önmagát fejleszteni. Ennek alapján is a közösségfejlesztés két tartóoszlopának a fejlődés lehetősége, illetve a közösségben rejlő értékek, eszmék szolgálnak. (Vercseg, 2004)

Flo Frans és Ann Smith (1999) szerzőpáros hívja fel a figyelmet, hogy hajlamosak vagyunk a közösséget fizikai (földrajzi) határok közé szorítani, arra a területre (városra vagy falura), ahol élünk. Én is elsősorban ezt az álláspontot képviselem, pedig ez is csak a közösség egy sajátos nézőpontja, hiszen a kultúra, nyelv, vallás és egyéb jellemzők alapján is elkülöníthetők egy közösség tagjai. Emellett kiemelik, hogy ha földrajzi határokat is veszünk figyelembe a lehatárolásnál, akkor sem válik mindenki automatikusan a közösség tagjává, bár ez inkább a nagyobb területi szinteken jelentkezik, az általam is előtérbe helyezett települési szinten kevésbé jellemző.

Helyi gazdaságfejlesztési eszközök

2. ábra

Forrás: Czene-Ricz (2010): Területfejlesztési füzetek 2.

Jim Cavaye (2006) ausztrál professzor egy közösségfejlesztésről szóló tanulmányában a közösséget egyszerűen csak a közös identitású emberek csoportjaként írja le. A fejlesztéssel vagy fejlődéssel viszont az a problémája, – amit egyébként a Frans – Smith szerzőpáros is kiemel saját munkájukban - hogy bár minden esetben változást eredményez, de gyakran társítanak hozzá növekedési tartalmat, pedig a fejlesztés nem minden esetben jár növekedéssel, sőt néha ennél kevesebbről van szó és a kevesebb néha több. A fejlődés bekövetkezhet növekedés nélkül és a növekedés is előfordulhat fejlődés nélkül.

A közösségfejlesztés több definíciós lehetősége közül jelen esetben Varga A. Tamás és Vercseg Ilona közös munkájának egy gondolatát emelném ki: „*A közösségfejlesztés (community development) vagy közösség-szervezés (community organisation) felfogásunkban elsősorban települések, térségek, szomszédságok közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztését jelenti, amelyben kulcsszerepe van a polgároknak, közösségeiknek és azok hálózatainak, valamint a helyi szükségletek mértékében a közösségfejlesztőknek is, akinek bátorító-ösztönző, informáló, kapcsolatszervező munkája életre segítheti vagy kiegészítheti, megerősítheti a meglévő közösségi erőforrásokat.*” (Varga – Vercseg, 1998. 23-24. o.) A definíció második felére hívnám fel a figyelmet, vagyis a közösségfejlesztés során nem csak a helyi lakosokból építkezünk, hanem legalább ennyire fontos szerepet játszik az egész folyamatot összefogó közösségfejlesztő szakember vagy

szakembergárda, mivel a közösségben nem minden esetben van meg a cselekvőképesség, a tenni akarás és sokszor a negatív érzelmek jobban dominálnak. A beletörődő, passzív közérzetet úgy lehet oldottabbá tenni, ha megértetjük velük: ha magukon nem segítenek, senki nem segít rajtuk. Lényeges a pozitív érzelmi viszonyulás, a passzivitásból való kimozdulás, hogy kezdjenek el valamit tenni a jobb életminőségért. (Vercseg, 2004)

A közösségfejlesztő felelőssége a közösség megfelelő aktivizálása, a pozitív és optimista szemlélet beemelése, a dinamika megteremtése, az emberi magatartásformáknak a kialakítása. Sokoldalúnak és magasán képzettnak kell lennie, hiszen a közösség tájékoztatása, mozgósítása, az érdeklődés felkeltése, az oktatás, képzés, koordinálás, tanácsadás, döntés előkészítés mind a feladatkörébe tartozik. A megszerzett ismereteit át kell tudni adnia a közösség részére, értenie kell a problémamegoldási és döntéshozatali technikák közvetítéséhez, így egy mindenki által elismert, hatékony közvetítői szerepet kell betöltenie. (Caul-Futy, 1993.) A közösségfejlesztőnek központi irányítóként sose a számára kedvező változásokért kell fellépnie, hanem bele kell élnie magát mások helyzetébe, hogy más szemszögből is lássa a dolgokat és lehetőséget adjon az új közösségi eszméknek. Figyelemmel és együttérzéssel legyen mások iránt és az esetleg örülnek tűnő elképzelésekre türelmesen, tapintatosan és a megfelelő gesztusok és szavak alkalmazásával hívja fel a figyelmet, így a személy vagy a közösség önvizsgálatra kényszerülve újra gondolhatja az elhangzott felvetéseket. Erős, meggyőző személyiséggel, ha eredményesen tudja végezni a munkáját, akkor egy bizonyos idő után a közösség már önmagát képes lesz fejleszteni minden külső bátorítás nélkül, így a közösség már a fejlesztő nélkül is képes lesz megállni a saját lábán. (Varga, 1988.)

Antony Cohen angol társadalmi antropológus szerint négy feltételnek kell teljesülnie egy közösség kialakulásához: (1) *társadalmi tér, lokalitás*; (2) *érdekek, identitások*; (3) *közösség tagjai közötti társadalmi interakciók*; (4) *önazonosítás a kollektív társadalmi cselekvések folyamatában*. (Szilvácsku – Szabó, 2012) Az amerikai szociológus Roland L. Warren már öt funkció kötelező meglétével minősíti a valódi közösség létezését úgy, hogy a fizikai és lelki biztonságot nyújtó adott földrajzi elhelyezkedést (lokalitást) már mintegy alapfeltételként jelöli meg, míg Cohennél láthatjuk, hogy külön feltételként jelenik meg. A következő funkciókat különíti el: (1) *szocializáció*; (2) *gazdasági boldogulás*; (3) *társadalmi részvétel*; (4) *társadalmi kontroll*; (5) *kölcsönös támogatás*. Amennyiben közösségünkben megvannak ezek az értékek, akkor a közösségfejlesztés feladata, hogy elmélyítse az érzelmi viszonyokat és a tudatosság-tudást, szervezett keretet adjon a fejlődésnek, bátorítsa, informálja és cselekvésre buzdítja a közösséget. (Vercseg, 2004)

Azonban nem csak a közösségnek és a fejlesztőknek kell rendelkezni bizonyos értékekkel, hanem ugyanennek az egész közösségfejlesztési folyamatban is meg kell lennie. Paul Henderson (2006) angol közösségi szaktanácsadó előadása a Parola c. folyóiratban jelent meg, mikor is a közösségfejlesztés alapelveit és gyakorlatát tárgyalta. Előadásában a közösségfejlesztés értékeire/alapelveire is kitért, melyet több szervezet kapcsán is bemutatott:

- Community Development Exchange (CDX)²²: *társadalmi igazságosság, részvétel, egyenlőség, tanulás, együttműködés*;
- Achieving Better Community Development (ABCD)²³: *fenntarthatóság, egyenlőség, élıhetőség*;
- National Occupation Standards in Community Development Work²⁴: *társadalmi igazságosság, önrendelkezés, együttes munka és tanulás, fenntartható közösségek, részvétel és reflektáló gyakorlat*;
- Budapesti Nyilatkozat²⁵: *emberi jogok, társadalmi bevonás, egyenlőség és sokszínűség tisztelete, egy specifikus készség és tudásbázis*.

Henderson egyrészt megjegyzi, hogy az itt felhozott alapelvek nagymértékű hasonlóságot mutatnak, ebből arra következtet, hogy a közösségfejlesztés erős alapokon áll. Az alapelvek a közösségfejlesztés alapját képezik, legitimálják az identitást és fontos, hogy ne csak beszéljünk róluk, hanem próbáljuk is ki azokat. Másrészt hiányosnak véli a CDX alapelveit, amely az 1980-1990-es vagy még korábbi évtizedek tapasztalataira épített, tehát kissé idejétmúlt környezetből indultak ki. Mindenesetre Henderson nem veti el a CDX alapelveket, csupán kiegészítést tesz a listához pl. a környezeti igazságosság,²⁶ a tolerancia,²⁷ vagy a sokszínűség²⁸ beemelésével. Hozzáteszi, hogy ezek az alapelvek nem köthetők egy-egy földrajzi- vagy kulturális területhez, hiszen az emberi természet egyik reményt adó tulajdonsága, hogy a közös célok elérése érdekében képesek közös értékeket vallani a társadalmi- és kulturális különbségek ellenére.

A közösségfejlesztés a helyi társadalmak közösségi fejlesztésének az eszköze, így azokon a településeken, ahol egy beletörődött, reménytelenségtől szenvedő, rezignált

²² Egyesült Királyságban működő közösségfejlesztő szervezetek gyűjtőszervezete.

²³ Egyesült Királyságban használt tervezési és értékesítési modell: „Jobb közösségfejlesztés megvalósítása”

²⁴ Községfejlesztők képzéséhez kidolgozott országos szakmai elvárásokat meghatározó dokumentum.

²⁵ 2004. márciusában Budapesten tartott nemzetközi közösségfejlesztési konferencián elfogadott nyilatkozat.

²⁶ A társadalmi igazságossággal egy szintre tenné, annak érdekében, hogy rámutassunk, hogy a világ milyen jelentős mértékben visszaél a föld erőforrásaival, sokszor azoknak a kárára, akik a leginkább elnyomottak és kirekesztettek.

²⁷ Szembeszállunk a vallási szélsőségekkel, a vallások közötti és faji konfliktusokkal.

²⁸ Annak felismeréseként, hogy (a) a városokban egyre nő a multi-kulturális közösségek aránya, és (b) és a bevándorlók és menekültek mennyire kiszolgáltatott helyzetben vannak.

közösséget kéne életre keltetni, vagy éppen az egykor erőtlől duzzadó és most a gyengeség jeleit mutató lakosságot kéne újraéleszteni, ott a közösségfejlesztés egy kiváló eszközként szolgálhat. Alapfeltétele egy alapvetően pozitív szemléletű, lokálpatrióta, mindenre elszánt helyi lakosokból álló települési közösség, akik mindent megtennének a település – főleg társadalmi - fejlődésének érdekében, illetve egy elhivatott, hozzáértő közösségfejlesztő szakember vagy szakembergárda. Ez utóbbi felelőssége, hogy állás foglaljon az alapelveket és értékeket illetően és lehetőség szerint a gyakorlatban is szorgalmazza ezeket. Érdeemes a már jól működő közösségektől ötleteket ellesni és a tapasztalatcsere révén beépíteni a saját rendszerünkbe. Természetesen a közösségfejlesztő munka nem csak a csoportos tevékenységekről és –kommunikációról szól, hanem az átgondolt, felelősségteljes egyéni munkáról is.

A közösségfejlesztés az adott terület emberi viszonyainak fejlesztésén, a tehetségek felkutatásánál vagyis humán erőforráson kívül kiegészül még a gazdasági- és természeti erőforrásokkal, majd ezután közösségi alapon, alulról szerveződve tárják fel a helyi problémákat és szükségleteket, majd megfelelő információk birtokában és külső segítők bevonásával indítják el a közjóra irányuló helyi cselekvéseket. (Varga – Vercseg, 1998)

5.4. A közösségi tervezés

A tervezés egy jövőorientált gondolkodásmódú, jól strukturált módszer, amely során értelmezzük a valóságot és meghatározzuk a jövőbeli kívánt állapotot. Más oldalról megközelítve egy olyan tevékenység, amely egy tervben került dokumentálásra és ezt alakítjuk cselekvéssé. Az utóbbi évtizedekben jelentős változások mentek végbe a tervezés folyamatába, egyre több érdekcsoport, új szereplők jelennek meg és a tervezés is egyre inkább áttolódik a helyi szintre. Napjainkban elkerülhetetlenné vált, hogy a tervezés már egy korai szakaszába bevonjuk az érintetteket a döntéshozók mellé és egy közös jövőképen alapuló cselekvési terv kerüljön kialakításra, amiben a közösség igényei és szükségletei is visszatükröződnek. (Bodorkós, 2009)

A közösségi tervezés a közösségfejlesztés egyfajta aktivizálási módszereként fogható fel. (Varga – Vercseg, 1998) A két tevékenység céljai alapvetően megegyeznek, mivel a helyiek elköteleződését, cselekvőképességét próbálják növelni a helyi ügyekben és a jövő közös átgondolását szorgalmazzák. A különbség mégis abban van, hogy a közösségfejlesztésnél a közösség tanulásán, képessé tételén, fejlődésén van a hangsúly, ezért

egy időigényesebb folyamat, míg a közösségi tervezés egy kézenfoghatóbb és gyors eredményeket eszközölő folyamat. (Demeter, 2012.)

A közösségi tervezés a tervezés irányát tekintve az alulról építkezőnek felel meg, míg van ezzel egy ellentétes irányú felről lefelé irányú tervezési folyamat is. A továbbiakban ezen két irány főbb különbségei kerülnek bemutatásra. (Sain, 2010.)

A felülről irányuló tervezésre (más szóval: külső szakértői tervezés) jellemzőbb a célracionalitás, a problémákra való orientáltság és a tudományos alapokra és technikákra való támaszkodás. A szakértők által végzett tervezésnél az elkészült terv(dokumentáció) egy minőségibb, professzionális munka eredménye, akinél elvárás, hogy megfelelő ismeretekkel rendelkezzenek a térség adottságait illetően. A probléma az, hogy a közösség nincs megszólítva a tervezés során, külső laikus szemlélőnek tekinthetők, akik bár információt szolgáltatnak a tervezéshez, de ténylegesen nem vesznek részt a folyamatban. A lehetséges fejlesztésekről készült tervek sem minden esetben kerülnek társadalmasításra, vagyis a közvélemény maximum az első „kapavágásnál” értesül a beavatkozásról. Amennyiben a közösség elégedetlenségét fejezi ki, a konfliktus garantált.

Az alulról építkező tervezésnél (más szóval: közösségi tervezés) ezzel szemben a tervek konszenzus alapján születnek meg, ezért társadalmasításra sincs szükség, hiszen mindenki részt vett annak megalkotásában. Ezzel a demokratikus filozófiával a különböző helyi tudásformák találkoznak, így tehető sikeresség a tervezés folyamata. Azonban pont ez a gyermekbetegsége is ennek a tervezési iránynak, hiszen a gyakorlatban képtelenség minden érintettet megszólaltatni és, ha sikerülne se tudnánk minden érdeket maradéktalanul kielégíteni. További gondot jelent, hogy az érintettek számos tekintetben (iskolázottság, hatalmi státusz, kommunikációs készség stb.) különböznek egymástól, így a közösségi tagok közel sem indulnak egyenlő feltételekkel. Nyilvánvalóan a teljes érintettségi kör bevonása egy idilli állapot marad. Ennek az iránynak az egyik legnagyobb feladata, hogy a gyakran egymásnak gyökeresen ellentmondó véleményeket a kölcsönös meghallgatás után találkoztatni kell, ezért a közösségi tervezésnél a folyamatok irányításánál és koordinálásánál a szakemberekre is nagy felelősség hárul.

Megismerve a két irányt mégis hajlamosak vagyunk a tudományos tudással rendelkező szakértőket bölcseknek beállítani, míg a közvéleményt, a civil embereket a laikus rétegnek gondolni. Ez a fajta „**bölcs-laikus**” **dichotóma** mára idejétmúlttá vált, hiszen az utóbbi időkben olyan sikeres módszerek és technikák láttak napvilágot, ahol a társadalmi részvétel széleskörűsége és érdemlegessége hatványozottan megmutatkozni látszott. (Szövegdoz 1.)

Ezek a tények is csak megerősítették a közösségi tervezésbe vetett hitemet, ahol demokratikus keretek között az állampolgári jogok érvényesítésre tudnak kerülni.

Szövegdoboz 1.: A deliberális demokrácia

A bölcseknek vélt szakértők szembeállítás a laikusnak feltételezett közösséggel szemben elavult gondolkodásunkat mutatja. Napjainkra már olyan példák állnak rendelkezésre a világ különböző pontjairól, ahol a társadalmi részvételt sikeresen alkalmazták. Ezeket az ún. döntéstámogató technikák segítségével képviselt vagy megtestesített politikai ideált nevezzük részvételi vagy „deliberatív” demokráciának.

A képviseleti demokrácia alapja, hogy döntően a választott képviselőkől álló testület gyakorolja a döntéshozó hatalmat. A deliberatív demokrácia nem kérdőjelezi meg a képviseleti demokrácia fontosságát, de kétségbe vonja annak fenntarthatóságát és igazságosságát. Ennek a rendszernek a lényege az érdekcsoportok közötti küzdelem, a hatalom birtoklásáért folytatott harc, ahol a helyi lakosság passzív szereplőként jelenik meg. Ebben a rendszerben a demokrácia hosszú távon nem tartható fenn.

A deliberatív demokrácia lényege az eltérő álláspontok köré szerveződő, konszenzusra törekvő, a közjó elérését segítő társadalmi viták leszervezése olyan szabályokkal és módszerekkel, hogy egyik érdekcsoport se kerüljön előnybe vagy hátrányba a másikkal szemben. A képviseleti demokrácia egyfajta kiegészítéseként fogható fel, ahogy a szerző fogalmaz: „élő testet ad a csontváznak”. (Pataki, 2007.)

Viszont a közösség bevonása még egyáltalán nem garantálja a tervezés sikerességét. Az eredményes tervezés bizonyos feltételeket von maga után, melyek teljesülése esetén siker érhetünk el, hiányukkal azonban kockázatok merülhetnek fel. A Területfejlesztési füzetek közösségi tervezésről szóló első kiadvány három ilyen feltételt fogalmaz meg (Sain, 2010.):

1. Motiváció

Ennek a motiváltságnak legalább az egyik oldalon (közösségi és/vagy tervezői) meg kell jelennie, hiszen ellenkező esetben irreális célkitűzéssé válik az érintettek mozgósítása és egy formálisan működő közösségi tervezéshez fog vezetni, ahol a „társadalmasítást” csak kötelezően előírt elemként (pl. pályázathoz) fogják teljesíteni, de valójában az motiváltságnak egy parányi jele sem mutatkozik meg egyik fél részéről sem. Természetes akkor járunk a legjobban, ha az elköteleződés mindkét félnél megvan, hiszen így könnyebben és gyorsabban lehet orvosi a felmerülő problémákat és konfliktusokat.

2. Erőforrások - pénz és idő

A közösségen belüli konszenzus kialakítása nem csak a nagy erőfeszítést, hanem még nagyobb időráfordítást is igényel, aminek természetesen megvan a sajátos költségvonzata is. Ezek a tényezők éppúgy a siker zálogai lehetnek, ezért ha nem gazdálkodunk megfelelően ezekkel az erőforrásokkal, akkor nem fognak jönni a várt eredmények, amik további konfliktusokat is szíthatnak. Az idő- és költségkeret meghatározása után jöhetnek a kitűzött célok, a feladatok és az bevethető tervezési módszerek.

3. Tervezői készségek

A tervezési módszerek hatásos bevetéséhez megfelelő képességekkel, ismeretekkel és szaktudással rendelkező tervezőkre van szükség, akik kézben tudják tartani a folyamatokat, a megbeszélések és viták folyamán mindenkinek egyformán lehetőséget biztosítva demokratikus körülményeket tudnak teremteni nem figyelmen kívül hagyva az előre megszabott idő- és költségkereteket. Az összejöveteleknek legyenek előre meghatározott céljai és napirendi pontjai, hogy ezt a vezérfonalat követve a beszélgetések nem menjenek el teljesen más irányokba. Akkor beszélhetünk sikerről, ha mindenkinek lehetőséget biztosítunk a véleményeik és ötleteik felsorakoztatására, és az így megszületett eredményekkel léphetünk a tervezés következő fázisába. A tervezői készségek hiányában azonban elhúzódó, parttalan és céltalan viták alakulhatnak ki. A hangadók magukhoz veszik a kezdeményezést ezzel elnyomva a közösség más tagjait és a demokratikus jellegű megbeszélések máris veszekedésbe csapnak át. Mivel ezek az együttlétek általában nem vezetnek eredményre a tervezés következő fázisába való átlépés is nehézségekbe ütközik.

Ezen feltételek teljesülése esetén a közösségi tervezés nagyobb valószínűséggel fog eredményre vezetni, de ha még nem is hozza meg a kívánt eredményeket, a közösség bevonásával és aktivizálásával máris előrébbvalónak tekinthető, mint a hagyományos szakértői tervezés, nem beszélve arról, hogy a majdan elfogadott terv társadalmi elfogadottsága is nagyobb lesz.

5.5. A közösségfejlesztéssel és –tervezéssel járó előnyök

Ha elfogadjuk Demeter (2012) már említett álláspontját, miszerint a közösségfejlesztés és a közösségi tervezés céljai alapvetően megegyeznek, a különbség csupán a két folyamat eltérő jellegéből – az előbbi inkább egy tanulási folyamat, míg utóbbi gyorsabb,

kézenfoghatóbb eredményeket eszközöl – adódó időigényességben van, akkor a fejlesztés és tervezés egymáshoz közel álló folyamatnak tekinthető. Úgy is felfoghatjuk, hogy a fejlesztés révén a közösség képesség válik a tervezésre. Bár a célok közösek, a két folyamat mégis eltérő értékekkel gazdagítja a közösséget.

A közösségfejlesztés egyfajta társadalomalakító koncepció és módszer, amelynek legfőbb értéke a közösségiség. A társadalmi funkciója kettős: egyrészt a hosszútávú tanulási folyamat révén az eredmények kihatnak a közösségre, együttműködés, felelősségvállalás és szolidaritás valósul meg a cselekvésen belül, ösztökélik a részvételt, az alkalmazkodó-, kezdeményező- és cselekvőképességet, képesek lesznek eljárni saját maguk érdekében. Másrészt az eredmények nem csak a közösségre hatnak, hanem közvetve gyarapítják a közjót is, fejlesztik a társadalmat, tökéletesítik a környezetet és segítenek javítani az életminőségen.²⁹

A közösségfejlesztés prevenciós munkaként is felfogható a közösség megtartó erejeként, hiszen segít kialakítani a közösségen belüli mi-tudat érzését. Ezek a fejlesztések a demokratizmus gyakorlóterepeivé teszik a közösségeket, hiszen a kommunikációs eszközök segítségével megnyílvánulási lehetőséget adnak, ahol az emberek új és közvetlen kommunikációs helyzetekbe kerülve meg tudják védeni saját álláspontjukat, érvelni tudnak mellettük, odafigyelnek és meghallgatnak másokat és így kulturált vitákat tudnak folytatni. Egyfajta hiánypótló intézmények is, amelyek állandóan változnak és ha működésük nem is tökéletes, de rugalmasan, alulról szerveződve és gyorsan próbálják a hiányokat mérsékelni, a társadalmi problémákat megoldani, ezért a hatalom részéről befektetési lehetőségként is szolgálnak. (Vercseg, 1993.) És ha már a hatalomnál tartunk a fejlesztések segítenek a lakossági érdekeket a szakmai- és hivatali elképzelések mellé rendelni, egy partneri együttműködési viszonyt kialakítani, viszont ennek előfeltétele, hogy először tisztába kell lennünk az önkormányzat és a képviselő testület működésével, céljaival, feladataival, különben a lakossági- és hivatali elképzelések sosem fognak találkozni. (Vercseg, 1997.)

A fejlesztésnél szerzett tapasztalatok hozzá fognak járulni a közösségi tervezés sikeréhez, ám mégis ki lehet emelni néhány olyan rövid- és hosszú távú előnyt, amelyek a tervezésnél jobban előjöhetnek.

Már a tervezést megalapozó helyzetértékelési résznél elmondható, hogy a tervezés az integrált és komplex nézőpont miatt értékválasztást fog tükrözi, hiszen a „kemény” statisztikai adatok mellett a szubjektívabb lakossági érdekek is meg fognak jelenni, így a polgárok által

²⁹ vizsgazz.hu

átélt negatív és pozitív élethelyzetek is jobban ki tudnak domborodni és egy precízebb helyzetképet kaphatunk a településünkkel kapcsolatban. Ezen lakossági igények figyelembevételéből következik, hogy többségében – hacsak a döntéshozók nem hagyják figyelmen kívül ezen érdekeket – valós igényű fejlesztések fognak megvalósulni, ellenkező esetben a befektetők a nép haragjával nézhetnek szembe, amiből anyagilag és időveszteség tekintetében is rosszul jöhetnek ki. A magasabb társadalmi kohéziós szint, az egymásba vetett bizalom és a közösség megtartó ereje hosszútávon hozzájárulnak az önkárosító magatartásformák visszaszorulásához, az egyének stressztűrő képességének növeléséhez, ami így az egészségi állapot javulását, a jólét növelését fogja eredményezni. Egy erős közösségben az egyének szempontjából nem csak önértékelés javul, hanem az esélyegyenlőség is megteremtődik akár a nemek vagy etnikai csoportok között, családokon vagy szomszédságokon belül, de akár a társadalmi hierarchia különböző fokán álló emberek között is. (Sain, 2010.)

Egy visszafogottabb közösség esetében a közösségfejlesztés jó szolgálatot nyújthat, így az alulról építkező közösségi tervezésre is jobb lehetőség nyílhat. Természetesen a legjobb forgatókönyv az, ha közösségünkben megvan a cselekvési szándék és a tenni akarás. Csak ismételni tudom azt a korábban már kifejtett gondolatot, miszerint a közösségnek aktív szerepet kell vállalnia a települési működésben annak ellenére, hogy nem tekintünk rájuk központi szereplőként. Azzal, hogy a lakosok aktívan részt vesznek a település életében saját életkilátásaikon is segítenek, a helyi önkormányzattal együttműködve csökkenteni tudják a települési vezetősre nehezedő nyomást, illetve nem utolsó sorban az egész település fejlődéshez is hozzájárulnak. Egy jól működő, fenntartó és fenntartható közösségi élet rövid- és hosszú távon is megalapozhat egy erős helyi társadalmat és gazdaságot.

6. Egy sikeres helyi gazdaságfejlesztési esettanulmány

Egy gyümölcsöző HGF tevékenységről készített esettanulmány jó példaként szolgálhat a kilátástalanságban szenvedő települések számára, ötletadó megoldásokat nyújthatnak, melyeket adaptálni lehet az egyes közösségeknek. Az '90-es évektől egyre inkább elszaporodtak a pozitív példaként szolgáló települési gyakorlatok, de számuk még mindig elenyésző a teljes hazai településállományt nézve. Ezek a példák a gazdaság különböző területeiről is jöhetnek, így például mezőgazdasági-, turisztikai- vagy éppen energetikai profilt is felvehetnek. Itt a kérdés inkább az, hogy mindegyik gyakorlatot tekinthetjük-e HGF-nek?

Ebben az esetben osztanám Váry Zsolt (2013) azon gondolatát, miszerint az tekinthető HGF esettanulmánynak, ami a szerző akként definiál. Az általam bemutatni kívánt település főként az energia szektorban ért el példátlan eredményeket az elmúlt két évtizedben, és számomra abszolút beleillik a korábban fejtegetett HGF profilomba (lásd 4.4. fejezet) A továbbiakban ezt a páratlan ökofalut szeretném bemutatni, amelyre nem csak hazánkban, de Európában is csodájára járnak.

6.1. Nagypáli: magyar csoda Zalából, avagy egy megfiatalodott ökofalu

6.1.1. A kezdetektől a változásig

Nagypáli a Zala-folyótól északra a Kemeneshát és a Göcsej közötti enyhe lejtésű széles dombháton fekvő 6,34 km²-nyi területű kistelepülés Zalaegerszegtől mintegy 8 km-re északra a 74-es főút mentén. Állandó népessége a 2014. január 1.-én mért adatok szerint 484 fő volt,³⁰ de napjainkban már több mint 500 lelket számlálhat, ám a közelmúltban ez közel sem volt mindig így. (1. táblázat)

A '90-es évek közepéig Nagypáli ugyanazt az utat járt be, mint a hozzá hasonló települések. A falu kimondottan hátrányos helyzetben volt és olyan demográfiai problémáktól szenvedtek, mint a lakosságszám csökkenése és a népesség elöregedése. Nagypáli ezen mindenképpen szeretett volna változtatni és a lakosságszám növekedését és fiatalítását tűzte ki elsődleges céljául a fenntartható fejlődést szem előtt tartva. A tenni akarás megvolt a vezetők részéről, de átütő eredményt nem sikerült elérni, amit többek között az sem segített, hogy 1991 és 1996 között három polgármestert is „elfogyasztott” a település.

Nagypáli népességszámának és korösszetételének változása 2000 és 2012 között

1. táblázat

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Lakosságszám	319	321	330	323	346	362	372	381	430	448	460	477	472
Korösszetétel, %													
<14	15	15	15,2	13,9	15,3	15,5	16,9	17,6	18,8	18,8	18,9	18,4	16,7
15-59	64,6	64,8	65,5	66,3	65,6	65,5	65,3	65,4	66,3	67	65,9	66,7	67,2
60<	20,4	20,2	19,4	19,8	19,1	19,1	18	17,1	14,9	14,3	15,2	14,9	16,1

Forrás: KSH T-STAR adatok alapján

³⁰ Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2014. január 1.

Am ami ezután történt az korán sem mondható mindennapinak! A '90-es évek közepétől a helyi gazdaság egy olyan egyedi és dinamikus fejlődési pályára lépett, amely egyedülálló a hazai HGF gyakorlatok között is. Ennek a hihetetlen fejlődésnek a kulcsfigurája vitathatatlan módon a település jelenlegi polgármestere Kőcse Tibor, aki az 1996-os időközi választáson lett a falu első embere,³¹ így egészen pontosan 1996. október 10.-e óta, vagyis 18 éve élvezi a helyi választópolgárok bizalmát. Ez nem is véletlen, hiszen amíg más falvak inkább elherdálták a települési vagyont, addig Nagypáliban az elmúlt két évtizedben bővült a falu vagyona, melyhez páratlan előrelépés párosult.

Kőcse Tibor személyében egy olyan vezetője lett a falunak, aki határozott elképzelésekkel rendelkezett az irányt illetően és az elérni kívánt jövőkép reálisnak bizonyulhatott. Polgármesteri kinevezését követően egy alapos helyzetelemzés következett, ami egyértelművé tette, hogy egy független, fiatalodó, élhetőbb és innovatív településsé kell tenni Nagypált megtartva a hagyományos magyar falvakra jellemző jegyeket. A polgármester a hazai környezetben gyerekcipőben járó innovatív megoldásban a megújuló energiaforrásokban látta a jövőt. Az alternatív energiafelhasználási lehetőségeket egyik fő fejlesztési irányvonalként határozták meg, melynek háttérében többek között az energiafüggetlenség, egy egészségesebb és szebb környezet kialakítása és az új munkahelyeknek létrehozása állt. Természetesen ez önmagában nem oldotta volna meg az elöregedés és népességcsökkenés problémáját, ezért előjáróban annyit, hogy egy barátságos és nyugodt életkörülményeket biztosító új településrész kialakítására is vállalkoztak, mellyel a városi légkörből kiszakadó a családalapítás előtt álló vagy már kisgyermekes családok számára szerettek volna egy csendes, idilli és harmonikus környezetet teremteni.

Mivel a polgármester a több lábon állás híve, ezért a helyi gazdaság is több pilléren támaszkodik és a megújuló energiaforrások mellett pl. a közösségfejlesztést, az agrárenergetikát vagy a turizmust is épp úgy megemlíthetnénk egy-egy fő pillérként, tehát hiba lenne azt gondolni, hogy a gazdaság kizárólag a „zöld úton” gondolkodik.

6.1.2. A faluvezetés modellje

Kőcse Tibort a HGF szemszögéből nyugodtan nevezhetjük „helyi hősnek”, aki megfelelő szakértelemmel rendelkezik, elhivatott, motivált, kézben tartja a folyamatokat és össze tudja tartani a közösséget. Abszolút kulcsszereplőnek tekinthető, jó használható ötletei

³¹ Polgármesteri kinevezése előtt két évig a képviselő testület tagjaként próbálta segíteni az akkori polgármester Both Csaba munkáját.

vannak és minden fejlesztési elképzelést kész paraméterekkel, tényekkel és összegekkel tud a képviselő testület elé vinni. Ha nem lenne valószínűleg a település se itt tartana! Az eredmények kétségtelenül igazolják a munkáját, ám személyisége mégis sokak szemében ellenszenvet vívhat ki.

A Nagypáliban töltött néhány nap alatt több véleményt is sikerült meghallgatnom vele kapcsolatban. Kétségtelen tény, hogy a település első embereként határozottan és meggyőzően kell fellépnie minden a helyi közösség érdekét szolgáló ügy érdekében. Bár az elhangzottak szerint a település vezetése jól működik, de mint ha egy kézben összpontosulna minden és egyfajta piramis rendszer kezdene kialakulni.

Korábban a közösséggel foglalkozó fejezetekben többször megemlítettem, hogy lehetőség szerint mindenkinek lehetőséget kell biztosítani a vélemények kinyilatkoztatására, még ha ezt a fajta demokratikus filozófiát nagyon nehéz megvalósítani a gyakorlatban. Az interjúk alapján megtudtam, hogy Nagypáliban az egyik probléma a civil vezetők határozatlanságából ered, mivel rávezetéssel könnyen meggyőzhetővé válnak, így ellenvélemények hiányában nem feltétlenül lesz minden fejlesztés körbejárva, a másik probléma viszont lakossági oldalon jelentkezik, hogy sokan nem értik mire is jók ezek a fejlesztések, de igazából nem adnak neki hangot.

Bár Kócse Tibor szerint ez a piramis-rendszer abszolút működőképesnek bizonyul, mikor megkérdezték tőle a kétezres évek elején mi a sikerének a titka, akkor egy hasonlattal válaszolt a feltett kérdésre: „...Adva van egy folyó és környéke. (Ez a mindennapi gazdasági és társadalmi környezetünk egy éles versenyben.) Ezen a folyón kell jó irányban, kellő sebességgel egy csónakot navigálni. (Cél, jó eredményeket elérni.) Ehhez szükség van megfelelő kormányosra (polgármesterre), megfelelő evezősökre (képviselelőkre, akiket az előre vívó gondolkodás jellemez.) A versenyben való jó eredmények eléréséhez természetesen szükség van jól felkészült technikai személyzetre, akik esetünkben az önkormányzat dolgozói, a falu civil szervezetének aktivistái. És szükség van támogatókra a helyi vállalkozók önzetlen segítségére is... Végül, de nem utolsó sorban elengedhetetlen a közösség, a falu lakóinak összefogott buzdítása, sőt aktív részvétele. Ha mindez együtt van, akkor működik a dolog. Akkor ez jelenti Nagypáli jelenét, és előre vetíti jövőjét is.” (Helytörténeti kiadvány, 2006.)

Az idézet szerint a sikert csak együttes erővel érhető el és - piramis rendszer ide vagy oda – ennek háttérében egy több pilléren álló faluvezetési modell áll, melyben az önkormányzatnak, a vállalkozásoknak, a civil szervezeteknek és a lakosoknak is megvan a helye és a feladata. A helyi hős minden készséggel rendelkezik a település irányítását illetően,

de neki is szüksége van egy támogató csapatra, akik szakértelmet, együttműködést, bizalmat tanúsítanak felé. Nagypáliban ez rendelkezésre áll és többek között ezért lehet olyan sikeres.

6.1.3. A külső erőforrás szükségessége

A helyes HGF gyakorlat azt kívánná, hogy a helyi erőforrásoknak kellene az elsődleges irányadónak lennie a fejlesztéseknél. Nagypáli esetében ez az alapgondolat abszolút megvalósult, hiszen az erősségekre és lehetőségekre építve próbálják kihasználni a település értékeit. A belső erőforrások jó alapot szolgáltatnak a fejlesztési elképzelésekhez, de önmagukban nem feltétlenül generálnak eredményeket és bizonyos esetekben szükség lehet külső erőforrások beemelésére is. Ezek elindítói vagy éppen életben tartói is lehetnek az egyes folyamatoknak és a nagypáli vezetés hamar felismerte a benne rejlő lehetőségeket.

Az önkormányzat kezdetben a helyi humánerőforrást kihasználva igyekezett a pályázatírásban eredményeket elérni, majd mivel egyre nagyobb lett az igény a pályázatokra, ezért 2007-ben 10 környékbeli önkormányzattal és 2 vállalkozással karöltve megalapították az akkor még Pannon Interregionális Fejlesztési Nonprofit Kft. pályázatíró céget, mely 2013-tól már megújult formában a **Pályázati Management Iroda Nonprofit Kft.** néven fut. A cég pályázatfigyeléssel, -írással, -menedzseléssel, monitoringgal, sőt rendezvények- és konferenciák szervezésével is foglalkozik, ám a helyi humánerőforrás mellett már kialakult és folyamatosan bővülő szakmai kapcsolatrendszer is a rendelkezésükre áll. Egy másik hasonló funkciókkal rendelkező cége az önkormányzatnak a **Nagypáli Fejlesztési Övezet Nonprofit Kft.**

Nagypáli az önálló projektek mellett egyéb térségi együttműködésekben megvalósult beruházásokban is bízhat. Ezek közül az **Észak-nyugat Zalai Kistérségi Területfejlesztési Önkormányzatok Társulás** célja, hogy a 11 társult település egymást segítve oldják meg a problémákat, együtt fejlesszenek és együtt gondolkodjanak. A társulási iroda figyeli a pályázatokat, azokat közvetíti a falvaknak, elkészíti és koordinálja őket stb. Ennél valamivel nagyobb csoportosulás a 79 települést összefogó **Göcsej-hegyhát LEADER Egyesület**, melynek központja a nagypáli Megújuló Energiaforrások Innovációs Ökocentrumában működik.

Azonban nem csak a térségi kooperációk segítségével lehet projekteket megvalósítani, hanem az ennél magasabb területi szinteken is lehet kamatoztatni a partnerségi megállapodásokat. Ennek egyik legjobb példája a **határon átnyúló projektek** Horvátországgal, Szlovéniával és Ausztriával, melyekből a határ mentén fekvő Zala megye

tagjaként Nagypáli is ki tudja venni a részét a sikerekből. A határ menti együttműködésekén kívül számos nemzetközi kapcsolata van Nyugat-, Közép- és Dél-európai országokkal, illetve két európai testvértelepülése is van: az erdélyi Szászcsávás és Gyergyóalfalu. Az intrakontinentális mellett a település interkontinentális kapcsolatai is figyelemre méltóak. Itt főként a magyar-arab solymász találkozókat lehetne megemlíteni, melynek egyik állomásaként - tavaly immáron második alkalommal - Nagypálira is eljutottak. Szaúd-Arábiából, Tunéziából, Szudánból és Líbiából is kíváncsiak voltak az európai vendégeken kívül és ezek az események a hagyományok ápolása mellett az arab-magyar turisztikai és üzleti kapcsolatok fejlesztését is szolgálják, melyekből így a falu is tud profitálni. Nagypáli egyébként az arab világból is rendelkezik testvértelepülési kapcsolattal még pedig a szudáni Kostival.

Természetes a különböző területi szintű együttműködések sikeressége nem feltétlenül a sikeres projektekben, hanem akár közös feladatellátásban, kölcsönös segítségnyújtásban, egy közös célért való küzdelemben is megnyilvánulhatnak. Itt ki lehet emelni, hogy a környékbeli hat településsel³² **Közös Önkormányzati Hivatal** működik Nagypáliban az államigazgatási és önkormányzati törvényi kötelezettségű feladatok elvégzése érdekében. A **Zala Menti Polgármesterek és Polgárok Egyesületét** 2002-ben Nagypáli székhellyel alapították és feladata a zalai közéletben való aktív szerepvállalás, polgári és nemzeti értékek képviselése és a települések fejlődésének az elősegítése. A **Zalamenti Turisztikai Egyesületet** 2010-ben jött létre azzal a céllal, hogy összehangolja az idegenforgalmat, megteremtse a Zala-Menti márkát és koordinálja ennek marketingtevékenységét. Meg lehet említeni a **Magyarországi Települések Közvilágítási Egyesületét**, melyben Kócse Tibor elnökként, Nagypáli székhelyként veszi ki a részét. Az egyesület célja a közvilágítás, mint kötelező önkormányzati feladat üzemeltetésével, fenntartásával, karbantartásával kapcsolatos segítségnyújtás, illetve új technológiákkal való megismerkedés kötelező tagdíj fejében. Végezetül ki kell emelni a **RURENER**-t, mely kezdetben nyertes Intelligens Energia pályázat volt a „széndioxid” semlegességet elérni kívánó európai vidéki települések számára. 2011-óta a RURENER egyesületi formában működik, melyben még a projekt éra alatt Nagypáli mintatelepülésként került bele a megújuló energiaforrások terén elért sikerek miatt. Jelenleg a szervezet különböző konferenciákat, meetingeket, tanácsadásokat szerveznek a belépni szándékozók részére és igyekeznek a legjobb gyakorlatokat (best practise) népszerűsíteni.

³² Kispáli, Petőhenye, Alsónemesapáti, Nemesapáti, Gősfá, Vasboldogasszony.

Nagypáli látszólag nagyon jól kihasználja a pályázati világ adta lehetőségeket, mellyel a falu jelentős pozitív változásokon esett át. Ez az irány hozzásegítette az új erősségek megjelenését, ám a mai állapot szerint ez lehet a falu egyik gyengesége is. Miről is beszélek pontosan?

Az interjúk során kiderült, hogy a falu vezetése korán sem mindig követi a megszokott és helyes pályázási gyakorlatot, miszerint a projekthez keressük a pályázatot és nem fordítva, ezzel elkerülve a fölöslegesnek vélt fejlesztési elképzeléseket. Azonban egyes elhangzott vélemények szerint mind két irány működőképesnek bizonyulhat. Ennek alapján, ha volt egy projektötlet, akkor nem feltétlenül vártak meg egy olyan pályázat kiírást, amely teljes egészében lefedné azt, hanem részleteiben valósították meg. Ezekkel a lépésekkel tulajdonképpen felgyorsították a projektek megvalósítását. Ezek a megoldások akár ötletesnek is tűnhetnek, a nagyobb probléma inkább a párhuzamosan futó projektekkel van, melyek nagyobb odafigyelést, koncentrációt, precizitást igényelnek és túl sok projekt esetén felmerülhet a koordinátlanságnak a veszélye.

Ezekből a gondolatokból is kiderült, hogy a falu vezetése nem minden esetben a hagyományos utat követi, de az elért eredményekből és a környékbeli települések irigységéből is arra lehet következtetni, hogy az erőfeszítések példaértékűek lehetnek mások számára. Ahogy az egyik interjúalany mondta: *„aki többet vet, többet is arat”*.

6.1.4. Lépések a siker felé

A következőkben azokat a már megvalósult vagy megvalósulás alatt álló fejlesztéseket szeretném bemutatni, melyek apránként hozzájárulnak, hogy Nagypáli megyei, országos és határon túli hírnévre tegyen szert. Kócse Tibor kinevezése óta a falu merőben más utat jár a hagyományos falusi településekhez képest, ezzel példát mutatva a HGF-ben rejlő lehetőségekre. A már említett helyzetelemzési rész kidolgozása után a falunak változásokat kellett eszközölnie és szükség volt egy új követendő irányvonal kijelölésére. A 2000-es évek környékén megalakult a nagypáli **„Zöld Út”** falufejlesztési programja, amely azóta is iránytűként szolgál a vezetés részére. A program elsődlegesen a megújuló energiaforrások használatát, az agrárenergetikát és a turizmust tekintette irányadónak.

Az első jelentősebb beruházásként az új **Közösségi Ház**at lehetne megemlíteni, melynek munkálatai még az előző polgármester Both Csaba idejében kezdődtek, de az átadása és felavatása már Kócse Tibor nevéhez köthető. A HÁZ (így csupa nagybetűvel) felújítása anyagilag nem érte volna meg, így egyesült erővel egy új épület felhúzása mellett döntöttek,

mely példa nélküli összefogást kívánt és egy új közösségi teret eredményezett a helyiek számára. Az igazi változásra 2004-ig kellett várni, mikor is megvalósították a Községi Ház és a hozzá kapcsolódó épületek fűtési korszerűsítését. Ennek egyik eredménye a bioszolár rendszer lett a Községi Ház tetőszerkezetén elhelyezett 140 m² nagyságú napkollektorral és egy 92%-os hatásfokú 50kw-os faelgázosító duplakazánnal, melyek a hőenergiát biztosítják. A faaprítékot az önkormányzat által vásárolt közeli erdők kitakarítása után gyűjtik össze.

Az önkormányzat az energiaköltségek csökkentése érdekében egy napraforgóra hasonlító 4kw-os napelemes villamos-energia előállító rendszert helyezett üzembe a Községi Ház előtti téren, melyet a helyiek egyszerűen csak **Napraforgónak** neveznek. (1. kép) A 16 szíromból és összesen 22 nagyméretű napelemből álló fotovoltaikus napelem csoport a virág formának köszönhetően esztétikai szempontból szebbé teszi a környezetét és egy időzítőnek köszönhetően egy motor segítségével egész nap követi a nap állását, hogy aztán este visszaálljon az reggeli helyzetébe. A napraforgónak nevezett rendszer egyedülálló hazánkban, ezért a település egyik ikonikus jelképévé is vált. Ezekkel a változtatásokkal az épülettömb és környezete a megújuló energiaforrások egyik bemutató központja lett, nem mellesleg közel 70%-ban önellátóvá vált.

A következő nagyobb méretű beruházás az alternatív energiaforrások vonalán haladva a **Megújuló Energiaforrások Innovációs Ökocentrumának** a megépítése volt. (lásd 1. Melléklet) A projekt 2005-ben az Ausztria-Magyarország Interreg III/A program keretében valósult meg közel 90%-os Uniós és hazai támogatásból.³³ Az épületet egy 140 m²-nyi területű napkollektorral, egy 50kw-os pelle tüzelésű kazánnal, egy 1,5 kw-os szélgenerátorral és egy 900 kw-os napelemmel is felszerelték. Az Ökocentrum elsődleges funkciója a megújuló energiákkal foglalkozó KKV-knak helyet biztosítani, ami természetesen az önkormányzat számára is irodabevételt jelent. Az épület jelenleg 100%-os kihasználtsággal működik. Mivel Nagypáli semmilyen tapasztalatot vagy innovációt nem akar eltitkolni a kíváncsi érdeklődők előtt, ezért a **Megújuló Témaút Energia Hálózat** egyik nemzetközi állomásaként lehetőséget biztosít a technikák tanulmányozására, melyeken egyre több külföldi érdeklődő is megjelenik. Az Ökocentrum ezen konferenciák, workshopok és rendezvényeket megszervezéséhez is kiváló helyszíneként szolgál.

³³ 2007-ben a határ két oldalán található jó gyakorlatokból összeállítottak egy „best practice” kiadványt, melyben a Nagypáli Ökocentrum is megjelenik.

A napraforgóra hasonlító napelemes villamos-energia előállító rendszer Nagypáliban

1. kép

Forrás: saját készítés

Egy újabb zöld gondolat a **napelemes LED technológiás közvilágítás** üzembe helyezése a falu egy szakaszán, melyet a jövőben is szeretnének folytatni és az egész településen kiépíteni.

A most bemutatott zöld gondolatok elsősorban a polgármester vesszőfutasának tekinthetők, hogy az energiatakarékos és környezetbarát technológiákat részesítjük előnyben a klímavédelem érdekében. Azonban a megújuló energiaforrások csak egy pillérét képezik Nagypálinak és a gazdaság más területén is igyekeznek sikereket elérni.

Az egyik ilyen terület az **agrárenergetikai** területhasznosítás a falu energianövény ültetvényeivel. Az **energiaparkba** első körben 2 hektáron 2-3 m magasra növő, könnyen visszavágható, fűtésre kiválóan használható japán energiafűzet ültettek, melyet elsősorban a Községi Ház fűtéséhez használtak, de a helyi lakosok és más települések számára is ingyen szaporítóanyagot biztosítottak. Második körben smaragdfák kerültek telepítésre, melyek energetikai és klímaszabályozó oldalról is kedvező tulajdonságokkal rendelkeznek.

Köcse Tibor saját elmondása szerint az egyik legkiemelkedőbb eredménynek a lakosságszám megduplázódását tartja. A célok eléréséhez egy **új településrész** kialakítását szorgalmazták, melyhez azt kellett, hogy az önkormányzat a kijelölt külterületet először belterületre vonja, majd értékesítse egy külső cég számára. Végül a kb. 13 hektáros területet

felvásárló cég a megállapodás szerint kiépítette a teljes közműhálózatot³⁴ és értékesíti a lakótelkeket, de a közterületeket – a szerződés értelmében – az önkormányzat visszakapja. Az így kialakított 94 telkes kertvárosi jelleget öltő **Lakópark** hozzájárult ahhoz, hogy 2001-2012 között 125-ről 181-ra emelkedjen a település lakásállománya. A főleg Zalaegerszegről kiköltöző családalapítás előtt álló és a kisgyermekes családok számára vonzóvá vált új lakóövezet, akik próbálják követni a megújulóakra alapozott irányvonalat és egyre többen helyeznek üzembe napkollektorokat és napelemeket. A sakktáblás utcaszerkezet célja a könnyebb közművesítés kiépítése és a több telek kialakítása volt. A park közepén egy hagyományosnak korán sem mondható játszótér található, amely a megszokott játszótéri játékokhoz képest jobb hatást gyakorol a gyerekek szellemi és fizikai fejlődésére, így élő nagyságú sakktáblával, gombaházakkal és egy belső alagúttrendszerrel felszerelt várral is találkozhatunk. A **Grund és Szabadidőpark** név jelzi, hogy a játszótér nem csak a gyerekeknek jelent szórakozást, hanem pihenőparkként a szülők kikapcsolódásához, a társadalmi kapcsolatok erősítéséhez és a közösségi élethez is hozzájárul. (2. kép)

Nagypáli nagyban támaszkodik a **turizmusban** rejlő lehetőségekre is, bár e téren a megvalósult fejlesztések még eltörpülnek a jövőbeli elképzelésekhez képest. Mindenesetre a már említett ökoturizmus, vagyis a megújuló energiaforrásokhoz kapcsolódó mintaprojekt megismertetése a szakmai szemekkel és a részvételi lehetőség biztosítása a konferenciákon, tréningeken már előrehaladott állapotban van. Az ökoturizmus mellett a különböző rendezvények is, mint az Arab-Magyar Solymász Találkozó, a Napkorona Fesztivál és a Nemzetközi Hólégalionos Fesztivál is sok érdeklődőt hoz a faluba. Ezek az találkozók, fesztiválok lehetőséget biztosítanak a helyi termékek bemutatására is, amihez külön erre a célra kialakított faházak állnak rendelkezésre. A helyiek elmondása szerint főleg a helyi méz és a bor szokott kelendő lenni.

Mivel az ideérkező turisták elszállásolása sokáig probléma volt a faluban, ezért 2012-ben a Községi Ház szomszédságában egy 4 lakásos a legmodernebb technológiával felszerelt **Apartmanház** és kávézó került kialakításra. (lásd 1. Melléklet) A szálláshelyet a Faluért Alapítvány és az önkormányzat közösen működteti, ami így a falu számára is bevételi forrást jelent. Az ide látogató turisták segítésére egy **Tourinform iroda** is működik az Ökocentrumban.

³⁴ A modern 21. századot követő példaként minden közmű a földbe került.

Az önkormányzat **vállalkozásbarát intézkedésekben** is próbál jeleskedni, melynek a legszebb példája a 2011-ben a település határában átadott az önkormányzat tulajdonában lévő **Logisztikai Központ**. (lásd 1. Melléklet) A központ több kisebb vállalkozás mellett egy vezető áruszállítási és fuvarozási nagyvállalatnak a Waberer's International Zrt.-nek ad helyet. Nagypáli elsősorban az iparüzési adó nullára redukálásával vált vonzóvá, így csak a súlyadó terheli az itteni cégeket. Mivel elsősorban adminisztrációs helyként funkcionál, ezért a megnövekedett kamionforgalomtól se kell félnie a helyieknek. Természetesen a megújuló energiaforrások használatára is figyeltek, így napkollektorral, napelemmel és szürkevíz hasznosítóval is felszerelték az épületet.

A közösségi térként szolgáló Grund és Szabadidőpark, háttérben az újonnan létrehozott Lakópark néhány épületével

2. kép

Forrás: saját készítés

A problémák elkerülése érdekében a polgármester fontosnak tartja a folyamatos kapcsolattartást a helyi lakosokkal és kész érvekkel meggyőzni őket a szabályozások és fejlesztések fontosságáról, hiszen ezekből a település és a közösség is profitálni tud. Helyi hősünk pozitív szemlélete és közösségépítő tevékenysége jó hatással van a helyiekre, amit **közös munkával** igyekeznek is meghálálni.

A megújulókat hasznosító technikák hozzásegítenek egy tisztább és egészségesebb környezethez, de kellő meggyőzéssel a szabályozások is hatásosnak bizonyulhatnak. Éppen

ezért egész évben tilos a belterületen és a külterületen a belterületi határtól számított 300-es körben a tűzgyújtás, de évente két napra feloldják a belterületi tűzgyújtási tilalmat és engedélyezik a természetes anyagok elégetését.

A tiszta levegő mellett a rendezett településképp is éppolyan fontos, ezért igyekeztek rábírni a lakosságot, hogy földjeiket ne hagyják parlagon. Egyeseket állatok tartására próbálták rávenni, akik jóval csendesebben és olcsóbban látják el a fűnyíró dolgát, míg másoknak az önkormányzat által felajánlott energiafűzetek ültetését ajánlották.

A közterületeken is igyekezett rendezettségre törekedni a falu, ezért két évvel ezelőtt lépcsőzetesen utcafelújításba kezdtek.³⁵ Ottlétemkor az egyik utca már szinte kész állapotban volt: kicserélték a burkolatot, a közműveket, eltüntették az árkokat és egységes növényeket ültettek. A közös munka a templom felújításánál is hasznukra vált.

A most említett pontok jó például szolgáltak a polgármester és a közösség közötti összefogásra, de a közös munka mellett a **közösségépítésre** is hangsúlyt fektetnek. Nagypáliban azért is különösen fontos, mert az újonnan épült Lakópark esetében érződik az elszigeteltség és az ott lakók nehézkesen közelítenek a régi településrész lakói felé és kevésbé vesznek részt a civil életben is. Egyfajta „közösség a közösségben” szerepet töltenek be és az eltérő szemléletük fakadhat abból, hogy elsősorban városi közegből jöttek és valamelyest jobban is élnek a régi falurészhez képest. Mivel eredetileg a polgármester se Nagypáliról származik, ezért tudja mennyire fontos a mielőbbi beilleszkedés és a két közösség összekovácsolásához lépéseket szükséges eszközölni.

A különböző programok, összejövetelek is jó lehetőséget nyújtanak az új lakók megismeréséhez, melynek az egyik színtere lehet a Községi Ház bővítésével kialakított **Integrált Községi és Szolgáltató Tér (IKSZT)**. (lásd 1. Melléklet) Az IKSZT az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) egy intézkedése, mely szolgáltató térként a vidéki lakosokat segíti az alapszolgáltatásokhoz való hozzáféréshez (könyvtár, internet stb.), községi térként pedig rendezvények, események lebonyolításában, alapítványok, egyesületek székhelyeként is szolgálhat.

6.1.5. Lakossági megítélés

Nagypáliban tett látogatásaim során egy tematikus struktúra alapján mélyinterjúk keretében meghallgattam a település különböző szereplőinek az álláspontjait, melyek

³⁵ Az szükséges utcák felújítását megelőzően már minden utcának saját kézzel faragott névtáblája volt egy helyi kézműves mesternek köszönhetően. (lásd Melléklet)

számomra is adtak egy kezdő irányvonalat a település megítélésével kapcsolatban. (lásd 2. Melléklet) Mivel néhány elhangzott véleményből még nem célszerű messzemenő következtetéseket levonni, ezért is vállalkoztam a mélyinterjúkon felül egy kérdőíves kutatásra is, mellyel a lakosság egy nagyobb szeletét is be lehetne vonni a HGF vizsgálatba.

A kérdőív alapját Schwertner János által összeállított a helyi foglalkoztatás lehetőségeit boncolgató HGF kérdőív adta. Ennek bizonyos elemeit megtartva, de extra kérdéseket is beemelve a saját arculatomra formálva egy új kérdőív összeállítására vállalkoztam. (lásd 3. Melléklet) A zárt kérdések nyílt kérdésekkel is kiegészítettem, ezzel nagyobb szabadságot adva kitöltő személynek, egyben vállalva ezen kérdések kidolgozásának a nehézségét is.

A mintavétel nem volt reprezentatív, de törekedtem a nem, korösszetétel, iskola végzettség és a foglalkoztatási helyzet alapján is egy széles réteget megvizsgálni. A kutatás során összesen 48 személyt sikerült megkérdezni.

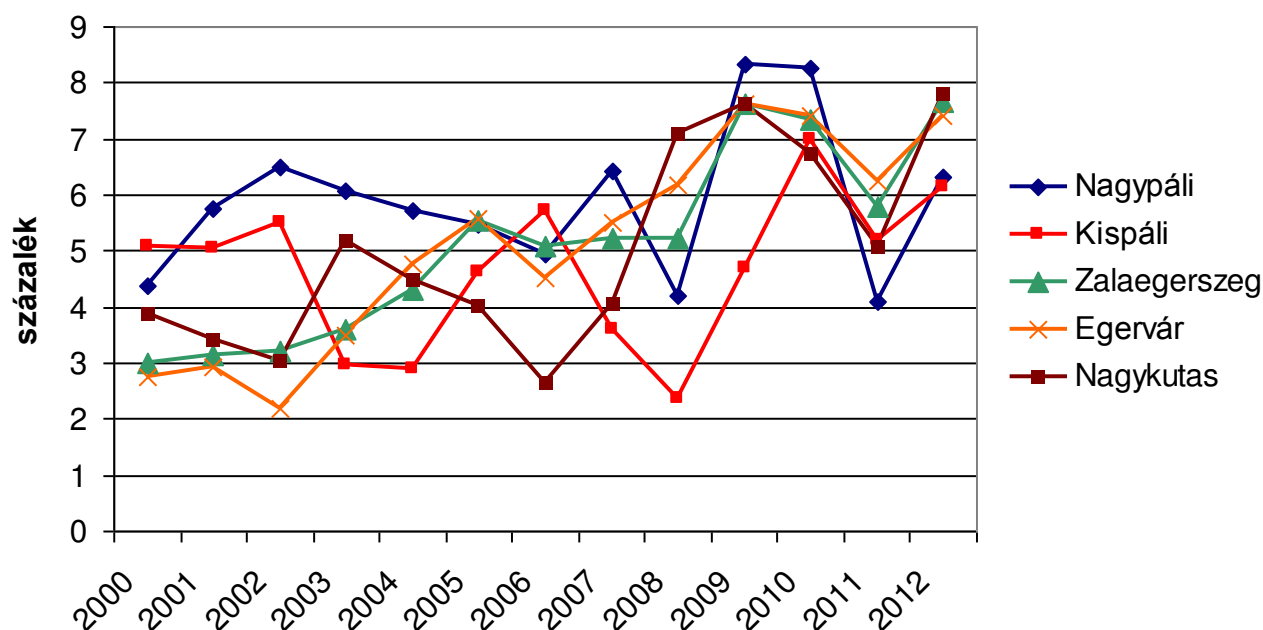
A felvezetés után az első nagyobb kérdéskör, melyet alaposabban is körbejárnék a **helyi munkahelyteremtéshez** kapcsolódna, mely köztudottan a HGF egyik legáltalánosabb stratégiai irányaként jelenik meg. Nagypáli esetében különös fontos ezzel foglalkozni, hiszen egy dinamikus népességnövekedésen és fiatalodáson átesett településnél nem mindegy, hogy mennyi munkahely áll rendelkezésre, azok milyen minőségűek és a jövőbeli fejlesztések milyen mértékben biztosítanak új munkahelyeket.

Az itteni munkanélküliség a kétezres évek elején még magasabb értékeket mutatott a környékbeli településekhez képest, de az elmúlt 12 évben sikerült viszonylag stabilan tartani a 4-6% körüli arányt, kivéve a válság kezdeti időszakát. (3. ábra) Mivel a közeli Zalaegerszegnek nagy a munkaerővonzó képessége, ezért az ott zajló folyamatok meghatározóak lehetnek a helyi munkanélküliség alakulásában, de a nagypáli önkormányzat az eddigi fejlesztésekkel is igyekezett munkahelyeket teremteni, hiszen az IKSZT, a Logisztikai Központ, az Apartmanház vagy Ökocentrum is foglalkoztatási lehetőséget biztosít. A 2011-ben mutatott jelentős visszaesés, főként ennek jeleként tudható be. A fejlesztések mellett a közcélú foglalkoztatás is a munkahelyteremtést próbálja elősegíteni, és bár a megkérdezettek többsége hasznos foglalkoztatási formának tartja, arra a mélyinterjúk során is fény derült, hogy csak normális hozzáállással és megfelelő koordinálással van értelme az egész programnak.

A polgármestertől kapott információ szerint a kb. 30-40 helyben foglalkoztatott nem is mondható rossz aránynak, azonban, ha megvizsgáljuk a munkalehetőségek mennyiségi és minőségi oldalát vizsgáló kérdéseket, akkor az elégedettség még korán sem uralkodhat el.

Nagypáli és a környékbeli településeken a nyilvántartott álláskeresők aránya az aktív korú népességben belül, 2000-2012

3. ábra

Forrás: KSH T-Star adatok alapján

A mennyiségi oldalt nézve a válaszadók többsége a jelenlegi állapotot megfelelőnek tartja, de magas azok aránya is magas, akik több munkalehetőséget szeretnének látni a településen. A minőségi oldalt (munkakörülmények, jövedelem stb.) értékelve az összbenyomás inkább átlagos, de sokak szerint még az átlagosnál is jobb minőségűek. Az elemzés után azt mondhatjuk, hogy inkább a munkahelyek számával és nem a minőségével van a probléma. Az egyik nyitott kérdésre, miszerint milyen eszközökkel lehetne segíteni a munkahelyteremtést, a megkérdezettek egy része – nem véletlenül - a nyertes pályázatokban látna lehetőséget, amik eddig is meghatározóak voltak a településen. Bízató volt, hogy a válaszadók másik része inkább a vállalkozásösztönzést, a KKV-k fejlesztését és támogatását írta, sőt egy a szívemhez közelálló válasz volt, hogy valaki a helyi termékek felvásárlásában, feldolgozásában, a helyi piac elősegítésében látna munkahelyteremtési esélyt. Valószínűsíthetően a munkahelyek számának növelésével kapcsolatos felismerés a település vezetésénél is megvolt, hiszen a jövőben új munkahelyek létrehozását tervezik, akár a Rózsakert vagy az Idegenforgalmi centrum kialakításával. (lásd 6.1.6. fejezet)

A helyi gazdaságot az endogén erőforrások belső áramoltatásával is meg lehet fogni, amit legjobban az egyes **termények és szolgáltatások beszerzési csatornáival** lehet szemléltetni. (Makkos-Schwertner-Ónodi, 2012.)

Ami a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeket illeti a zöldség- és gyümölcsféléket még jellemzően megpróbálják maguk megtermelni vagy a szűkebben vett család és rokonság köréből beszerezni, de már egyre többen Zalaegerszegre mennek értük. A húsfélék esetében a helyzet fordított olyan tekintetben, hogy inkább a városból szerzik be és kevesen oldják meg családon belül, míg a tejtermékekért szinte kivétel nélkül a városba mennek. Az önmagában nem lenne probléma, hogy nem tudják maguk előállítani ezeket a termékeket, inkább az a baj, hogy a helyi piacokon se tudnák beszerezni. Mivel nehéz összehozni a vevő- és eladói kört és a közeli Zalaegerszeg is könnyen elcsábítja a vásárlókat, ezért a helyi piacoknak nincs igazán létjogosultsága a településen, ezért a helyi termékek bemutatására is csak a különböző eseményekkor van lehetőség. Talán nem is véletlen, hogy alig van a családok által előállított olyan termék vagy szolgáltatás, amit értékesíteni tudnának.

A szolgáltatások tekintetében külön kell szednünk a kert- és állatgondozást és a humán szolgáltatásokat (idősgondozás, gyerekefelügyelet), mivel ezeket jellemzően saját maguk vagy a család, rokonság körében oldják meg. A többi szolgáltatás esetében abszolút vegyes a kép, hiszen ezek már nagyobb szaktudást, esetleg összetett ismereteket is igényelhetnek. Mindenki először a szűkebb körben próbál hozzáértőket keresni, majd ennek hiányában inkább a zsebükbe nyúlnak és a városban veszik igénybe a javítást, szerelést, tanácsadást stb.

Mindenesetre az elmondottak alapján Nagypáli a helyben előállított és értékesített termékek és szolgáltatások terén még gyenge lábakon áll. Az önkormányzat ezen mindenképpen szeretne változtatni akár megfelelő infrastruktúra kialakításával akár egyéb ösztönző erők segítségével. Ezért a falu jövőbeli tervei között szerepel többek között egy Helyi Termék Kiállítótér és egy Helyi Termék Előállító Üzem is (ez utóbbi munkahelyeket is teremtené), illetve „Nagypáli helyi termék” címmel helyi forrásokra lehetne pályázni.

Az előző fejezetben végig néztük azok a **fejlesztéseket**, melyek már megvalósultak vagy megvalósulás alatt állnak és szintén egy nyílt kérdés keretében kíváncsi voltam, hogy ezek **közü l melyiket tartják a legfontosabbnak, illetve a település szempontjából a legelőrébbvalónak**. Mint azt sejteni lehetett a kapott válaszok egy elég széles kört lefednek, de egyértelműen kiemelhető a megújuló energiaforrásoknak a különböző formában történő használata, az energiatakarékosságra és –hatékonyságra való törekvés, vagyis összességében a Zöld út programnak a kidolgozása. Nagyon jó látni, hogy nem csak a település vezetése szorgalmazza a zöld gondolkodást, hanem a lakosság életébe is egyre inkább beférkőzik és különböző technikákkal, technológiákkal igyekszenek kihasználni a megújulókb an rejlő lehetőségeket. A megújuló energiaforrásokat olyan válaszok követték, mint a faluközpont

kibővítése és szépítése, infrastruktúrafejlesztések (pl. utcafelújítás, parkosítás), illetve egyesek a Logisztikai Központban látták a legnagyobb előrelépést.

A kérdőív alapján eddig próbáltam a munkahelyteremtéssel, a helyi termékekkel és szolgáltatásokkal, valamint a fejlesztésekkel kapcsolatos lakossági konzekvenciákat levonni, de utolsó pontként - szintén több kérdést eredményeit összevonva - egy általános átfogó lakossági következtetésre törekednék a település helyzetével és az utóbbi évtizedben mutatott változásával kapcsolatban.

Mint minden település esetében valószínűleg Nagypáliban is megvan az a réteg, aki nem ért egyet az ott zajló folyamatokkal, nem tudják egy-egy fejlesztés miért történik, esetleg felesleges pénzkidobásnak, energiapazarlásnak gondolják. Egy vezetésnek nagyon nehéz minden lakossági érdeket figyelembe venni, így mindig lesznek elégedetlenkedők. Ez egy kétoldalú kapcsolat, ahol a vezetőknek el kell magyaráznia mi miért történik és hogyan fog ezekből profitálni a település, illetve a másik oldalon a lakosságnak is nyitottnak, együttműködőnek kell lennie, hiszen mindezek a közösség javát is szolgálják.

A személyes tapasztalatok és a kérdőív eredményei is azt mondatják velem, hogy összességében a lakosság településről alkotott összeképe pozitív, elégedettek a Nagypáliban zajló folyamatokkal, melynek hátterében egy stabil, javuló gazdasági környezet és egy erős település vezetés áll a polgármesterrel, a képviselő testülettel és a tenni akaró civil szervezetekkel karöltve. A válaszadók egy virágzó, folyamatosan fejlődő, rendezett, kulturált környezettel és fejlett infrastruktúrával rendelkező településről semmilyen okot nem látnának az elköltözésre, és mondják ezt annak fényében, hogy összességében a megkérdezettek saját anyagi helyzete szinte semmit nem változott az utóbbi évekhez képest, nem úgy mint a településé.

6.1.6. Tervek a jövőre nézve

A kilencvenes évek közepétől az addig elmaradott és kifejezetten hátrányos helyzetben lévő településnek határozott elképzelései voltak a jövőt illetően. A kitűzött célok eléréséhez szemléletváltásra volt szükség, amit a fenntartható fejlődés teremtett meg. Az akkori vezetés tudta, hogy összefogással és közös munkával lehet csak eredményeket elérni különben a szebb és élhetőbb jövőről szőtt gondolatot megragadnak az álomképek világában.

Szerencsére ez nem így lett és a jövőbeli elképzelések valósággá váltak. A cél miszerint egy növekvő népességű, fiatalodó, a hagyományos falusias településképet megőrző, de az európai színvonalat is elérő településsé váljon Nagypáli minden túlzás nélkül

mondhatjuk, hogy megvalósult. Bár még közel sem járnak az út végén, amit eddig letettek az asztalra az hazai és európai szinten is példásnak titulálható és ezt a szakma is kitüntetésekkel honorálja.³⁶

Az egyik cikkben olvasva a polgármester büszkén említi a már többször – talán viccesen – is nekiszegezett kérdést, miszerint: „*Ez már Ausztria lenne?*”³⁷ Mindenesetre az eddig elért eredményeik alapján már büszkék lehetünk Nagypálira, de a település nem ragad le a jelen sikereinél, hiszen jó néhány elképzelés van a település jövőjét illetően, melyet elsősorban a megújuló energiaforrások használatában és a turisztikai vonzóerő növelésében látnak.

Az egyik legnagyobb volumenű hosszútávú fejlesztési projekt a Nagypáli **Technológiai Park** termelési és logisztikai rendszer lenne a hozzá kapcsolódó broiler csirke üzemmel, szárnyas vágóhíddal, tápkeverő üzemmel, mezőgazdasági területekkel és egy **Biogázermű** megépítésével. A működéséhez szükséges anyagok kis távolságban is elérhetőek lennének, illetve hő- és villamosenergia is felhasználhatóvá válna a rendszer többi eleme számára.

A megújuló energiáknál maradván az építési munkálatok zajlanak a fotovoltaikus napelem telep, más néven **Energiaudvar Kert** kialakításához, ahol önkormányzati, nonprofit szervezeti és lakossági együttműködéssel biztosítanának lehetőséget a családok számára, hogy a megvásárolt termelőegységekkel akár ingyenesség tegyék villanyköltségeiket.

A mostani vezetés nagy kihasználatlan lehetőséget lát a turizmusban is, hiszen rengeteg potenciállal rendelkezik a település, amelyre a jövőben is építeni szeretnének. A teljesség igénye nélkül lássunk néhány jövőbeli ötletet, melyek a turisták és a helyi lakosság számára is kikapcsolódási lehetőségként szolgálhatnának.

A közeljövő tervei között szerepel egy **Idegenforgalmi Központnak** a megépítése, amely irodaként, idegenforgalmi és információs pontként, a már működő Tourinform iroda jövőbeli székhelyeként, illetve szálláshelyként is szolgálna, így növelve a falusi szálláslehetőségek számát. A hosszútávú céloknál egy kb. 25 szobás szálloda is kilátásban van, addig is az önkormányzat a lakosságot próbálja meggyőzni vendégszobák és vendégházak kialakítására a már szintén működő Apartmanházon kívül.

Nem sokára befejezésre kerül a **Rózsakert** első ütemének kivitelezése is. Az 1,8 hektáros kertet a világhírű rózsanemesítő Márk Gergely tiszteletére alakítják ki, amely nem

³⁶ Az országos Napkorona bajnokságban kétszer az első, (lásd Melléklet) egyszer a második helyet szerezték meg, a virágos Magyarországért rendezett versenyben két alkalommal is különdíjban részesültek, valamint a nemzetközi megújuló energia bajnokságban 3000 település közül a második helyet szerezték meg.

³⁷ mno.hu

csak turisztikai látnivalóként, hanem egyben génbank is működne. A mintegy 6500 szálból álló kertben közel 650 féle rózsafajtát mutatnának be. A program második ütemében alternatív jövedelemszerzésként szántóföldi területen szeretnék rózsatermesztéssel lehetőséget biztosítani a lakosságnak. A harmadik ütemben rózsatermékek helyi előállító üzemét is tervezik.

Szintén az átadás küszöbénél tart a **Helyi Termék Kiállítótér** a település Ökopark nevezetű területén az Ökocentrum mellett. A kiállítótér egy földalatti épület lenne, amely helyi termékek bemutatására és fogyasztására lenne alkalmas, de közösségi célként bizonyos események lebonyolítására is szolgálhatna. Szorosan ide kapcsolódna a **Helyi Termék Előállító Üzem**, ahol fekete bogyós gyümölcsök végtermékeiből flavon³⁸ kivonatú termékeket állítanának elő.

A kulturális turizmust segíteni az egykori iskola helyén tervezett **Művésztelep és Kiállítótér** Kisfaludy Stróbl Zsigmond szobrászművész tiszteletére, aki egykoron Nagypáliban végezte a hat elemi és édesapja is a településen tanított. Ezt a hagyományőrző irányt szolgálná az eddig csak ötletként felmerült **Pajtaszínház** is, amely a régi szokások felelevenítéseként, együttesek, táncsoportok fellépésének, illetve gasztronómiai események, versenyek, játékok szervezésének a helyszínéként szolgálhatna.

A település régóta tervezi egy esetleges **Sportcentrumnak** a megépítését és a munkálatok a jövő évtől kezdve meg is indulnának. Ennek első eleme lenne egy műfüves focipálya, majd a továbbiakban kombinált kosár- és kézilabdapályával, tornatermekkel, edzőtermekkel stb. egészítenék ki.

Nem is kel mondanom, hogy a fejlesztések többsége az összetartozást, az együttműködést, az identitás pozitív irányba történő megerősítését is segíti. Az új lakóparki közösségnél már beszéltem a befogadás és az érdekérvényesítés nehézségeiről, ezért is választottak korábban egy un. nem képviselő alpolgármestert ebből a közösségből, aki a 2014-es önkormányzati választásoktól a képviselő testület tagjaként már nem csak konzultációs, hanem szavazati joggal is rendelkezik. Azonban a település tervezett közösségfejlesztői programjai is jó példaként szolgálhatnak más települések számára, hiszen többek között egy **civil fórum** és egy **tanácsnoki rendszer** bevezetését tervezik. Előbbi civil szervezetek vezetőit tömörítene, utóbbi a falu lakóiból választva utcaterületi képvisellel a képviselő testület mellett működne.

³⁸ Csak természetes anyagokból állnak, könnyen felszívódnak és nem okoznak mellékhatásokat. Vitaminokat, ásványi anyagokat és nyomelemeket tartalmazva segítené az immunbetegségek és az allergia leküzdését, de táplálék-kiegészítőként is megfelelne.

Az itt kiemelt jövőbeli fejlesztési lehetőségeken kívül számos egyéb ötletet fel lehetne még hozni, amely valamilyen formában elhangzott Nagypálival kapcsolatban. Az adottságokra és előnyökre építve a megfelelő háttér birtokában végig szeretnének haladni a kijelölt úton, ezzel példát mutatva az országunk és a világ számára. Mindezekből jól látszik, hogy a településnek nem csak múltja, jelene, hanem jövője is van.

7. Kitekintés a helyi gazdaságfejlesztésnek az Európai Unió és a hazai fejlesztéspolitikai dokumentumokban való megjelenésére

7.1. Az Európai Unió vonatkozásban

7.1.1. Megalakulástól a Lisszaboni Szerződésig

A helyi szint felértékelődésével kapcsolatban már több tényező is megemlítsre került, azonban egy fontos elem még nem került megnevezésre. A **területi alapú megközelítés**, a **területi szemlélet** bevezetése az Európai Unió kohéziós politikájába döntően hozzájárult a helyi gazdaság újbóli térnyeréséhez, ezért fontosnak tartottam végiggondolni, hogy ez a szemlélet miként gyűrűzött be a Közösségbe, illetve mennyire és milyen formában jelenik meg az Unió és hazai fejlesztéspolitikai dokumentumokban.

A területi alapú gondolkodás valamilyen szinten mindig is jellemezte az EU-t, azonban ennek kihangsúlyozása véleményem szerint (sajnos) csak a 21. századra tehető. Ha visszaugrunk a kezdetekhez, akkor láthatjuk, hogy már a Római Szerződés 1957-es aláírásánál megfogalmazódtak az igények a régiók harmonikus fejlődése iránt, azonban a regionális politika ekkor még tagállami és nem közösségi keretek között működött. Ha az akkori tagországok fejlettségi szintjét nézzük, akkor a regionális politika közösségi szintre való emelésére nem is volt szükség, mivel az egyes államok hasonló fejlettségi szinten álltak.

A változások az 1970-1980-as évektől kezdődtek az olajválságok kirobbanásával, illetve az újonnan csatlakozott dél-európai országok belépésével, ahol a regionális különbségek már nagyobbak voltak. Tulajdonképpen az 1970-es évektől beszélhetünk regionális politikáról, ám az 1987-es Egységes Európai Okmány (EEO) életbe lépése merőben átírta a regionális politika addigi forgatókönyvét.³⁹ Ami számunkra most a legfontosabb az a

³⁹ Az EEO a regionális politikát strukturális politikaként nevesítette a közösségi politikák között, melynek alapját a négy fejlesztési alap (ERFA, ESZA, EMOGA és Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközök) által meghatározott Strukturális Alapok jelentették. A reform abban is jelentkezett, hogy már nem csak éves költségvetésekben gondolkodtak a tagországok, hanem kötelesek voltak hosszabb távú (hét éves) ciklusokra is

társadalmi- és gazdasági kohézió közösségi célként való megfogalmazása volt. 2007-ig a kohéziós politika (akkor még strukturális politika) csupán a társadalmi- és gazdasági kohéziós elveit vallotta, de a Lisszaboni Szerződés 2007-es elfogadása egy harmadik dimenziót is közösségi kompetenciává emelt, még pedig a területi kohéziót (Péti, 2009). Ez egy újabb olyan pillérét jelentette a kohéziós politikának, ami szintén a helyi szint felemelkedését segítette.

A továbbiakban nézzük meg hogyan érvényesül a területi kohézió a közösségi politikává emelkedő kohéziós politikában és a helyi szint miként jelenik meg az egyes közösségi fejlesztéspolitikai dokumentumokban.

7.1.2. A területi kohézió értelmezése – Területi Agenda, Zöld könyv és az Ötödik Kohéziós Jelentés

A területi szempontok érvényre jutásában nagy szerepe van a tagállami kompetenciák alá tartozó területpolitikáknak és az Európai Unió szintjén működő kohéziós politikának. A kohéziós politika az Európai Unió hét éves költségvetési időszakjaira illeszkedik és ahogy meghatározták a korábbi (2007-2013-as) programidőszak fejlesztési kereteit, úgy hatással lesz a 2014-2020-as tervezési időszakra is.

A német EU-elnökség ideje alatt – 2007. tavaszán - született meg az Európai Unió Területi Agendája,⁴⁰ melynek felülvizsgált változatát - 2011. tavaszán - a soros magyar EU-elnökség ideje alatt a gödöllői informális találkozón fogadták el.⁴¹ A **Területi Agenda 2020 (TA 2020)** egyrészt figyelembe veszi a TSP dokumentumot, másrészt épít az Európa 2020 Stratégia (EU 2020) céljaira. TA 2020 szerint az EU 2020 abban az esetben lehet sikeres, ha a területi dimenziót is figyelembe veszik a céloknál és jobban beleintegráljuk a kohéziós politikába. A területi kohézió jelentőségét hangsúlyozza, amely harmonikus, kiegyensúlyozott, hatékony és fenntartható területi fejlődést eredményez, hogy a polgárok és vállalkozások a területükön lévő lehetőségeket kiaknázhassák. Segíti a területi kohéziót a **hely-alapú megközelítés** (Szövegdox 2.) és a saját területi tőkére való építkezés a hosszú távú fejlődés mozgatórugója lehet. A TA 2020 ezért hat területi prioritást határozott meg az EU 2020 sikeres végrehajtása érdekében:

tervezni, emellett a régiók újradefiniálására is sor került (NUTS-rendszer) és a fejlesztési pénzeket is már közvetlenül a régiók kapták meg.

⁴⁰ Az Európai Unió Területi Állapota és Perspektívái (Territorial State and Perspective of the EU, TSP) című helyzetfeltáró háttérdokumentummal és a fenntartható városfejlesztésről szóló Lipcsei Chartával egyidőben.

⁴¹ A 2007-es változat még csak a területi kohézió gyakorlatban való érvényesítésének integrált keretét adta meg és a 2011-es változat emelte politikai szintre. (Juhász, 2013.)

- 1) A policentrikus és kiegyensúlyozott területi fejlődés elősegítése
- 2) Az integrált fejlesztés ösztönzése a városokban, valamint a vidéki és sajátos adottságú régiókban
- 3) A határon átnyúló és transznacionális funkcionális régiók területi integrációja
- 4) A régiók erős helyi gazdaságokon nyugvó globális versenyképességének biztosítása**
- 5) A területi összeköttetés javítása az egyének, a közösségek és a vállalkozások érdekében
- 6) A régiók ökológiai, táji és kulturális kezelése és összekapcsolása

A negyedik prioritási pontot emelném ki, ami a TA 2020 megfogalmazását nézve tulajdonképpen a HGF alapjai írja le, legalábbis nagy hasonlóságot mutat efelé. Olyan kifejezéseket használ, mint *hely-alapú megközelítés; területi érték; helyi adottságok, hagyományok; helyi termék és piac; helyi érdekeltségű képzések; összetartó helyi közösség; helyi gazdaság* stb. Néhány további pontban is fogalmazódnak meg elképzelések a lokális társadalmak és gazdaságok fejlesztésére és előmozdítására, de leghatványozottabban egyértelműen a negyedik pontban jelennek meg.

Szövegdoboz 2.: Barca-jelentés

A hely-alapú megközelítés EU-s gyakorlatát vizsgálva nem hagyhatjuk figyelmen kívül a 2009 áprilisában elkészített Barca-jelentést. Danuta Hübner – az Európai Bizottsága regionális politikáért felelős egykori biztosa - felkérése készítette el Fabrizio Barca - az egykori olasz gazdasági és pénzügyi minisztérium fejlesztési osztályának vezetője - a Bizottság számára azt a jelentését, melyben egy merőben új értelmezését adja a kohéziós politikának. A „hely-alapú” (place-based) megközelítéssel a helyi szintre helyezi a hangsúlyt és nem az adminisztratív régiókra támaszkodik, mivel a legsúlyosabb problémák a szűkebb térségekben fordulnak elő és ezeket helyben kell megoldani. Ki kell használni a belső lehetőségeket, de a problémák helyes kezelésére a külső beavatkozások (exogenous intervention) is szükségesek. A place-based megközelítés illeszkedik az EU fenntarthatósági céljaihoz, a hatékonyság- és a társadalmi kirekesztés csökkentésének szolgálatában áll, és túlmutat a hagyományos értelemben vett decentralizáció fogalmán. (Illés, 2009.)

Az Európai Unióban is megfogalmazódott az igény a területi kohézió új, egységes értelmezés felé. Ennek érdekében született meg az Európai Bizottság 2008-as **Zöld könyve** a területi kohézióról (Green Paper on Territorial Cohesion), amely megfogalmazza, hogy a *„területi kohézió célja valamennyi terület harmonikus fejlődésének biztosítása, valamint annak lehetővé tétele, hogy az ott élő polgárok e területek adottságait a legoptimálisabban*

kihasználhassák. Ezt azt jelenti, hogy a sokféleséget olyan előnnyé alakítják, amely hozzájárul az egész EU fenntartható fejlődéséhez.” (Zöld könyv, 4. o.) A kohéziós politika alapvetően az egyes régiók társadalmi-gazdasági különbségeinek mérséklését és az elmaradott régiók felzárkóztatását helyezte előtérbe. A területi kohézió egy új szemléletet emel be, amely túlmutat a régiók felzárkóztatásán. A sajátos helyi adottságokra helyezi a hangsúlyt, ezeket kell megtalálni és kihasználni és nem csak a fejlesztési forrásokra kell építeni. (Péti, 2009) Nagyon sok múlik, hogy az ott élő emberek optimálisan ki tudják-e használni a helyben rendelkezésre álló erőforrásokat. Ez meghatározhatja egy terület jólétét és versenyképességét.

A területi kohézió már a kisebb területi szintekre helyezi a hangsúlyt és a sajátos térségi adottságokra épít. Természetesen a HGF ebben a formában nem fogalmazódik meg, de a Zöld könyv területi kohézióról adott meghatározásából is láthatjuk, hogy valami ilyesmiről van szó. Mint, ahogy a Zöld könyv se fogalmazza meg mit ért a „térségi” kifejezés alatt, úgy a HGF esetében is a „hely” bizonytalansági faktor lehet. Ahány szerző, annyi elképzelés születik a lokális szintről (Váry, 2012), de ebből a szempontból nem is releváns, hogy egy településről, egy munkaerő vonzáskörzetről vagy egy kistérségről/járásról beszélünk, mivel mindegyik egy kisebb területi szintet képez, ahol belső erőforrások kiaknázására nagyobb lehetőség nyílik. Azonban a Zöld könyv is felhívja a figyelmet, hogy egy térség versenyképessége az együttműködéstől, a közös előnyök összehangolásától és fenntartható kihasználásától is függhet, így pl. egy településnek nem feltétlenül vannak meg az eszközei a potenciális lehetőségek kiaknázására, de egy kistérségi együttműködésben vagy egy LEADER csoportba jobb eredményt érhetne el.

A területi különbségekre fókuszáló megközelítés tehát egyértelműen felerősödött a társadalmi- és gazdasági kohézió tengelyéhez. A Területi Agenda a helyi-regionális stratégiáknak és az EU-politikájának a közeledésére hívja fel a figyelmet, míg a Zöld könyv a területi kohézió értelmezésében segít és módszertant nyújt a területi tervezésnek. (Jaschitz, 2012)

A 2010-ben publikált vaskos terjedelmű **Ötödik Kohéziós Jelentés** az első olyan kohéziós jelentés, amely harmadik tengelyként beemeli a területi kohéziót a társadalmi és gazdasági mellé. A jelentés célja az EU2020 támogatása, valamint rámutat arra, hogy az *„EU2020 fő céljai nem érhetők el csupán az EU- vagy tagállami szinten kidolgozott politikákkal”*. (Ötödik Kohéziós Jelentés, 11.o.) A jelentés alapvetően a regionális szintben gondolkodik és a régiók sokszínűségéből fakadóan megköveteli a „minden méretre megfelelő” politikák megtervezését. A kohéziós politikában ezt a helyi erőforrások kiaknázásának módszerével biztosítsuk és ne a hátrányokat próbáljuk meg állandóan

kompenzálni. Természetes ennek elérésében a regionális szereplők mellett a helyi hatóságokra is nagy felelősség hárul, amellyel így közvetlenül és közvetetten az EU 2020 stratégiához is nagyban hozzájárulnak.

A korábbi időszakhoz képest a 2014-2020-as ciklusban a területi kohézió még nagyobb szerepet fog betölteni. Az EU 2020 nagy hatással fog bírni a tagországok és benne Magyarország fejlődésére. A Lisszaboni Szerződés által beemelt területi kohézió kihangsúlyozza a fenntartható fejlődés fontosságát, de a kérdés, hogy ez a fajta irányvonal mennyire ültetődött át az új tervezési időszak fejlesztéspolitikáját is meghatározó uniós stratégiába.

7.1.3. Európa 2020 Stratégia

A 2010-ben elfogadott **EU 2020** növekedési stratégia 2020-ig határozza meg az Európai Unió fejlesztési elképzeléseit, ami az európai jövőkép szempontjából a legfontosabb dokumentumnak számít. Mint ilyen, engedjenek meg néhány bevezető gondolatot a stratégiából, mely az Európai Bizottság volt elnökétől José Manuel Barrosotól származnak: *„2010 nem lehet más, mint az új kezdet éve... a válság következtében a társadalmi kohézió fokozott nyomás alá került, mi pedig kíméletlenül szembesülünk az európai gazdaság előtt álló kihívásokkal. Időközben azonban a világgazdaság tovább halad előre. Egész jövőnket meghatározza az, hogyan reagálunk a történésekre. A válság felnyitotta a szemünket: felismertük, hogy a „szokásos üzletmenetet” folytatva fokozatos hanyatlás vár ránk... Európa számára ütött az igazság órája: itt az idő, hogy merészen és határozottan lépünk fel. Rövid távon a válságból való sikeres kilábalás a fő cél... a fenntartható jövő érdekében azonban távolabbra kell tekinteniünk. Európának vissza kell térni a helyes kerékvágásba, majd ott is kell maradnia. Ezt a célt tűzi ki az Európa 2020...”* (EU 2020, 2. o.)

Barroso Úr szavait elnézve a válságból való kilábalás jelenik meg rövid távú célként, hosszú távú célként pedig az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, amely a dokumentum alcímeként is felfogható. A követendő irányként kijelölt öt terület – *foglalkoztatás, kutatás és innováció, éghajlatváltozás és energia, oktatás, szegénység elleni küzdelem* - tulajdonképpen ezekben realizálódik. A tagállamoknak ezeket kell beemelnük a nemzeti programokba. Az új programidőszak fejlesztéspolitikáját is teljes egészében átöleli a stratégia, ám kérdés, hogy a 2014-2020-as időszak tematikus célkitűzései mennyiben állnak a HGF (és a fenntarthatóság) szolgálatában?

Sajnos az EU 2020 fenntarthatósági tartalma csak részben jelenik meg. A probléma alapvetően a stratégia növekedésorientált mivoltában rejlik,⁴² melyre az alcím és az elnöki gondolatok is utalnak. A HGF meg alapvetően nem növekedési szemléletű, sőt esetenként nem is jelenik meg növekedési tartalom. (Péti, 2012) Az EU 2020 stratégiára alapozott 2014-2020-as kohéziós politika tematikus célrendszerében, bár közvetlenül nem jelenik meg a HGF, ennek ellenére egyes beavatkozási területek tartalmazznak erre utaló sajátosságokat:

- 1) Kutatás, technológia-fejlesztés és innováció erősítése
- 2) Információs és kommunikációs technológiákhoz való hozzáérés és ezek minőségének fejlesztése
- 3) **Kis- és közepes vállalkozások, agrárszektor és halászati szektor versenyképességének fejlesztése, akvakultúra támogatása**
- 4) Az **alacsony széndioxid-kibocsátású gazdaságra** való átállás elősegítése minden ágazatban
- 5) Klímaváltozáshoz való alkalmazkodás elősegítése és kockázat-megelőzés és –kezelés
- 6) Környezetvédelem és **erőforrás hatékonyság ösztönzése**
- 7) Fenntartható közlekedés terjesztése és a kulcs hálózati infrastruktúrák szűk keresztmetszeteinek feloldása
- 8) A **foglalkoztatás bővítése** és a munkaerő mobilitásának támogatása
- 9) A **társadalmi befogadás segítése és a szegénység elleni harc**
- 10) Befektetés az oktatásba, készségekbe és az élethosszig tartó tanulásba
- 11) Intézményi kapacitás fejlesztése és hatékony közigazgatás

Az általam vastagon szedett részcélok mind-mind a lokális fejlesztések egy prioritás pontja lehetne. A **kis- és középvállalkozások** (KKV-k) kiemelkedő szerepet játszhatnak egye-egy település vagy térség előremozdításában, a helyi szereplők egyik pillérét képezik, emellett helyi foglalkoztatóként is tekinthetünk rájuk. Az **erőforrás hatékonyságot** nem kell megmagyarázni, mindenesetben ez a HGF egyik kulcsa, mivel a helyi termelés és fogyasztás ösztönzésével csökkennek a szállítási költségek, így kevésbé szennyezzük a környezetet, **kevesebb széndioxidot és egyéb üvegházhatású gázt** juttatunk a légkörbe. A **társadalmi befogadás és a szegénység elleni harc** is evidens lehet, hiszen a HGF a hátrányos helyzetű

⁴² Egy versenyképes erőtérrel a globális gazdasági verseny egy meghatározó pillére maradjon Európa.

településeken a megélhetést biztosíthatja, emellett különösen a romák társadalmi beintegrálódását és munkához való jutását is segítheti.

Az általam önkényesen kiemelt pontok szorosan kapcsolódnak a HGF fogalmához. A hangsúly itt az önkényességen van, hiszen a többi tematikus cél helyi szintre való leképezése ugyanúgy hozzájárulhat a helyi gazdasági és közösségi tér fejlődéséhez, akár közvetlenül, akár közvetetten. Egy oktatás- és intézményfejlesztés a gyerekek jövőjét alapozza meg, egy átképzés a munka világába segít visszajutni, egy innovációs projekt alapja lehet a település jövőjének. A KKV szektor mellett az agrár- és halászati szektor is hozzájárulhat egy-egy helyi termék felfuttatásához, és nem is kell mondani, hogy a kevesebb szállítási igény közvetetten a klímaváltozás kockázatát is csökkenti. Minden egyes pont mögött ott látom a HGF-t, hiszen ahhoz, hogy ezeket a célokat akár a régiók vagy a megyék szintjén el tudjuk elérni, ahhoz először a térszerveződés alapját jelentő helyi szinten kéne eredményeket elérni.

Az EU 2020 stratégiai irányvonalai mellett az új programidőszak 11 célkitűzése is jó előre meghatározza Európa fejlődési útját. Ezekkel Magyarországnak is összhangban kell lennie és az ország társadalmi-gazdasági környezetéhez mérten kell adaptálni őket a nemzeti programokba. A következőkben a hazai fejlesztéspolitikai dokumentumokkal és a helyi szint megjelenésével foglalkoznék.

7.2. Hazai vonatkozásban

7.2.1. Új Széchenyi Terv

A 2007-2013-as programidőszak Európai Unió forrásainak igénybevételéhez a Kormánynak el kellett készíteni a II. Nemzeti Fejlesztési Tervet, amit más néven Új Magyarország Fejlesztési Tervként (ÚMFT) ismerünk. A 2010-es új kormány felállásával merőben új változások történtek a fejlesztéspolitika területén is, ennek egyik eleme volt az ÚMFT-t felváltó **Új Széchenyi Terv (ÚSZT)** elindítása 2011. január 14.-vel. Az ÚSZT az első Széchenyi Terv újraindításaként fogható fel. A második változatban leírtak szerint az akkori terv az egyik legsikeresebb gazdaság- és társadalomfejlesztési program volt az ezredforduló idején, és a 2002-es megszüntetésével 2003-tól növekedési motor nélkül maradt az ország, kudarcot vallott az uniós pénzek felhasználása és lehetne még folytatni. Az ilyen jellegű gondolatok mögött természetesen a politikai töltet is rendesen meghúzódik és amúgy se célok most megítélni az ÚSZT előtti időszak hazai gazdasági helyzetét, ezért a továbbiakban az ÚSZT-nek az EU 2020-hoz való viszonyát és a helyi szinthez kapcsolódó gondolatait vizsgálom meg.

Az előző fejezet záró gondolatához visszatérve a nemzeti fejlesztési dokumentumoknak igazodnia kell az EU 2020-ban megfogalmazott stratégiai célkitűzésekhez. Az ÚSZT szemléletében és célkitűzéseiben is harmonizál az EU 2020-szal és ennek az egyik legfontosabb eleme a foglalkoztatottak számának a növelése,⁴³ amely nem csak az ÚSZT középpontjában áll, hanem az EU 2020 öt kijelölt közösségi célkitűzésének is az egyikét alkotja.

Azonban nem csak a hazai célkitűzések mutatnak ilyen irányú kapcsolódást, hanem az ÚSZT által kijelölt kitörési pontok és a hozzájuk kapcsolódó programok is találkoznak a közösségi célokkal. Itt megemlíthető pl. a zöldgazdaság-fejlesztési program vagy az innovációs program, amelyek némileg hajaznak az EU 2020 által kijelölt a kutatás és innováció területére. A most említett két programmal együtt az ÚSZT a következő hét kitörési pontot és programot különíti el, amelyek biztosítják Magyarország hosszú távú fejlődését:

1. Gyógyító Magyarország – Egészségipari Program
- 2. Zöldgazdaság-fejlesztési Program**
3. Otthonteremtési Program
- 4. Vállalkozásfejlesztési Program**
5. Tudomány – Innováció Program
6. Foglalkoztatási Program
7. Közlekedésfejlesztési Program

Magyarországnak a kis mérete és nyitott gazdasága miatt fontos, hogy saját erőforrásaira próbáljon meg támaszkodni, melyekben komparatív előnyökkel rendelkezik más országokhoz képest. Ezek a területek jelenthetik Magyarország jövőképét, amelyek húzóerőként képesek lesznek a gazdaság egészét dinamizálni. Közös sajátosságuk, hogy sokféle iparágat képesek integrálni, de közben utat engednek a vállalkozói törekvéseknek és ötleteknek is. Mindegyik pontban megvan a nagyobb piaci potenciál, amely lehetőséget teremthet a különböző befektetéseknek. Ez a fajta piactermelési képesség, illetve a kitörési pontokhoz rendelhető magas hazai hozzáadott érték is az európai és globális léptékű versenyképességben előnyt jelenthet számunkra.

Egy olyan gazdasági környezetet kell megteremteni, amivel nem csak kifelé sugárzunk erőt, hanem befelé is lehetőség kínálkozik mindenki számára. Ezek a kitörési pontok

⁴³ A foglalkoztatás mellett a program középpontját képezi még pl. a versenyképesség javítás, a gazdasági növekedés feltételeinek megteremtése vagy a pénzügyi stabilitás fenntartása.

hozzájárulnak egy dinamikus gazdasági növekedéshez, amiben a nemzeti és helyi közösségekre és intézményeikre is komoly feladat hárul. A dokumentumban minden kitörési pontnál valahogy megjelenik a helyi szint, de az igazi mögöttes HGF-i tartalmat csak kevés pontnál látom.

Pozitív példaként szolgálhatna a **Zöldgazdaság-fejlesztési Program**, hiszen a megújuló energiaforrások egy jövőbeli új iparágat, kitörési pontot jelenthetnek a hosszútávon fenntartható környezet felé, melynek fontos léptéke a lokális alkalmazás elterjesztése. A helyi energiaforrásokon alapuló lokális rendszerek kiépítése választ jelenthet a globális kihívásokra, illetve ez a zöld szemlélet az üzleti és fogyasztási szokásokban is egyre inkább begyűrűzhet. A megújuló energiaforrások jelentős része helyben és olcsón elérhető, így a decentralizált zöldenergia termeléssel pénz spórolunk meg, segítünk a környezetvédelmi problémákon, a célok elérésével összekovácsoljuk a helyi közösséget, helyi munkaerőt igénybe véve segítünk a foglalkoztatáson („zöldgallérosok”) és nem mellesleg kiaknázzuk a földrajzi és településszerkezeti adottságokat.

A HGF-t támogató másik jó példa a **Vállalkozásfejlesztési Program** lehet. Ennek az egyik pontja a Vállalkozásbarát önkormányzatokról szól, hiszen a lokális térségben fontos, hogy a KKV-k stabil, kiszámítható és versenyképes környezetben működjenek, hiszen ezek a szervezetek a legfőbb foglalkoztatóként léphetnek fel. Ez a versenyképes környezet azonban nem minden esetben teremődik meg, ezért megoldást jelenhet pl. a helyben keletkezett források állami elvonásának csökkentése, a gazdasági infrastruktúra javítása, helyi adók és illetékek csökkentése vagy a demokratikusabb ügyintézés segítése. Az önkormányzatoknak meg kell teremteniük a megfelelő helyi gazdasági környezetet, hogy versenyképes vállalkozásoknak tudjanak helyet adni. A Programból két további pontot említenék még, az egyik a megfelelő infrastruktúrával rendelkező kis helyi termelői piacok kialakítása a helyi gazdálkodók részére a termékeik értékesítéséhez, a másik a helyi védjegy-rendszerek fejlesztése, melyekkel könnyebbé válik az értékesítés és a közösség jobban magáénak érzi a helyben előállított termékeket és szolgáltatásokat.

Az imént említett két programban jól kidomborodnak a HGF törekvések, ám ez nem mindegyik kitörési pont esetében mondható el. Az ÚSZT egy alapidokumentumnak számít, amely - az alcímében is benne van a talpraállást, megújulást és felemelkedést hivatott előidézni - inkább általánosságokat fogalmaz meg és a kitörési pontokkal a jövő gazdaságának lehetséges útjait igyekszik kikövezni. A HGF-hez kapcsolódó gondolatok kevésbé jelennek meg, ezért érdemes más fejlesztési dokumentumokat is megvizsgálni, hogy azok mennyire állnak a helyi érdekek szolgálatában.

7.2.2. Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió

Az EU-s dokumentumokban tapasztalható szemléletváltás az **Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió-ban (OFTK)** már megmutatkozik.⁴⁴ Az OFTK helyzetelemzési részénél kiderült, hogy a korábbi tervezési időszak területfejlesztési céljai nem megfelelő minőségben vagy egyáltalán nem érvényesültek, és az OTK és OFK viszonya is tisztázatlan maradt. Ezt figyelembe véve a korábbi időszak tapasztalatait felhasználva és a 2014-2020-as fejlesztéspolitikai időszak új kihívásaira reagálva egy 2012-es kormányhatározat rendelkezett az OFTK kidolgozásáról.⁴⁵ Az alapidokumentum először társadalmi egyeztetésre került, majd a 1/2014 (I.3.) OGY határozattal elfogadta az Országgyűlés.⁴⁶

A koncepció a 2014-től induló tervezés egyik legfontosabb hazai kezdeményezése, amely OTK és az OFK integrálásával készült el. Időbeliségét tekintve beszélhetünk egyrészt egy 2030-ig szóló 13 specifikus célban felvázolt jövőképről, másrészt egy (számunkra fontosabb) 2020-ig szóló középtávú 5 prioritásterületről. A szemléletváltás egyértelműen jelentkezik, ami nem csak a stratégiai prioritásokon fog látszódni, hanem egyáltalán a HGF területfejlesztési dokumentumokban megjelenő fogalmi használatából is. Váry Zsolt (2012) munkájában rávilágított, hogy míg a „helyi gazdaságfejlesztés” a 2005-ös OTK-ban mindössze egyszer szerepel, addig az új OFTK-ban tízszer találkozhatunk vele. Ez is jól érzékeli a tevékenység felértékelődését. Tovább mentem ezen a fonalon, és megnéztem a „helyi gazdaságnak” a számszerű megjelenését is. Eredményül az OTK-ban hatszor, az OFTK-ban (csak a főszövegben) negyvenhatszor szerepel. A helyi gazdaság és ennek fejlesztésére irányuló törekvések kétségtelenek, amit tovább erősít a középtávú prioritásokban való megjelenése is:

- 1) Patrióta gazdaság, kis- és középvállalati bázison, nagyvállalati partnerségben
- 2) Fordulat a teljes foglalkoztatottság és a tudástársadalom felé
- 3) Útban az erőforrás- és energiahatékonyság, illetve az energiafüggetlenség felé

⁴⁴ A 2005-ben elfogadott Országos Fejlesztéspolitikai Konceptión (OFK) és az Országos Területfejlesztési Konceptión (OTK) alapul. Az OFK az ország közép- és hosszú távú fejlesztéspolitikai irányvonalait határozta meg, míg a hasonló távú területfejlesztési célokkal az OTK rendelkezett.

⁴⁵ Elkészítésében kiemelt szerepet játszott az újonnan megalakult Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal (NTH). A 2012 januárja óta önállóan működő és gazdálkodó költségvetési szerv a Nemzetgazdasági Minisztérium irányítása alatt működik és a 21. századi modern tudást megalapozó stratégiai tervező és elemző-értékelő kutatókra épít. A VÁTI egyfajta továbbörökítőjeként is felfogható, melynek egyik kiemelt tervezési feladata volt az OFTK megalkotása. (Horkay – Jusztin – Vér, 2012)

⁴⁶ nth.gov.hu

4) Népesedési és közösségi fordulat

5) Területi integráció, térségi és helyi fejlesztések a helyi gazdaságban

Az OFTK egyes prioritási területeit és azok tovább tagolását szolgáló fejlesztési tématerületeit végig futva a HGF több helyen is jó eszközként szolgálhatna. A KKV-k fejlesztése alapvető HGF sajátosság, melyeknek a magyar gazdaság újra-pozicionálása érdekében együtt kell működni a nagyobb tőke- és fejlesztési potenciállal rendelkező nagyvállalati részleggel. Magasabb szinten is kihangsúlyozódik az együttműködös mellett a hazai erőforrásokra (munkaerő, tudás, alapanyagok stb.) való támaszkodás szükségessége. A foglalkoztatás javítása és növelése a hátrányos helyzetűek és alacsony képzettségűek esetében a legfontosabb, melyre szintén rendelkezésre állnak HGF eszközök (szociális gazdaság, közfoglalkoztatás stb.). A megújuló és alternatív erőforrások használata, az energetikai rendszerek kiépítése, az energiatudatosság, -takarékoság, -hatékonyság és -függetlenség elérése a térségi szintek mellett a lokális szinteken is elérhető.

A számos arcát megmutató HGF mégis az utolsó prioritásnál tud leginkább kidomborodni. A „*Területi integráció, térségi és helyi fejlesztések a helyi gazdaságban*” pont kimondja, hogy „*a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott külső és belső perifériák, térségek felzárkóztatása külső segítséggel, de alapvetően belső erőforrásokra építve történhet*”. (OFTK, 110. o.) A leszakadó térségek felzárkóztatása alapvetően a helyben való foglalkoztatással valósuljon meg és csak indokolt esetben próbáljuk mobilitással megoldani.

Azonban a HGF az OFTK egy új térszerveződési megközelítésében is jelentkezik az „autonóm térségek” személyében. Ezek a térségek a HGF elvére épülnek, annak minden elemét magukba foglalják (helyi identitás, -piac, -közösség stb.). A helyi humán-, társadalmi-, gazdasági- és természeti erőforrásokra alapozva egy stabil, fenntartható fejlődési pályára állíthatók.

A nemzetgazdasági fordulat érezhetően megjelenik az OFTK-ban, melynek fontos elemét képezi a jelenleg gyenge lábakon álló helyi gazdaság. Ennek felértékelődése egyrészt segítené az ország versenyképességét a globális gazdaságban, másrészt az elmaradott területeket felzárkóztatását is elindítaná és ellenállóvá tenné őket a globális hatásokkal szemben. Az autonóm térségek kialakítása is ehhez járulna hozzá.

7.2.3. Magyar Növekedési Terv és a Nemzeti Vidékstratégia

A 2011. év végén nyilvánosságra hozott **Magyar Növekedési Terv** megfogalmazza, hogy a 2010. májusi kormányváltástól egy másfél éves, európai szinten is egyedülálló időszakot tudhatunk magunk mögött, amit a költségvetés stabilitásában és az államadósság csökkentésében látnak. A célja, mint a nevében is benne van, egy stabil fenntartható növekedés elérése a hazai gazdaság beindításával, emellett meg kell erősíteni a hazánkkal szembeni befektetői bizalmat, meg kell ismertetni a célok eléréséhez szükséges eszköztárat a gazdasági környezet kiszámíthatóságának érdekében, illetve hosszú távon biztosítani kell a gazdaságpolitikai célokat. A tervre azért van szükség, hogy rövid távon is növelni tudjuk a gazdaság teljesítményét, amit először a 2012-es költségvetés 1,5%-os GDP növekedésben rögzítettek, majd elég hamar ezt csökkentették a reális 0,5-1% körülire.

A Növekedési Terv több területet is érint, így pl. Magyarország újraiparosítása, a gazdasági ágazatok elemzése, a vállalatcsoportok helyzete és a számunkra jelenleg fontos területi dimenziók is szóba kerülnek. Ez utóbbi fejezetben egy külön dimenzióként kerül megemlítése a HGF, ami a többi dokumentumhoz képest meglepő részletezettséggel kerül bemutatásra. A terv úgy aposztrofálja, mint a többszintű gondolkodást megkövetelő növekedési politika második (helyi) pillérét, amely helyi és nemzeti igényeket is kielégít, ám fontosságát nem a nemzetközi versenyképességben, hanem helyi szociális és gazdasági jelentőségében kell nézni. A maga módján részletesen elemzi a helyi gazdaság jelentőségét, melyre egy sajátos definíciót is ad.⁴⁷ A téma szempontjából alapvető gondolatokat kerülnek kihangsúlyozásra, így pl. nem a kívülről érkező erőforrásokon van a hangsúly, vagy az elsődleges cél a belső kereslet kielégítése és a külső piac csak a felesleg értékesítésekor kerüljön számításba.

A számomra legötletesebb gondolat a „tetszhalott térségek aktivizálása” volt, mely sejteti, hogy számos térségnek megvan az erőforrás potenciája, csak ki kellene ezeket aknázni. Külön öröm, hogy helyi érdekű gazdaságfejlesztést említ, amiben a gazdaság mellett a társadalom érdeke is kihangsúlyozódik.

Bár a terv HGF-i részére abszolút nem lehet panasz, mégis több online felületen találtam bírálatot a kormányzat eme anyagával szemben. Egyesek szerint az idődimenzió hiányzik belőle, nincs benne pénzügyi szemlélet és csak a kínálati oldalt mutatja meg

⁴⁷ „A helyi gazdaság egy település, vagy térség, amely sajátos adottságai által motivált, és ezeket az adottságokat fenntartható módon felhasználó, belső erőforrásainak mobilizálása által működtetett, összehangolt akciók/tevékenységek, emberek, intézmények, anyagok, erőforrások és eljárások összessége.” (Magyar Növekedési Terv)

figyelmen kívül hagyva a keresletet,⁴⁸ más a növekedéshez szükséges források szükségű értékelését kifogásolja.⁴⁹ Említenek helyesírási hibákat és elütéseket is, de olvastam „meseszerű”, „értékelhetetlen” és „ötlet parádé” jelzőket is, sőt a Levegő Munkacsoport egyenesen szégyennek tartja, amely „ezerszer ismételt általánosságokat” tartalmaz és hiányolják a környezetvédelem kihangsúlyozását és az erőforrások kíméletes használatát.⁵⁰ Nem tisztzem megítélni a Növekedési Terv használhatóságát, mindenesetre a HGF-ről szóló alfejezet lényegre törően bemutatja a helyi szint fontosságát a nemzetgazdaságnak és a vidéki térségeknek egyaránt.

Egy 2012-es kormányhatározat fogadta el „A magyar vidék alkotmánya”-ként fémjelzett **Nemzeti Vidékstratégiát**, melynek egyik központi szemléletét adja a HGF. A stratégia alapvető célja, hogy érezhető javulásokat érhünk el a vidék társadalmi-gazdasági folyamataiban 2020-ig. A kiegyensúlyozott területi fejlődés érdekében a vidék átfogó megközelítést igényel, melybe bele tartozik a környezetvédelem, a vidékfejlesztés, az élelmiszerellátás, vízügy stb. és mint ilyesmi a Nemzeti Vidékstratégiát is össze kellett hangolni más hazai és európai uniós szakpolitikai munkákkal. Az egyes szakpolitikai igények nem hagyhatók figyelmen kívül, éppen ezért a stratégia célrendszere is számos területet foglal magába. Ezeket a célokat a fenntarthatóság, az életképes agrár- és élelmiszertermelés és a vidéki élet értékeinek megőrzése jegyében kell megvalósítani.

A Vidékstratégia átfogó célkitűzése a „*Vidéki térségeink népességeltartó és népességmegtartó képességének javítása*”, továbbá öt stratégiai célt rögzít, melyek mindegyikében kisebb-nagyobb hangsúllyal fellelhető a HGF. A már bemutatott dokumentumok esetében a célok és prioritások keretében vizsgáltam, ám most érdekesebb lehet a szintén öt pontban megfogalmazott alapelveket végig nézni. A Nemzeti Vidékstratégia a következő öt alapelvre épít:

- 1) Az állam közösségi és környezeti érdekeket érvényesítő szerepvállalása, átláthatósága
- 2) Közösségi hasznosulás, méltányos elosztás
- 3) Rendszerszemléletű megközelítés
- 4) **A helyi gazdaságra és hálózati jellegű együttműködésre építkezés**
- 5) **Helyi közösségi részvétel, együttműködés**

⁴⁸ gki.hu

⁴⁹ origo.hu

⁵⁰ levego.hu

Kétségtelen, hogy mindegyik alapelvnek van ráhatása a lokális szintre. Kígyóssy Gábor – Czene Zsolt (2012) szerzőpáros „**A helyi gazdaságra és hálózati jellegű együttműködésre építkezés**” alapelveit emeli ki, melyben közvetlenül megjelennek a lokális fejlesztésekre utaló jegyek, mint a helyi erőforrásokra építkezés, a helyi közösség kiszolgálása vagy a termelői és fogyasztói réteg közvetlen összekapcsolása. Egy érdekes gondolata az alapelvnek, hogy a nagyobb központok a kisebb területi egységek önszerveződésére negatív hatással lehetnek, mivel a hálózati együttműködésben növelhetik a társadalom kiszolgáltatottságát. Izgalmas kérdés lehet, hogy mit értünk nagyobb központ alatt, hogy ezt népességszámhoz, települési jogálláshoz vagy esetleg más jellemzőhöz kötjük? Egy néhány tízezer fős nagyváros valóban nehezen illeszkedne bele egy kisebb térségi együttműködésbe,⁵¹ míg egy kisebb népességszámú városnál már jobban elképzelhető. Véleményem szerint egy adott térségben nagyobb központnak számító település egy térségi összefogásban ugyanúgy megjelenhet, amennyiben a kooperáció minden település érdekét szolgálja. Egy-egy nagyobb központtal akár sikeresebb is lehet egy együttműködés, mintha csak a hasonló adottságú települések fognának össze.

A másik kiemelő alapelv a „**Helyi közösségi részvétel, együttműködés**”, amely tulajdonképpen a HGF lehetséges szereplői és a felelősségvállalás (egyéni és közösségi) felől közelít. A vidék fejlesztésében sok szereplő érdekelt, ezért az együttműködés és partnerség kialakítása közös érdeken alapul. Ennek egyik fontos láncszeme a lokálpatrióta helyi közösség, melynek bekapcsolása a település jövőjének tervezésébe elengedhetetlen. A helyben megvalósuló fejlesztések a helyi társadalom érdekeit szolgálják, ezért lényeges, hogy csak olyan fejlesztések valósuljanak meg, melyekre a közösség is rábólintott. Ezt nevezhetjük a helyi társadalom kontroll funkciójának. Sokszor ezt a szerepet töltik be a különböző civil szervezetek, melyek a közösségi érdekeket képviselik, kritikusan közelíthetnek egy-egy fejlesztési elképzelés felé, de társadalmi igényeket is közvetíthetnek. Ha a helyi kontroll a tervezés korai fázisában már megmutatkozik, akkor elkerülhetők az indokolatlan és céltalan beavatkozások.

Végezetül érdemes említést tenni a Nemzeti Vidékstratégiában rögzített HGF területén megfogalmazott nemzeti programokról, melyek a stratégiai terület fejlesztési kereteit adják és

⁵¹ Akár önálló helyi gazdaságfejlesztési programmal rendelkezhet, mivel urbanus területeken is hasonlóan értelmezhetjük a fogalmat, nem feltétlenül kell a rurális közegben gondolkodnunk. Hazánkban jobban elterjedt a helyi gazdaságfejlesztés rurális térre való levetítése, mint a hátrányos, elmaradott települések egy mentsvára. Nem véletlen, hogy az elkészített esettanulmányok többsége is kisebb településekkel foglalkozik, holott a városokban ugyanúgy megjelenik, akár egy helyi termék, helyi szolgáltatás stb. által. Fontos megjegyeznünk, hogy a helyi gazdaságfejlesztésnek rurális és urbanus térségekben egyaránt van létjogosultsága!

a szakterületi célkitűzések elérésében segítenek. Az egyes programok mélyrehatóan kijelölik a szükséges stratégiai irányokat és teendőket. A következő hét program került megnevezésre:

- 1) Helyi termék, helyi piac, közvetlen értékesítés program,
- 2) Helyi energiatermelés és –ellátás program
- 3) Vidéki turizmus, falusi vendéglátás program
- 4) Kézműves program
- 5) Szövetkezés-fejlesztési program
- 6) Helyi vállalkozásfejlesztés, szociális gazdasági program
- 7) Szociális földprogram

8. Összegzés

A rendszerváltozás utáni válságos időszakban idővel egyre több település igyekezett autonóm módon megtalálni a saját útját, meghatározni a célokat és egyedi recepteket kidolgozni az problémák leküzdéséhez, melyekhez alapos helyzetelemzésre, a belső összefüggések ismeretére és korábbi tapasztalatokra volt szükség. A HGF eszközként való megjelenése lehetőséget biztosít a hátrányos helyzetű településeknek egy élhetőbb, fenntarthatóbb társadalmi és gazdasági környezet kialakításához. A szemléletváltásra kinek több, kinek kevesebb idő kellett, mindenesetre egyre többen kezdték felfedezni a HGF-t, mint új alternatívát a gazdaság fejlesztéséhez és az életszínvonal növeléséhez.

Munkám végeztével szeretném megragadni az alkalmat és összerakni azokat a gondolatokat, melyek válaszként szolgálnának a bevezető részben feltett kérdésekre. Ezek a kérdések jelentették a kutatómunkám fő vonalát és a szakavatott szerzői vélemények mellett szubjektív álláspontok megfogalmazására is sarkaltak, melyek akár jó vitalapként is szolgálhatnak a jövőben a témában vizsgálódó kutatók körében.

- Milyen folyamatok játszhattak szerepet a helyi gazdaságfejlesztés újbóli felfutásához?

Kétségtelen tény, hogy számos tényező szerepet játszott ebben a folyamatban és a felfutása a világ különböző részein eltérő időben jelentkezett. G Fekete Éva (2011/a) szerint a HGF 20. századi újrafelfedezését a fejlődő országokban a hiányzó erőforrásokat kívülről bejuttató fejlesztéspolitika kudarca hozta életre, míg a nyugati területpolitikában csak a 1970-es éve végén jelentkezett az olajválságot követően a jóléti államok paternalizmusának szükségszerű visszaszorulásával. Mondanunk se kell, hogy Magyarországon a rendszerváltozásig semmi ilyen jellegű helyi fejlesztés nem létezett.

Az egyik legmeghatározóbb háttérfolyamat egyértelműen a **globalizációnak** az előretörése, mely egy külső függési viszonyba sodorta a helyi közösségeket elterelve a figyelmet az endogén erőforrások kiaknázásának a lehetőségétől. Idővel a globális világ felé mutatott meghatározottságot egyre inkább a helyi, egyedi értékeken és sajátos adottságokon alapuló önellátásra, autonómiára való törekvés váltotta fel, viszont ez a függetlenedés nem jelentett teljes elzárkózást a külvilágtól, hiszen a tudás és az információhalmaz kívülről érkezik. Ez a védekező mechanizmus tehát hozzájárult a gazdaság lokalizációjához, egyben segített is bekapcsolódni a globális versenybe.

A globalizációhoz szorosan kötődik, de mindenképpen külön kell megemlíteni a **fenntarthatóságra törekvés** fontosságát, hiszen tulajdonképpen minden HGF folyamatnak ez

a legfőbb paradigmája. Arra kell törekednünk, hogy az anyag-, energia-, tudás- és jövedelemáramlások a lehető legtovább a lokális térségben maradjanak.

Az Európai Unión belül véleményem szerint két fő tényezőt lehetne megemlíteni, melyek döntően közrejátszottak a HGF előretörésében. Ezek közül az egyik a **területi megközelítés** bevezetése a kohéziós politikába, hogy a fejlesztéspolitika csak a földrajzi szemlélet alkalmazásával lehet sikeres. A Lisszaboni Szerződés a területi kohéziót közösségi kompetenciává emelte és a társadalmi-gazdasági kohéziót harmadik dimenzióként egészíti ki, ezzel is népszerűsítve a helyi gazdaságban rejlő lehetőségeket. A másik tényező – pontosabban dokumentum – a **Barca-jelentés** kidolgozása, amely a hely-alapú megközelítéssel új értelmezését adta a kohéziós politikának és a hatékony problémamegoldás helyszínévé jelöli.

Bár az Európai Uniónak nincs egységes HGF koncepciója, de a vizsgált dokumentumok egyes céljaiban, prioritásaiban megjelennek, illetve bizonyos fejlesztési eszközök (pl. LEADER) is segítik az ilyen irányú törekvéseket. Mivel a hazai fejlesztési dokumentumokat az Unió célkitűzéseivel összhangban kell kidolgozni, ezért a lokális gazdasági szemlélet elterjedését a hazai környezet is egyre inkább támogatja. A helyi bázisú fejlesztések remélhetőleg a jövőben is nagy szerepet fognak kapni a két új integrációs területi alapú eszközzel, az ITI-vel⁵² és a CLLD-vel.⁵³

- A szerzői megközelítéseket a saját álláspontommal összevetve milyen mindenki által elfogadható magyarázatot adhatnánk a helyi szint területi értelmezésére, illetve a helyi gazdaságfejlesztés meghatározására?

A helyi szint területi értelmezése és a HGF megítélése is széles skálán mozog és egyáltalán nem mindegy mit tekintünk a kutatásunk kiindulópontjának. A lokális szint kijelölése alapvetően lehatárolja a kutatás további menetét, mint az alulról és felülről jövő kezdeményezés erősségét és egymáshoz való viszonyát, a bevonható szereplői kört, az elérendő célokat, a bevonható eszközöket és még lehetne sorolni. A HGF definíciós meghatározásánál is hasonló a helyzet, mivel csupán a szerzőn múlik mire helyeződik a hangsúly a vizsgálat során.

Mind két esetben elmondható, hogy a megítélésük a kutatást végző személyhez köthető. Számomra a helyi szint területi lehatárolásánál mindig a település jelenik meg elsődlegesen és az esettanulmány kidolgozásánál is ezt az elvet követtem, az általam

⁵² Integrated Territorial Investment (=Integrált Területi Beruházás)

⁵³ Community-led Local Development (=Közösségvezérelt Helyi Fejlesztés)

összerakott definíció és az elkészített modell pedig betekintést nyújt a HGF-vel kapcsolatos nézőpontomba.

- Milyen értékekkel kell rendelkeznie a település fejlődéséért tenni akaró helyi közösségnek és ezek hiányában hogyan lehetne őket aktivizálni?

A települési közösség a helyi fejlesztések egyik legfontosabb szereplője és pillére egyszerre, ezért „meglétük” vagy „hiányuk” döntően befolyásolja a településen végbemenő változások irányát. Naphosszat lehetne sorolni egy jó közösségnek az értékeit, mindenesetre a teljesség igénye nélkül a legrelevánsabbnak a **közös identitásnak** a meglétét, a **lokálpatrióta szemléletet**, az **összhangra, egyetértésre és együttműködésre** való törekvést, illetve a **pozitív hozzáállást**, a **cselekvőképességet** és a fejlődésért való **tenni akarást** gondolnám.

Ahol nem rendelkeznek ezekkel a tulajdonságokkal ott aktivizáló eszközként a **közösségfejlesztés** jelenthet megoldást. Ezt „házon belül” különböző módszerekkel, ötletekkel is kivitelezhető, illetve szakemberek közreműködésével is lehetséges, mindenesetre a siker csak közös erővel érhető és az egész közösségnek partnernek kell lennie, különben az erőfeszítések hiábavalónak tűnhetnek. A tanulási folyamat végeztével a **közösségi tervezéssel** érhetünk el kézenfogható eredményeket.

- Miért fontos a lokális fejlesztésekbe bevonni a helyi érintetteket?

A HGF esetében nagyon is igaznak bizonyul az a megállapítás, hogy **egy jól működő gazdaság érett közösséget feltételez és egy összetartó közösséggel is könnyebb eredményeket elérni**. Mivel minden helyi fejlesztés a település mellett a közösség érdekét is szolgálja, ezért ha korán be tudnak kapcsolódni a tervezésbe, akkor a jövőben lezajló **fejlesztések értékválasztást fognak tükrözni, valós igényűek lesznek és a helyi kontroll révén fölöslegesnek vélt beruházások nem fog tudni megvalósulni**. A helyi önkormányzat számára hasznos **tudással, tapasztalatokkal is rendelkezhetnek**, emellett a közös összetartó munka és az egymásba vetett bizalom révén **saját életkilátásaikon is segítenek**. Minden települési vezetésnek törekednie kéne a velük való jó partneri viszony kialakítására, hiszen egy szilárd, fenntartható közösség jó alapot biztosíthat egy helyi gazdaságnak.

A diplomamunkám során feldolgozott szakirodalmak hozzásegítettek a lokális gazdaságfejlesztéshez szükséges elméleti tudás elsajátításához és örömömre szolgált ezt a tudás átültetni a gyakorlatba is. A Nagypáliban szerzett tapasztalatok megerősítették bennem azt a tényt, hogy a változásért tenni akaró közösség igenis sikeres lehet a mai globalizált világban, ha megfelelő vezetés áll a folyamatok mögött.

Egy hosszú és tanúságos út végéhez érve elmondhatom, hogy nagy érdeklődéssel és tudásszomjjal vágtam bele a kutatómunkámba. Úgy érzem sikerült mélyebb ismeretekre szert tennem és jobban megismerni a helyi gazdaság és társadalom mögött húzódó folyamatok. Reményeim szerint a jövőben még nagyobb rálátásom lesz a témára és még több ötletadó gyakorlatot ismerhetek meg, hogy a szerzett tapasztalatokat a későbbiekben is kamatoztatni tudjam.

Forrásjegyzék

Szakirodalmi források

- Bajmócy Zoltán (2011): Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe. JATEPress, Szeged, 13-135. o.
- Bakonyi Eszter (2005): A globalizáció kiáltványának kritikai olvasata. Információs társadalom, 5. 3. 95-104. o.
- Bodorkós Barbara (2009): A tervezés közösségi ügy. Falu Város Régió, 3. 74-80. o.
- Capkova, Sona (szerk.) (2005): Local Government and Economic Development. Open Society Institute, Budapest, 3-5. o.
- Caul-Futy, Louis (1993): A közösségfejlesztők képzése. Parola, 2. 8-9. o.
- Clark, Greg – Huxley, Joe – Mountford, Debra (2010): Organising Local Economic Development. OECD, 22. o.
- Czene Zsolt – Ricz Judit (szerk.) (2010.): Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Területfejlesztési füzetek 2. VÁTI Nonprofit Kft., Budapest.
- G. Fekete Éva (2001): Innovációk a kistérségi fejlesztésben. Tér és Társadalom, 15. 3-4. 39-53. o.
- G. Fekete Éva (2011/a): A szolidaritás és szociális gazdaság elemei a magyarországi helyi gazdaságfejlesztésben. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 8. 2. 42-46. o.
- G. Fekete Éva (2011/b): Gondolatok a „helyi kezdeményezésű gazdaságfejlesztési programok” c. esettanulmány-kötet apropóján. Területi Statisztika 14. (51.) 4. 445-447. o.
- H. Makkos Dalma – Schwertner János – Ónodi Zsolt (2012): Kincs ami nincs – Esettanulmány, mint módszer a helyi gazdaság-fejlesztési kezdeményezések értékelésében és tervezésében. 1-2. 25-31. o.
- Henderson, Paul (2006): A közösségfejlesztés alapelvei és gyakorlata. Parola, 4. 3-7. o.
- Hogyor Veronika (2012): Közös gondok – közös megoldások? Jövőteremtő fejlődési utak hátrányos helyzetű falvainkban (diplomamunka). ELTE Regionális Tudományi Tanszék.
- Horkay Nándor – Jusztin Valéria – Vér Ágnes (2012): A Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal, az államigazgatás egyik legfiatalabb szakmai intézménye. Falu Város Régió, 1-2. 100-102. o.

- Jaschitz Mátyás (2012): A 2014-2020-as időszak lehetőségei a határ menti gazdaságfejlesztésben – Az EGTC-k lehetséges szerepe a határ menti ITI-k megvalósításában. Falu Város Régió, 1-2. 80-81. o.
- Juhász Gábor (2013): A szociális gazdaság szerepe és jelentősége a helyi társadalom és gazdaság fejlesztésében, illetve a térségi-területi felzárkózásban. Szociális Szemle, 1-2. 20-27. o.
- Kerényi Attila (2006): Általános környezetvédelem. Mozaik Kiadó, Szeged, 275-276. o.
- Kígyóssy Gábor – Czene Zsolt (2012): Lehetőségeink a helyi gazdaságfejlesztésre. Falu Város Régió, 1-2. 5-10. o.
- Kollár Katalin (2012): A térszerkezet alakulása, alakítása – A policentrizmus, a versenyképesség és a helyi gazdaságfejlesztés összefüggései. In: Az alkalmazott tudomány a hétköznapi világban. (szerk.: N. Szabó József), Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, 41-48. o.
- Láng István (2008): A Brundtland Bizottság és a fenntartható fejlődés. Egyenlítő, 11. 23-25. o.
- Lengyel Imre (2003): Verseny és területi fejlődés: Térségek Versenyképessége Magyarországon. JATEPress, Szeged, 3-22.o.
- Mezei Cecília (2006/a): A helyi gazdaságfejlesztés fogalmi meghatározása. Tér és Társadalom, 20. 4. 85-96. o.
- Mezei Cecília (2006/b): Helyi gazdaságfejlesztés Közép-Kelet-Európában, Tér és Társadalom, 20. 3. 95-108. o.
- Mezei Cecília (2012): Helyi gazdaságfejlesztés alulnézetből. In: Dialógus a regionális tudományról. (szerk.: Rechnitzer János – Rácz Szilárd), Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Magyar Regionális Tudományi Társaság, Győr, 171-179. o.
- Nagypáli Község Önkormányzata (2006): Nagypáli múltja, jelene és jövője. Helytörténeti Kiadvány, Fotó Európa Kiadó.
- Nemes Nagy József (2009): Terek, helyek, régiók. Akadémiai Kiadó, Budapest, 152-155. o.
- Pataki György (2007): Bölcs „laikusok”. Társadalmi részvételi technikák a demokrácia szolgálatában. Civil Szemle, 4. 3-4. 144-156. o.
- Pálné Kovács Ildikó (2003): A területfejlesztés irányítása. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Habilitáció Előadások sorozata, Pécs, 10-15. o.
- Petrás Ede (2005): Lokalizációs és lokális identitás a globalizáció korában. Szociológiai Szemle, 4. 85-98. o.

- Péti Márton (2009): Kézikönyv a területi kohézióról. NFGM, VÁTI Nonprofit Kft., Budapest, 164. o.
- Quinn, Daniel (2008): B története. Katalizátor Könyvkiadó, Budapest, 238. o.
- Rapkey Bence (2012): Társadalmi válság Magyarországon: a helyi gazdaságfejlesztés, mint megoldás (diplomamunka). ELTE Regionális Tudományi Tanszék.
- Sain Mátyás (2010): Segédlet a közösségi tervezéshez. Területfejlesztési füzetek 1. VÁTI Nonprofit Kft., Budapest.
- Swinburn, Gwen – Goga, Soraya – Murphy, Fergus (2004): A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve (ford.: Lányi Dániel), The World Bank, Washington, D.C., 107. o.
- Szilvácsku Zsolt – Szabó Áron (2012): Érték- és közösségalapú fejlesztések – Alapelvek lehetőségek és korlátok hazai példák alapján. Falu Város Régió, 1-2. 32-37. o.
- Varga A. Tamás (szerk.) (1988): A közösségfejlesztési folyamat. Részletek W.W. Biddle – L.J. Biddle könyvéből (Oktatási segédanyag). Országos Közművelődési Központ, Budapest, 122-133. o.
- Varga A. Tamás – Vercseg Ilona (1998): Közösségfejlesztés. Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 9-68. o.
- Váry Zsolt (2013): A helyi gazdaságfejlesztés elméletének megjelenése a hazai szakirodalomban és fejlesztéspolitikában (diplomamunka). ELTE Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék
- Vercseg Ilona (1993): Közösség – Eszme és valóság. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, 40. o.
- Vercseg Ilona (1997): A közösségfejlesztés mozgástere. Parola, 2-3. 4-7. o.
- Vercseg Ilona (2004): Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak (Módszertani füzet). Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, 38. o.

Internetes források

A közösségfejlesztés társadalmi időszerűsége. A fejlesztős személye és munkamódszerei. A közösségfejlesztés folyamatának magyarországi gyakorlata.

http://www.vizsgazz.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=752:20tetel&catid=83&Itemid=96 Letöltés: 2014. szeptember 18.

Almássy Tamás: Szivárványgazdaság. Egy emberi léptékű világ lehetősége

<http://www.okotaj.hu/szamok/27-28/auton4.html> Letöltés: 2014. február 10.

Az Európai Unió Területi Agendája 2020. Egy sokszínű régióból álló befogadó, intelligens és fenntartható Európa felé

<http://ngmszakmaiterulet.kormany.hu/akadalymentes/download/a/a4/b0000/Ter%C3%B3Cleti%20Agenda%202020.pdf> Letöltés: 2014. február 17.

Az origo.hu cikke a Magyar Növekedési Tervről

<http://www.origo.hu/gazdasag/hirek/20111202-az-ngm-magyar-novekedesi-terve-az-orban-kormany-uj-gazdasagstrategiaja.html#> Letöltés: 2014. április 5.

Befektetés Európa jövőjébe. Ötödik jelentés a társadalmi, gazdasági és területi kohézióról. 2010. november

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion5/pdf/5cr_hu.pdf Letöltés: 2014. február 17.

Cavaye, Jim: Understanding Community Development

<http://www.communitydevelopment.com.au/Documents/Understanding%20Community%20Development.pdf> Letöltés: 2014. szeptember 18.

Demeter Anna (2012): SURE Közösségi tervezési eszköztár. A projekt Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Urbact II. program finanszírozásával valósult meg.

http://urbact.eu/fileadmin/Projects/SURE/outputs_media/SURE_Toolkit_participative_planning_HU.pdf Letöltés: 2014. szeptember 19.

Egy magyar falu, amelynek a világ minden tájáról csodájára járnak – Magyar Nemzet Online cikke Nagypáliról

http://mno.hu/migr/egy_magyar_falu_amelynek_a_vilag_minden_tajarol_csodajara_jarnak-187309 Letöltés: 2014. április 20.

Európa 2020 Stratégia. Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, Brüsszel - 2010

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:HU:PDF> Letöltés: 2014. február 17.

Észak-Nyugat Zala kistérségi havilap – 2011. május

http://www.zalatajkiado.hu/ujsagok/enyzala/eszaknyugatzala_2011_05.pdf

Letöltés: 2014. november 6.

Frans, F. – Smith, A. (1999): The community development handbook. The tool the build community capacity. Ministry of Public Works and Government Services, Kanada.

<http://glocal.huji.ac.il/documents/communitydevelopmenthandbook.pdf>

Letöltés: 2014. szeptember 18.

GKI Gazdaságkutató Intézet cikke a Magyar Növekedési Tervről

<http://www.gki.hu/en/novekedesi-terv-kerdojelekkel> Letöltés: 2014. április 5.

Gyulai Iván (2008): Pénzügyi válság és fenntartható fejlődés.

http://alterglob.blog.hu/2008/10/19/penzugyi_valsag_es_fenntarthatatlan_fejlodes

Letöltés: 2014. február 7.

Illés Iván (2010): A területpolitika változási irányai az Európai Unióban.

http://www.rkk.hu/rkk/news/2010/mrtt/illes_ivan.pdf Letöltés: 2014. március 5.

Kollár Katalin (2011): A helyi gazdaságfejlesztés szereplői. In.: Magyarország társadalmi-gazdasági helyzete a 21. század első évtizedeiben. (szerk.: Róbert Péter), Kautz Gyula Emlékkonferencia elektronikus formában megjelenő kötete

<http://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautzkiadvany2011/kreativgondolkodas/KollarKatalin.pdf> Letöltés: 2014. május 26.

Levegő Munkacsoport cikke a Magyar Növekedési Tervről

<http://www.levego.hu/hirek/2011/12/szegyen-a-magyar-novekedesi-terv>

Letöltés: 2014. április 5.

Magyar Növekedési Terv (konzultációs anyag) – 2011. december

http://www.polgariszemle.hu/app/data/magyar_novekedesi_terv_konzultacio.pdf

Letöltés: 2014. április 5.

Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal rövid beszámolója az OFTK elfogadásáról

https://www.nth.gov.hu/hu/hirek_esemenyek/elfogadta-a-parlament-az-oftk-t

Letöltés: 2014. január 25.

Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2013

<http://nfft.hu/assets/NFFT-HUN-web.pdf> Letöltés: 2014. április 10.

Nemzetközi Munkaügyi Szervezet angol nyelvű oldala

<http://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/local-economic-development/lang--en/index.htm> Letöltés: 2014. március 4.

Nemzeti Fejlesztés 2030. Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció – 2013

http://www.mnvh.eu/sites/default/files/oftk_tarsadalmi_egyeztetes_1217.pdf

Letöltés: 2014. január 24.

Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020.

http://www.terport.hu/webfm_send/2767 Letöltés: 2014. február 26.

Új Széchenyi Terv - 2011. május 20.

http://www.polgariszemle.hu/app/data/Uj_Szechenyi_Terv.pdf Letöltés: 2014. január 24.

UN-HABITAT: Promoting Local Economic Development through Strategic Planning - 2005

<http://mirror.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=1922>

Letöltés: 2014. március 4.

Vidékfejlesztési és agrárgazdasági tudás megosztó portál rövid oktatási anyaga a lokalitásról

<http://www.videkfejlesztas.net/oktatas/videkfejlesztasi-tananyag/globalitas-regionalitas-es-lokalitas-a-videkfejlesztasben/lokalitas.html> Letöltés: 2014. március 2.

Zöld Könyv a területi kohézióról – Előny kövácsolni a területi sokféleségből - 2008.

http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/consultation/terco/paper_terco_hu.pdf

Letöltés: 2014. február 17.

Egyéb források

Interjú Köcse Tiborral, Nagypáli polgármesterével – 2014. 04. 17.

Interjú Keresztúriné Lochuk Nikolettá projektmenedzserrel – 2014. 04. 16.

Interjú Rózsás Miklóssal, a Göcsej-Hegyhát LEADER Egyesület vezetőjével – 2014. 04. 16

Interjú Farkas Ferencnével, Nagypáli IKSZT munkatársával – 2014. 04. 16.

Interjú Simon Attilával, Nagypáli képviselőjével, korábbi nem képviselős alpolgármesterével – 2014. 04. 17.

Interjú Balla Lászlóval, Nagypáli lakossal – 2014. 04. 17.

Adatok forrása

KSH T-STAR adatbázis

Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2014. január 1.

Melléklet

1. Melléklet

Megújuló Energiaforrások Innovációs Ökocentruma

Forrás: saját készítés

Balra az új Apartmanház, jobbra az IKSZT-ként működő Községi Ház

Forrás: saját készítés

A helyi kézműves mester által készített névtábla és a 2010-es „Napkorona Bajnok Település” tábla

Forrás: saját készítés

A település határában lévő Logisztikai Központ

Forrás: zalatajkiado.hu

2. Melléklet: Mélyinterjúk tematikus struktúrája

1.1. Az interjúalany lényeges személyes adatai, információk

1.2. Az interjúalany kapcsolata a településsel

Mióta és milyen minőségben él a településen? vagy Mióta és milyen módon kötődik a településhez?

2.1. A település megítélése

Melyek a kiemelkedően kedvező ill. kedvezőtlen adottságok?

Milyen a szomszéd településekhez való viszonya?

2.2. A települési önkormányzat működése

Hogyan ítéli meg a testület működését?

Ismeri-e a település pénzügyi helyzetét? Amennyiben igen, miként ítéli meg?

3.0. A település adottságai

3.1. Infrastrukturális és közlekedési helyzet

Miként ítéli meg a település intézményi ellátottságát?

Mely települések felé irányul (igazgatás, oktatás, egészségügy, kultúra, gazdaság szempontjából) a legjelentősebb közlekedési kapcsolat?

3.2. Humán erőforrás megítélése

Megítélése szerint fékezi-e a település működését a településen élők kor összetétele; a bevándorlás- elvándorlás; a településen élők etnikai összetétele?

Bizonyítható, hogy az iskolázatlanság, képzetlenség a településen megélhetési gondokkal jár?

A településről elköltözők milyen ok miatt döntenek így?

3.3. A település gazdasága

Milyennek látja a település gazdasági súlyát, foglalkoztatási kínálatát?

Ön szerint vannak más megfontolandó célok is a munkahelyek megtartása és újak létrehozása esetében?

Hallotta-e már a helyi gazdaság kifejezést? Ön szerint mit jelent ez?

Hogyan ítéli meg a településen a helyi gazdaság súlyát? Miként vélekedik a jövőjéről?

Gondolkodtak helyi fizetőeszköz bevezetésén?

Jellemzők-e a helyi piacok, vásárok a településre?

Megítélése szerint hány embernek jelentett a múltban és jelenthet a jövőben jövedelmet a megjelölt termékekkel, szolgáltatásokkal való foglalatosság?

Milyen termékek, szolgáltatások lennének érdekesek arra, hogy viseljék a település nevét?

4.0 Foglalkoztatás, munkaerő-piac

Mi a véleménye a közfoglalkoztatásról?

4.1 Foglalkoztatási technikák és gyakorlatok

Milyen pozitív foglalkoztatási formákat ismer a településen?

Ezek a kezdeményezések kihez köthetőek?

Milyen új munkahelyeket lehetne létrehozni a településen?

A jó foglalkoztatási ötletek, javaslatok megvalósításának mi az akadálya? (pl. jogi, személyi, intézményi, személyi, anyagi, mentalitásbeli problémák)

5. Helyi közélet

A munkanélküliség leküzdésében a foglalkoztatás élénkítésében, mely civil szervezetek, egyházak és egyéb szereplők tudnak segíteni?

Kért-e Öntől munkanélküli segítséget? Hogyan tudott segíteni?

3. Melléklet: Kérdőív

SZŰRŐKÉRDÉS: Ezen a településen él?

- ☐ igen ☐ másik településen élek, de erős a kötődésem ehhez a településhez
☐ nem itt élek és nem is kötődöm erősen ehhez a településhez

Amennyiben az utolsó lehetőséget jelölte meg, köszönjük együttműködését, de kutatásunkban csak a településen élő vagy ahhoz erősen kötődő lakosok vehetnek részt. Ha az első két lehetőség valamelyikét jelölte meg, kérjük, töltsse ki az egész kérdőívet!

KÉRÜNK, HOGY LEHETŐLEG MINDEN KÉRDÉSRE VÁLASZOLJON!

1. Férfi vagy Nő? Tegyen X-et a megfelelő kockába! ☐ -férfi ☐ -nő

2. Milyen korú? Tegyen X-et a megfelelő kockába!

16 évnél fiatalabb ☐ 16-34 éves ☐ 35-64 éves ☐ 65 év feletti ☐

3. Mi a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége? Tegyen X-et a megfelelő válaszhoz!

Végzettség	Iskolafok
	kevesebb, mint 8 osztály
	8 osztály
	szakmunkásképző
	OKJ vagy egyéb tanfolyamok
	szakközépiskola
	gimnázium
	főiskola
	egyetem

4. Melyik csoporthoz tartozik? Tegyen X-et a megfelelő helyre!

Munkaadó vagyok, alkalmazottam van	
Munkavállaló vagyok, az elmúlt héten volt fizetett munkahelyem	
Munkaadó és munkavállaló is vagyok	
Munkát kereső munkanélküli vagyok	
Munkanélküli vagyok, nem keresek munkát	
Tanuló vagyok	
Nyugdíjas vagyok	
Eltartott vagyok	
Nem válaszol	

5. Volt már munkanélküli? Tegyen X-et a megfelelő válaszhoz! Amennyiben nem volt még munkanélküli, kérem, hogy a 8. kérdéssel folytassa!

☐ - igen ☐ - nem ☐ - nem válaszol

6. Amennyiben volt már munkánélküli, részesült átképzésben? Tegyen X-et a megfelelő válaszhoz!

☐ - igen,szakmában ☐ - nem ☐ - nem válaszol

7. Részt vett közcélú foglalkoztatásban? Tegyen X-et a megfelelő válaszhoz!

☐ - nem ☐ - igen ☐ - nem válaszol

8. Mi a véleménye a közcélú foglalkoztatásról? Tegyen X-et a megfelelő helyre!

Értékelés	Vélemény
A vidéken élők számára hasznos foglalkoztatási forma	
Jövedelemszerzés, nem nevezném munkának	
Felesleges pénzkidobás	
Segít megőrizni az emberi méltóságot	
A résztvevők számára megalázó	
Nagyon szeretnék benne részt venni	

☐ - nem válaszol

9. Ön ezen a településen dolgozik? Tegyen X-et a megfelelő válaszhoz!

☐ - igen ☐ - nem ☐ - nem válaszol

Amennyiben a településen dolgozik, kérem nevezze meg a munkakört:.....

10. Milyen az Ön véleménye a településen található munkalehetőségek, munkahelyek számáról? Tegyen X-et a megfelelő válaszhoz!

- ☐ a település több munkahelyet kínál, mint amennyire szükség van
- ☐ a jelenlegi állapot pontosan megfelelő ☐ valamivel (legfeljebb 10 %-kal) több munkahelyre lenne szükség ☐ a jelenleginél sokkal több munkalehetőség kellene
- ☐ nem tudja ☐ nem válaszol

11. Milyen az Ön településén található munkalehetőségek minőségéről (munkakörülmények, jövedelem stb.) alkotott összesített értékelése, összbenyomása? Tegyen X-et a megfelelő válaszhoz!

- ☐ az átlagosnál jobb minőségűek ☐ az átlagosnál rosszabb minőségűek
- ☐ átlagosak ☐ nem tudja ☐ nem válaszol

12. Ön szerint milyen eszközökkel lehetne segíteni abban, hogy a település helyzete javuljon, több munkahely legyen? Fogalmazza meg elképzeléseit néhány mondatban!

.....

.....

.....

13. Nevezze meg a legfontosabb értékű fejlesztést, amely az utóbbi öt évben a településen végbement!

.....

.....

.....

14. Ön szerint az utóbbi években kik tették a legtöbbet a település fejlődéséért? Nevezze meg őket!

.....

.....

15. Melyik a legnagyobb pozitívum, amelyet meg tud említeni Ön a településével kapcsolatban?

.....

.....

16. Hol tudná elhelyezni a családját jövedelem szempontjából ezen a skálán, ahol az 1-es a legszegényebbeket, a 10-es a leggazdagabbakat jelenti? Karikázza be a megfelelő számot!

legszegényebb

leggazdagabb

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

☐ nem válaszol

17. Az elmúlt öt évben hogyan változott az alábbi csoportok anyagi helyzete? Tegyen X-et a megfelelő kockába!

Ön és családja: ☐ jelentősen javult ☐ javult ☐ lényegében nem változott ☐ romlott
☐ jelentősen romlott ☐ nem tudja ☐ nem válaszol

A településen élő barátok, ismerősök: ☐ jelentősen javult ☐ javult ☐ lényegében nem változott ☐ romlott ☐ jelentősen romlott ☐ nem tudja ☐ nem válaszol

A település: ☐ jelentősen javult ☐ javult ☐ lényegében nem változott
☐ romlott ☐ jelentősen romlott ☐ nem tudja ☐ nem válaszol

18. Az alábbi termékeket és szolgáltatásokat jellemzően kitől vagy hol szerzi be és fizet érte?
Tegyen X-et a megfelelő kockába, többet is jelölhet!

<i>Termények és szolgáltatások</i>	<i>Magam</i>	<i>Család</i>	<i>Rokonok</i>	<i>Rokonoknak fizet</i>	<i>Utca</i>	<i>Utcában élőnek fizet</i>	<i>Településen belül</i>	<i>Településen belül fizet</i>	<i>Város</i>	<i>Városban fizet</i>
Paradicsom	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Burgonya	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Gyümölcs	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Tej	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Kolbász	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Tüzelő	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Fodrász	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Kertgondozás	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Állatgondozás	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Villanyszerelés	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Zárjavítás	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Kerékpárjavítás	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Mg. gépszerelés	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Autójavítás	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Számítógépes tanácsadás	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Gyerekefelügyelet	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Idősgondozás	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

19. Van olyan a családjá által előállított termék, vagy szolgáltatás, amit értékesítenek?
Tegyen X-et a megfelelő kockába! Több válasz is megjelölhető! Több, eltérő termék ill. szolgáltatás esetén ismétlődő kitöltés.

☐ - nem válaszol

<i>Termék, szolgáltatás</i>	<i>Helyben</i>	<i>..... településen</i>	<i>Helyben felvásárlón k.</i>	<i>Kereskedelmi, termelői lánc</i>

20. Sorolja fel, azt a 2 terméket vagy szolgáltatást, ami korábban, majd napjainkban erre a településre jellemző és várhatóan a jövőben jellemző lehet? Megítélése szerint hány embernek jelentett a múltban és jelenthet a jövőben jövedelmet az ezekkel való foglalatosság?

<i>Jellemző termék és szolgáltatás a múltban</i>	<i>Foglalkoztatottak száma</i>
1.	
2.	
<i>Jellemző termék és szolgáltatás a jelenben</i>	
1.	
2.	
<i>Jellemző termék és szolgáltatás a jövőben</i>	
1.	
2.	

☐ - nem válaszol

22. A felsorolt szervezetek, csoportok közül melyek tevékenységében vesz részt, szívesen?

Tegyen X-et a megfelelő kockába! Több válasz is megjelölhető!

☐ - nem válaszol

Szervezetek, csoportok	Részt veszek
1. játékonysági, segítő szervezet, csoport	
2. sportegyesület, klub	
3. politikai szervezet, csoport	
4. ifjúsági szervezet	
5. hittel, vallással kapcsolatos közösség	
6. érdekvédelmi szervezet, csoport	
7. kulturális, művészeti egyesület, csoport	
8. baráti kör	
9. egyéb, mégpedig:	

☐ - nem vesz részt semmilyen szervezetben vagy csoportban

23. Amennyiben elköltözné a lakóhelyéről, a következő szempontok milyen szerepet játszanak az elhatározásában? Minden sorban karikázza be a véleményének megfelelő osztályzatot! Adjon egyest, ha egyáltalán nem, és jelest, ha nagymértékben befolyásolja az elhatározását!

	Osztályzatok				
Az itt élő emberek miatt	1	2	3	4	5
Családi okok miatt	1	2	3	4	5
Települési intézmények színvonala ill. hiánya miatt	1	2	3	4	5
A munkalehetőségek hiánya miatt	1	2	3	4	5
Semmilyen okot nem látok, hogy elköltözzek					

24. Értesült-e arról, hogy az Ön településén helyi gazdaságfejlesztési program zajlik? Tegyen X-et a megfelelő válaszhoz!

☐ - igen ☐ - nem ☐ - nem válaszol

Ha igen, akkor milyen forrásból? ☐ - család ☐ - barátok, ismerősök

☐ - önkormányzati képviselők, polgármester ☐ - önkormányzati kiadványok, újság
egyéb:

..... ☐ - nem válaszol

25. Milyen az Ön saját településéről alkotott összesített értékelése, összbenyomása? Tegyen X-et a megfelelő válaszhoz!

☐ - inkább pozitív ☐ - közömbös ☐ - inkább negatív

☐ - nem tudja ☐ - nem válaszol